

Сумський державний університет

**ОСОБИСТІСТЬ, СУСПІЛЬСТВО, ДЕРЖАВА:
ПРОБЛЕМИ МИНУЛОГО І СЬОГОДЕННЯ**

Матеріали
II Міжнародної науково-практичної конференції
У двох частинах
Частина 2
(Суми, 18 квітня 2016 року)

Суми
Сумський державний університет
2016

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М. (Суми, Україна), канд. іст. наук;
Дегтярьов С. І. (Суми, Україна), д-р іст. наук;
Камберова Р. (Софія, Болгарія), канд. філол. наук;
Король С. М. (Суми, Україна), канд. політ. наук;
Куліш А. М. (Суми, Україна), д-р юрид. наук;
Лобко Н. В. (Суми, Україна), канд. іст. наук;
Нестеренко В. А. (Суми, Україна), канд. іст. наук;
Піскун В. М. (Київ, Україна), д-р іст. наук;
Рамач Я. (Нові Сад, Сербія), д-р іст. наук;
Семенов В. М. (Суми, Україна), канд. наук із держ. упр.;
Теліженко Л. В. (Суми, Україна), д-р філос. наук.

Рекомендовано до видання вченою радою юридичного факультету
Сумського державного університету
(протокол № 10 від 07.04.2016 року)

Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 част. (Суми, 18 квітня 2016 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, С. І. Дегтярьов, Р. Камберова та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2016. – Ч. 2. – 192 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ВНЗ і наукових установ, виголошені в рамках II Міжнародної науково-практичної конференції «Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 699 від 22 грудня 2015 р.), присвячені актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

На обкладинці використано мапу Європи фламандського картографа XVI ст. Герарда ван Кремера (Меркатора).

Васюхно К., студ. гр. ІТ-52
наук. керівник – д.і.н., доц. **С.І. Дегтярьов**

Садиба Хрущових – історична пам'ятка Сумщини*

На Сумщині у Лебединському районі, на пагорбах, оточених ставками, розташувалося мальовниче селище Лифине. На одному з пагорбів, у XVIII ст., був збудований масток. До наших часів небагато споруд маєтку залишилися не зруйнованими [3].

Перші друковані спогади про хутір Лифине (у давні часи він називався «Лифовщина») з'явилися у 1778 р. Тоді Лифинські землі були власністю осавула Алфьорова. На території маєтку жили його піддані, було їх близько 180 осіб. На початку XIX ст. хутір був приданим Наталії Олександрівни Хрущової, (її дівоче прізвище - Сомова), після весілля він перейшов у власність її чоловіка Хрущова Дмитра Олександровича (1825-1873), який відомий як громадський діяч.

Великий дерев'яний будинок був головною спорудою садиби, побудований на фундаменті із цегли. З одного боку будинку розташовувався флігель, збудований на кшталт слобожанської хати, яка розділялася на дві частини. На заході розташовувався господарський двір з дерев'яними службами та хлівами для худоби, з протилежного боку від будинку поміщика, на горі, що спускалася до ставка, великий яблуневий сад. Центральна алея саду прокладала шлях до дерев'яного мосту. Хрущови

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження №0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

своєю невеликою сім'єю жили у садибі лише літом. Впродовж часу з причини нагляду царської поліції родина була змушена поїхати за кордон. Тут у 1876 р. у родинному склепі похований Д.О. Хрущов.

У Лифиному у 1880-х роках був збудований біля ставка спиртзавод. Тоді ж був побудований й цегельний завод. Завдяки добре налаштованому виробництву цегли була перероблена вся панська садиба: у 1886 р. на господарському дворі побудували казарму для робітників економії, тоді ж зведені цегляні стайні, млин та комора для зерна. З цегли Лифинського цегельного заводу збудовані приміщення лікарні у селі Ворожба (1913 р.) зі стаціонаром і житловим приміщенням для лікаря, саме так було побудовано ветеринарну дільницю та житлове приміщення для ветлікаря, хліви для племінної худоби (1907 р.) [3].

Навколо дерев'яного поміщицького будинку звели цегляну основу, а з правого боку побудували флігель. Для початку стіни були двох кольорів: рожевий фон з білими елементами. На даху споруди налаштували надбудови башти, так будівля набула риси французького ренесансу.

Архітектура споруди неймовірної краси – дороге обрамлення, фігурна цегляна кладка, з боку саду б-колонний портик з вишуканими колонами. Головною особливістю є незвичайні прорізи вікон з витонченим обрамленням та ліпниною. Колись, на території Лебединського повіту, добре розвиненим було скляне виробництво, саме тому, у вікнах маєтку було справжнє скло, а не слюда, щоб була можливість повніше використовувати природне світло і тепло.

У маєтку Хрущових гостював Т.Г. Шевченко, згодом повертаючись до Петербургу [10, с. 3]. Ідея запросити Тараса Шевченка до свого маєтку належала Наталії Олександрівні Хрущовій. Історик, що досліджував

подорожі Шевченка по Сумщині, написав, що Наталія Хрущова «зачарувала» всіх, хто її знав, неземною красою та більше розумом, вихованістю, цікавістю до поезії й політики [6]. 5 червня 1859 р. Шевченко з Хрущовим подорожували Сумщиною, у пошуках натхнення та заради пізнання нових людей та їх звичаїв. Спочатку вони відвідали: Суми, Боромлю, Тростянець та Охтирку, потім знову повернулися до Лебединя. Тарас Григорович Шевченко подарував Хрущовим свою картину «Вечірня». Ця картина для самого Шевченка була спогадом семилітньої каторги на півострові Мангишлак. Шевченко написав для Наталії Хрущової вірш «Садок вишневий коло хати» і подарував їй декілька картин. Під час гостювання у Хрущових Т.Г. Шевченко створив декілька пейзажів та етюд під назвою «Дуб» [6], написав портрет Н.О.Хрущової, який до 1930 р. зберігався у сільсько-господарській комуні «Новий світ». Також у Лифиному Шевченко начебто намалював два автопортрети, портрети садівника М.І. Денисенка і кріпачки Марії. У селищі Мала Ворожба написав портрет невідомого селянина [11]. У 1964 р. відкрито музейну кімнату у тому самому будинку, де колись жив письменник, на самому будинку було встановлено пам'ятну дошку.

У 1893 р. був побудований цегляний склад для вина, який завдяки баштам на даху був схожий на мініатюрний замок.

Після жовтневого перевороту 1917 р. маєток змінив багато господарів. Спочатку на території маєтку організували комуну «Новий світ», пізніше колгосп, після війни влаштували клуб, потім школу та магазин, одного разу навіть склад для мінеральних добрив.

Як і в інших поміщицьких маєтках, у Лифиному залишилися цікаві мистецькі цінності. Щось, із того що було знайдено, передано до Лебединського художнього

музею, щось, розкрадено, а дещо купую залишилися на горищі мастку. Картина «Вечірня» перебувала на горищі садиби Хрущових близько сорока років.

Нині у селищі залишилося лише декілька хат, у яких без елементарних побутових зручностей доживають свої останні дні вісімдесяти-, дев'яностолітні мешканці. А масток купив бізнесмен, який тримає його у неналежному вигляді. Старого сторожа, який виявив картину Шевченка «Вечірню», там пам'ятають. Ім'я його Федір Данилович Хілько, прожив майже вісімдесят років, похований був на сільському цвинтарі. Єдина його донька після смерті батька виїхала із селища у пошуках нових можливостей та перспектив [5].

У наші часи у Лифиному, на території самої садиби, виріс бузковий сад. Який навесні, у травні місяці, справляє на жителів селища та туристів, казкові почуття. На околицях селища, на горах та у ярках, розляглися густі ліси, у яких водиться багато різної дичини. Хоча людей у Лифиному залишилося небагато, через це, саме селище та масток на схилі здаються ще більш таємничими та нерозгаданими. Мабуть, багато людей мріють пізнати всі таємниці занепаду палацу та повідати світові про чудовий архітектурний задум, який на жаль не відновити [3].

1. Єрофеїв І. До питання про перебування Т. Шевченка на Харківщині / І. Єрофеїв // Червоний шлях. – 1930. – № 3. – С.162.

2. Звагельський В. Кобзаревими шляхами / В.Звагельський // Червоний промінь. – 1993. – 22 травня. – С. 1

3. Інтерв'ю у мешканців села Лифине Тимченка І.О. та Шутька М.В. Взяла Васюхно К.В.

4. Кравченко В.І. Лебединські зустрічі Кобзаря / В.І.Кравченко // Шевченко і Сумщина: тези доп. та

повідомл. наук.-теорет. конф., присвяч. 175-річчю від дня народження Т.Г. Шевченка / Сум. худож. музей та ін. – Суми, 1989. – С. 14-16.

5. Ленський О.В. Шевченко і національна еліта Сумщини / О.В. Ленський // Історія розвитку знарядь праці, економіки, освіти, культури на Сумщині / О.В. Ленський. – Суми, 2010. – С. 116-121.

6. Паламарчук Г.П. Новопетровське укріплення та його околиці в малюнках Т.Г. Шевченка / Г.П. Паламарчук // Мистецька спадщина Т.Г. Шевченка [матеріали, присвячені дослідженню творчості Шевченка-художника] / АН УРСР, Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії, Державний музей Т.Г. Шевченка. – К.: АМ УРСР, 1959. – Вип. 1. – С. 54-65.

7. Ступак Ю.П. Шевченко-художник на Сумщині / Ю.П. Ступак // Ленінська правда. – 1968. – 10 березня. – С. 3.

8. Скаун В.П. Шевченко на Лебединщині / В.П. Скаун // Тарас Шевченко і Сумщина: Зб. – Суми: Ред.-вид. відділ облуправління по пресі, 1993. – С. 63-68.

9. Т.Г. Шевченко і Сумщина: науково-допоміжний бібліографічний покажчик / Сумська обл. універс. наук. б-ка ; упоряд. О.М. Малиш, О.К. Линник. – Суми, 2014. – 78 с.

10. Тарас на Сумщині // Ленінська правда. – 1964. – 9 березня. – С. 3

11. Шевченко Т.Г. Повне зібрання творів в десяти томах / Т.Г. Шевченко. – Т. 5. – К.: Вид-во Академії наук УРСР, 1951. – 263 с.

12. Шудря М. Як дійшла «Вечірня» до Лифина, не зміг би розповісти і сам Кобзар / Микола Шудря // Україна. – 2004. – № 6. – С. 49-51.

Даценко Д., студ. гр. ІТ-51
наук. керівник – В.М. Король

Сумська область у 1941-1943 рр.*

У наш час Україна веде активну боротьбу з ворожими військами в неоголошеній війні з країною-окупантом. Противник використовує багато методів, які свого часу застосовували фашисти, воюючи на території нашої країни. Тому потрібно детально досліджувати й вивчати бойові дії часів Другої світової війни, що проходили, у першу чергу, на території нашого рідного краю. Необхідно пам'ятати про оборонні операції минулого та втрати, спричинені війною, щоб уникнути повторення помилок у сьогоденні.

Вторгнення німецько-фашистських військ на територію Сумської області почалося 26 серпня 1941 року. Повністю область була окупована 19 жовтня. Від початку війни до окупації області на її території було здійснено ряд заходів, спрямованих на мобілізацію сил для боротьби з ворогом. У серпні 1941 р. розпочалася евакуація місцевих підприємств, племінної худоби, експонатів Сумського художнього музею. Наприклад, у вересні–жовтні 1941 р. обладнання Низівського цукрозаводу було демонтоване в умовах близького фронту (50-60 км, а в останні дні – 10 км). Роботи по демонтажу виконувалися людьми похилого віку й жінками. Усього було відправлено 41 вагон обладнання до с. Журавльове Курганської області [4, с.256]. Усю техніку, яка могла рухатися, усе зерно й дрібний сільськогосподарський реманент було вивезено.

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

Завод і радгосп були евакуйовані, зірвано міст через Псел і водяний млин.

Звернемо увагу, що у наш же час війна є неоголошеною й даних про евакуацію цінностей з Криму чи Донбасу у 2014 р. не зафіксовано.

26 серпня 1941 року в районах на північ від Шостки та біля с. Пирогівка Шосткинського району розпочались оборонні бої з ворожими частинами, що наступали з території Білорусі на Конотоп, Ромни, форсувавши р. Десну. Цього дня в бій з противником вступили 307-а, 143-я, 293-я стрілецькі та 52-а кавалерійська дивізії. А 28 серпня в бій вступила 10-а танкова дивізія [1, с.4]. 27 серпня противник зайняв м. Шостку й с. Вороніж, 28-го – с. Ямпіль, 3 вересня було захоплено м. Кролевець. Протягом усього вересня з'єднання 13-ї армії вели тяжкі бої на рубежі сіл Нововасилівка, Боровичі, Кривоносівка, Глазове, Вовна, Ямпіль, м. Глухів. 5 вересня залишки 293-ї стрілецької дивізії відійшли на кордон р. Сейм, а 6 вересня 10-а танкова дивізія відступила на територію Чернігівської області. 7 вересня противник зайняв м. Глухів, 10-го – м. Путивль, 15-го – с. Буринь, 20 вересня захопили с. Ворожбу й західну частину м. Білопілля. 18-19 вересня група військ у складі другого кавалерійського корпусу, 1-ї та 129 -ї танкових бригад здійснила удар у напрямку м. Ромни.

Найважливішою подією, що відбулася на території області в 1941 році став контрудар під с. Штепівкою [1, с.4]. Оборонні бої на території Сумщини вели 3-й повітрянодесантний корпус, 227-а, 293-я стрілецькі дивізії та 1042-й стрілецький полк Південно-Західного фронту, але утримати рубежі нашим військам не вдалося.

Погано озброєні й недостатньо навчені радянські війська зазнали величезних втрат, особливо в боях на території Середино-Будського, Шосткинського,

Ямпільського, Глухівського, Конотопського, Лебединського, Недригайлівського, Охтирського районів. 10 жовтня радянські війська залишили м. Суми, с. Низи, 15-го – с. Краснопілля, а 19-го вийшли за межі області [2, с.3]. Та населення не впало духом, а продовжило боротьбу. Під час окупації області бойові дії розпочали Путивльський, Есманський, Конотопський, Лебединський, Хотінський та Груньський партизанські загони. Стійка оборона радянських військ на території області стала на заваді швидкому просуванню ворожих частин.

Сумщину німці розділили на шість «гебітів» (районів) [4, с.61]. Метою встановлення жорстокого окупаційного режиму було використання економічного потенціалу, матеріальних і людських ресурсів, важкої й легкої промисловості краю. На території області створили кілька таборів військовополонених, у яких загинули тисячі солдат.

З метою викорінення більшовицької ідеології зі свідомості людей німецькі окупанти йшли на певні поступки для українців у галузі духовного життя. З осені 1941 р. у Сумах, Ромнах, Лебедині, Конотопі, Охтирці, Шостці виходять газети українською мовою, у Путивлі – російською, починають діяльність українські драматичні театри в Сумах, Глухові, Охтирці, Конотопі, згодом в окремих містах краю відкриваються красзнавчі музеї [5, с.360]. Дозволялося створювати початкові школи та промислові, сільськогосподарські, лісгосподарські, ветеринарні професійні школи. На початку 1942 р. у м. Суми відкрилося дві гімназії. Відроджується діяльність Української автокефальної православної церкви, бібліотеки, товариства «Просвіта».

Але, з намаганнями керівників українських місцевих культурно-освітніх організацій звільнитися від впливу німців та поширювати ідею створення самостійної

держави розпочинаються арешти. Так, голова сумського товариства «Просвіта», член ОУН Сапун та його прихильники були розстріляні [6, с.45].

Тяжкими були бої радянських військ за визволення області взимку і влітку 1943 року. Після Сталінградської битви відбувся перелом у ході війни. Почали визволяти захоплені ворогом землі. Бої за визволення Сумського району розпочались 22 лютого 1943 року. Остаточного визволяли район з 8 серпня по 2 вересня 1943 року 38-а та 40-а армії (232-а та 237 стрілецькі дивізії) [6, с.46].

За роки війни на фронтах, у партизанській і підпільній боротьбі від бомб, снарядів і репресій окупаційних властей область втратила понад 200 тисяч чоловік, 78038 жителів області гітлерівці вивезли на каторжні роботи до Німеччини. За даними, які вдалося встановити, з фронтів Великої Вітчизняної війни додому не повернулися 154462 воїни Сумщини, з яких 61060 загинули в боях, 77776 пропали безвісти, 13314 померли від ран, 2282 загинули в полоні[3,4]. У Путивльському районі карателями знищено 3282 мешканці, Середино-Будському – 2434, Ямпільському – 2522, Глухівському – 1932. Повністю або частково спалені близько 760 населених пунктів, знищені 420 промислових підприємств, 37 залізничних станцій, 27,5 тис. господарських будівель. Втрати ж України в сьогоденній війні будуть підраховуватися ще довго.

Отже, зберігати пам'ять про наше минуле, ніколи не забувати про тих, хто ціною свого життя здобув Велику Перемогу й забезпечив життя наступним поколінням, є обов'язком усіх, хто сьогодні живе. Історія повторюється й постійне дослідження та нагадування, можливо, допоможе наступним поколінням не зазнати тяжких втрат.

-
1. Мешкова М. П. «Бойові дії на території району» / М.П. Мешкова // Вперед – Суми, 1996. – № 7973. – С.4.
 2. Мешкова М. П. «Бойові дії на території району» / М.П. Мешкова // Вперед – Суми, 1996. – № 7974. – С.3.
 3. Мешкова М. П. «Бойові дії на території району» / М.П. Мешкова // Вперед. – Суми, 1996. – № 7975. – С.4.
 4. Сумський район Мій край Слобожанський / М.Л.Охріменко, І.В. Паращенко [та ін.]. – Київ: Видавничий дім Фолігрант, 2006 – С.356.
 5. Сумщина в історії України / В.І. Белашов, Л.І.Белінська; – Суми: МакДен, 2005р. – С.495.
 6. Сумщина в іменах. Альбом ілюстрацій до енциклопедичного довідника. / В.Ю.Панасюк, В.С.Соколов, В.К.Шейко. – Суми: РВО «Ас-Медіа»; ВД Фолігрант, 2003. – С. 184.

Гордість землі Сенчанської*

Метою даної роботи є дослідити деякі аспекти історії села Сенча Лохвицького району Полтавської області, життєвий шлях, наукову та громадську діяльність відомого інженера-винахідника Федора Аполлоновича Піроцького, заслуженого енергетика України Пишного Володимира Максимовича, відомого винахідника в галузі чорної металургії Мицика Павла Панасовича, кандидата педагогічних наук Палія Олександра Анатолійовича.

Село Сенча було засноване у 989 р., але вперше у документах згадується майже через 200 років (Никонівський літопис – 1123 р.) під назвою Синелиць (Синець). Припускають, що село назвали саме так через велику кількість риби синець, яка водилася в річці у великій кількості. Село відоме своїми ярмарками, що проводилися у XVII-XIX ст. У 1648 р. була створена Сенчанська (Сенецька) сотня, що була військовою одиницею Лубенського полку. Була ліквідована царським указом під час створення намісництв на території Лівобережної України, внаслідок якого територія стала складовою частиною Лубенського повіту Київського намісництва.

Сенчанщина була малою батьківщиною для багатьох відомих людей. До їх числа входить і Федір Аполлонович Піроцький – відомий інженер та винахідник. Його внесок у розвиток не лише науки України, але й світу є колосальним. Федір Аполлонович народився 17 лютого

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

1845 р. в сім'ї звичайного лікаря, але Піроцькі були нащадками полкових козаків. Майбутній науковець мав стати військовим: закінчив Костянтинівський кадетський корпус, потім – Михайлівську військову артилерійську академію. Після завершення військової служби переїхав до Петербургу, де і розпочав кар'єру науковця, створивши в 1875 р. свій перший винахід – вагон на електричній тязі. Потім він вирішив осучаснити міський транспорт – трамваї, тягловою силою яких були коні. І вже в 1880 р. йому вдалося електрифікувати їх, надавши жителям Санкт-Петербурга новий та зручний громадський транспорт, швидкість якого становила 12 км/год.

Плани Піроцького були грандіозними, а грошей на їх втілення катастрофічно не вистачало. Але винаходом зацікавилися брати Сіменс. Так за іронією долі саме брати фон Сіменс стали відомими як ті, хто створили першу трамвайну лінію (Берлін, 1881 р.). Але електрифікація трамвая є не єдиним досягненням вченого. Він відомий і як автор багатьох проєктів: прокладення першого підземного електричного кабелю в Петербурзі (1881 р.), створення централізованої підземної міської електромережі, нової конструкції доменних і пекарних печей. Тож заслуга цього науковця є дійсно очевидною, але складається враження, що в Україні, де було вперше створено трамвай на електричній тязі, про видатного науковця забули: на його Батьківщині немає ані пам'ятника, ані меморіальної дошки, ані вулиці Піроцького.

Наступний, про кого піде мова – Пишний Володимир Максимович. Існує стереотип, що людина із села не може досягти значних висот, особливо у сфері науки і техніки. Володимир Максимович – яскравий приклад протилежного. Народився він 15 січня 1955 р. Ще в дитинстві мріяв стати інженером, тож вже в 1978 р. закінчив Одеський політехнічний університет за

спеціальністю інженера-теплоенергетика. Спочатку він працював в рідному селі, але вже в 1982 р. працює на Запорізькій атомній електростанції: спочатку старшим майстром з ремонту, але вже в грудні 2003 р. стає віцепрезидентом з ремонтів та заводського виробництва ДП НАЕК «Енергоатом», а в 2006 р. Володимира Максимовича було призначено заступником міністра палива та енергетики України. Його винаходи в галузі атомної енергетики широко використовуються на атомних станціях України, Європи і всього світу. Наукові праці друкуються у багатьох журналах України та світу. Серед них «Атомна енергетика і промисловість», «The New York Times» та інші. Пишний Володимир Максимович отримав звання Заслуженого енергетика України, Почесного енергетика України та «Людини року «2002».

Не менш важливий внесок в розвиток науки України зробив і Мицик Павло Панасович. Народився він в 1912 р. Освіту здобув у Московському металургійному інституті, де одержав спеціальність інженера-винахідника. Був начальником конструкторського відділу прокатних цехів славнозвісного Новокузнецького металургійного комбінату. Під час Другої світової війни працював на потреби фронту. Був завідувачим групою в лабораторії захисного покриття листового прокату над винаходами в галузі чорної металургії у Центральному науководослідному інституті. Створив 23 винаходи, про що свідчать авторські свідоцтва на відкриття. Був посмертно нагороджений Державною премією СРСР за розробку і втілення технології виробництва хромованої лакованої жерсті для консервної промисловості (1988 р.).

Також хотілося б згадати про Палія Олександра Анатолійовича. Здобув освіту в НДПІ ім. М.В. Гоголя за спеціальністю «німецька, англійська мови», потім пройшов мовне стажування в таких містах як Меммінген, Мюнхен і

Геттинген. Сфера, де він працює – використання комп'ютерних технологій у вивченні іноземних мов, створення тестів, новітні методи навчання, написання підручників та посібників для вищих і загальноосвітніх навчальних закладів. Він є автором понад 50 публікацій, серед яких шкільні підручники, навчальні посібники та наукові статті. Тематика наукових робіт – організація практики усного і писемного мовлення, вивчення другої іноземної мови, методика викладання ІМ, інформаційні технології.

В цілому наукова діяльність відомих уродженців Сенчанщини була активною та багатогранною. Їхні творчі біографії, на жаль, залишаються недостатньо дослідженими та висвітленими у літературі. Але це, на нашу думку, перспективний напрямок для подальших досліджень.

1. Барабанов П.В. Первый электрический трамвай в России [в Киеве] / П.В. Барабанов // Почтово-телеграфный журнал. – 1893. – № 5. – С. 466-467.

2. Бахтинський Ф. Від конки до трамваю / Ф. Бахтинський. – К.: Глобус, 1933. – №2. – С. 13.

3. Ржонсницький Б.М. Федір Аполлонович Піроцький – винахідник трамвая / Б.М. Ржонсницький. – К.: Держтехвидав України, 1951. – С. 72–83.

4. Ржонсницький Б.Н. Трамвай – русское изобретение / Б.Н. Ржонсницький. – Москва: Изд-во М-ва коммунал. хоз-ва РСФСР, 1952. – С. 42-54.

5. Шиханов Р. Хто є хто на Запоріжжі: Біографічний довідник / Р. Шиханов. – Запоріжжя, 2006. – С. 81-82.

6. Лівінська Л. Трамвай без прописки / Л. Лівінська, Ю. Бобраницький. – Київ: Україна молода, 2004. – №132.
URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/224/163/7976/>
(дата звернення: 06.12.2015).

Ковнер А., студ. гр. ІТ-51,
наук. керівник – *В.М. Король*

ІХ мікрорайон: з чого усе починалось*

Хто знав місто Суми до Великої Вітчизняної війни, той пізнав би його і сьогодні. Характерні риси залишилися: Альтанка, численні собори – всього не перерахувати. Але чимало зусиль було докладено для того, щоб повернути місту колишню красу.

Одразу ж після звільнення Сум в обласний центр почали повертатися ешелони з обладнанням для цехів та корпусів заводу імені Фрунзе. Разом з працівниками підприємства за відновлення міста взялися будівельники ВАТ «Сумстрой». Темпи роботи зростали, об'єкти ускладнювалися, а отже з плином часу з'являлося ще більше й більше задач та планів забудови Сум.

У 1968 року Київським науково-дослідним і проектним інститутом містобудування було розроблено і затверджено генеральний план міста Суми, а також визначено програму розвитку міста, спираючись на основні містобудівні проблеми, такі як транспортні потоки, інженерне забезпечення, територіальне зонування та ін. Але головною перевагою розробленого плану стало вирішення територіальних проблем шляхом наміву на непродуктивній землі у заплаві річки Псел – зони, що й досі залишається головним будівельним майданчиком міста.

Перший великопанельний п'ятиповерховий будинок, який було зведено на намиві у 1971 році,

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

знаходиться поблизу суконної фабрики [2, с. 393]. У 1973 р. наказом Президії Верховної Ради УРСР від 22 грудня в м. Суми створено два адміністративні райони – Ковпаківський та Зарічний, в яких на той момент мешкали 92 тис. осіб та 98 тис. відповідно [3]. Зонами житлового будівництва виступають намівні землі берегу річки Псел в районі Харківської вулиці, північний житловий район по вулиці Курській, вулиці Лебединська, Холодногорська, Червоногвардійська та центральна частина міста, що перебувала у стані реконструкції. Новий генеральний план 1974 року, що визначав масштабні перспективи розвитку Сум, вимагав новаторського осмислення майбутнього вигляду міста. Саме тоді почали застосовувати нові типи житлових будинків: цілі прямолінійні будинки було замінено їх окремими блоксекціями, що дало можливість будувати 5 і 9-поверхові будинки різного розміщення та довжини, а це суттєво змінило та урізноманітнило архітектуру житлових кварталів. Тому забудова намівних територій – Харківської вулиці та IX-XII мікрорайонів – стала сучасною та великомасштабною [2, с. 393].

В 1977 році на вулиці Харківській було здано в експлуатацію перший 9-поверховий будинок з покращеним плануванням квартир, що і було передбачено генеральним планом. Будинок дуже вигідно виокремлювався на фоні старих будівель і зовнішнім виглядом: в дію підприємств було введено силікатні матеріали для стін, що дозволило замінити оздоблення фасадів облицювальною плиткою [2, с. 88]. У подальшому такі будинки стали провідними в забудові нових мікрорайонів. Того ж року в експлуатацію було введено дуже важливу північну ділянку внутрішнього транспортного кільця з мостом через річку Псел в районі вулиці Червонозоряної, що значно покращило транспортний зв'язок між північним та південним

промисловими вузлами й окремими житловими районами міста [2]. Фактично, траса, яку прокладено через даний міст, була стартом для майбутньої побудови X та XII мікрорайону, а саме – вулиці Черепіна.

Паралельно з поступовою розбудовою вулиці Харківської, 1978 року почалася забудова нових мікрорайонів в заплавної частині між річкою Псел та озером Чеха. Будується тут новий сучасний мікрорайон – IX. Саме тут почало «дихати» велике будівництво. IX мікрорайон – один із шести в житловому масиві; розташований на 23 гектарах і був розрахований на 12 тис. мешканців. На будівництві цього мікрорайону планувалося реалізувати комплексне відпрацювання базових положень, що їх було закладено в початкових проектах [1, с. 129].

За словами головного архітектора міста того часу Юрія Степановича Кобилякова, при створенні проекту майбутнього мікрорайону було вирішено складні задачі забудови міста. Головною задачею було зрозуміти та «осмислити» рельєф місцевості, урахувати гідрогеологічні особливості місцини. При плануванні вигляду майбутнього мікрорайону суттєвою проблемою виявилось створення цікавого композиційного образу забудови в поєднанні з навколишнім середовищем [1, с. 129].

У 1980 році постановою Держбуду УРСР IX мікрорайон було визначено як зразково-показовий в забудові на одинадцяту п'ятирічку. Основним типом житла в ньому є панельні будинки, які скомплектовано на блок-секції. Як і раніше, будівництво нарощувало темп свого розвитку і охоплена територія поступово збільшувалася. Основними районами забудови тепер стали IX та X мікрорайони, де в майбутньому житловий фонд складе більше 600 тис. кв. метрів. Особливе місце було відведено так званим «домінантам» масиву – 14-поверховим житловим будинкам. 11 травня 1987 року в мальовничому

куточку міста на березі ріки Псел було розпочато будівництво першого 159-квартирного будинку. В решті решт, біля спуску до озера Чеха при в'їзді до міста збоку Харкова, на фоні 9-поверхових житлових будинків вільно розмістилася група з п'яти 14-поверхових [1, с. 133].

Швидкий темп розбудови нових мікрорайонів потребував не менш швидкого розвитку різних соціально-побутових інфраструктур. Поступово з'являються поштові відділення №№ 33, 34; дитячі садочки, поліклінічне відділення Сумської міської дитячої клінічної лікарні; розвивається торгівля: з'являються торгові центри у IX та X мікрорайонах, поступово розвивається ринок (який потім названо «Дев'яткою» через його розміщення в самому центрі IX мікрорайону). 1 вересня 1982 році свої двері відчинила 17 школа – перша школа нового мікрорайону. Через швидкий темп заселення нових житлових будинків завантаженість школи учнями була вражаючою: на деяких паралелях кількість класів сягала 10-15, а їх назви закінчувалися літерами алфавіту «К», «О», і навіть «П». Деколи учбовий процес проводився у три зміни, але стан освіти дітей, що проживали у нових мікрорайонах, полегшився з відкриттям у 1988 році школи № 23, куди було переведено значну кількість учнів. Вдале розташування IX-XII мікрорайонів дало змогу не тільки розмістити велику кількість житлових будинків. Озеро Чеха та ріка Псел стали популярними місцями відпочинку серед мешканців міста, адже зелені береги даних водойм природа поєднала з красивими краєвидами.

Зараз IX-XII мікрорайони та вулиця Харківська є густонаселеними житловими районами міста. На їх території знаходяться 5 шкіл, близько 8 дитсадочків, центри розвитку та медичного обслуговування, торгівельно-розважальні комплекси та ін. Проспект IX

мікрорайону було названо на честь видатного Сумського діяча Михайла Панасовича Лушпи.

1. Сумбатов Р. Сумбуд / Р. Сумбатов. – Суми: Видавництво «Корпункт», 2000. – 209 с.

2. Суми. Нове життя старих вулиць / І. Скворцов, В. Шейко, А. Дейнека та ін. – К.: Видавничий дім «Фолігрант», 2012. – 400 с., іл.

3. Василевська Є. Суми: Фотоальбом / Є. Василевська. – Харків: Прапор, 1983. – 112 с., іл.

Лабуз О., студ. гр. ЛС-511
наук. керівник – к.і.н., доц. *Н.В. Лобко*

Глухів – культурний і науковий центр України XVII-XVIII століть

Глухів у XVIII столітті перетворився не тільки на адміністративний, а й на культурний центр України, що міг конкурувати з самим Києвом. Причому на відміну від поліфонічності й культурної багатоманітності Києва, Глухів представляє Україну світську й аристократичну.

Найзначнішим слід вважати культурний внесок Генеральної військової канцелярії, з урядовців якої вийшло чимало державних і культурних діячів. Фактично, це був центр підготовки нової української еліти, що стояла на світських позиціях, опановувала державницьке мислення і мистецтво державного управління. Багато дітей козацької старшини розпочинали тут свою кар'єру на посадах військових канцеляристів. Перед тим вони отримували ґрунтовну освіту, як правило, в Києво-Могилянській академії, та набували певного стажу роботи у полкових і сотенних канцеляріях. Для випуску канцеляристів у

Глухові був навіть спеціальний "канцелярський курінь". На думку авторитетного історика Омеляна Пріцака стан військових канцеляристів у Глухові став у XVIII столітті носієм історичної пам'яті й державницької свідомості українського народу. Саме в цьому середовищі виник феномен "козацької історіографії", пов'язаний із реалізацією доконечної потреби створення нецерковної, світської історії України.

Дуже цікавим інтелектуальним феноменом є мемуарна література козацької старшини. Внук правобережного гетьмана Михайла Ханенка генеральний канцелярист (згодом – генеральний хорунжий) Микола Ханенко (1691-1760) написав два твори мемуаристики: "Діаріуш Журнал" (записи першої половини 1722 року) та "Щоденник генерального хорунжого Миколи Ханенка" з записами за 1727-1731, 1742-1753 роки. Перерва в щоденнику пояснюється тим, що М.Ханенко разом із Павлом Полуботком був затягнений до Петербурга, ув'язнений у Петропавлівській фортеці й відпущений у Глухів лише 1727 року. "Діаріуш" і "Щоденник" не тільки є безцінними історичними джерелами про життя Гетьманщини, у тому числі й розвиток культури і освіти, а й малює нам виразно спосіб думання тодішньої української еліти.

Твір ще одного глухівського мемуариста, генерального підскарбія Якова Марковича знаменує вже занепад правлячої касты. Свій 10-томний "Щоденник" Маркович (1696-1770) писав у Глухові та Сваркові. Починається він літописом за 1692-1715 роки, складеним тестем Марковича, наказним гетьманом Павлом Полуботком. "Щоденник" хронологічно охоплює понад 50 років і містить надзвичайно цінний історичний матеріал, що стосується духовного складу автора та його середовища.

Своєрідним розвитком таких інтелектуальних традицій стала філософія Якова Козельського (1726-1794) котрий з 1770 по 1778 рік служив членом Малоросійської колегії. До основних творів філософа належать "Арифметические предложения" (1764 р.), "Механические предложения" (1765 р.), "Философические предложения" (1768) та "Рассуждения двух индийцев Калана и Ибрагима о человеческом познании" (1788 р.). До глухівського періоду його творчості належать переклади статей з "Енциклопедії" Дені Дідро.

Інтелектуальне середовище Глухова не обмежувалося цими іменами. З Глуховом пов'язана діяльність історика й письменника Федора Туманського, члена-кореспондента Імператорської Академії наук, котрий 1781 року zorganizував у Глухові першу на Лівобережній Україні книгарню. Туманський тісно співпрацював із славним видавцем Миколою Новіковим, налагодив надходження до Глухова літератури не тільки з Москви і Санкт-Петербурга, а й періодики з-за кордону, зокрема, газети з Амстердаму. Він прагнув zorganizувати в Глухові філію Академії наук, розвинути шкільництво, проте це суперечило планам царського уряду й тому не здійснилося.

Інтенсивне будівництво почало проводитися у Глухові з 1750 р., коли гетьманом став К. Г. Розумовський. Але на початку 80-х рр. XVIII ст. місто втратило свою провідну роль. Пожежа 1784 р. спалила його дотла.

Т. Г. Шевченко, який відвідав колишню гетьманську столицю у 40-х рр. XIX ст., не знайшов навіть слідів величних споруд гетьманської доби.

До більш раннього часу, а саме, до кінця XVII століття, належить Миколаївська церква. Цей храм відзначається своїми вишуканими пропорціями та струнким силуетом. Церква була головною спорудою Радного майдану, перед нею відбувались козацькі ради, в

ній наставляли на гетьманство 1727 року Данила Апостола і 1750 року Кирила Розумовського. Миколаївська церква є однією з найвидатніших пам'яток стилю козацького відродження, хоча її первісний вигляд дещо змінений під час перебудови у XIX столітті. 1991 року храм повернули релігійній громаді, і він був відреставрований.

У XVIII столітті було збудовано також Спасо-Преображенську і Вознесенську церкви, котрі дійшли до нашого часу, на відміну від палацу генерал-губернатора П.О. Рум'янцева-Задунайського, гетьманських палаців та численних садиб козацької старшини, які були дерев'яними й загинули від пожеж і невблаганного часу.

Головним собором Глухова вважалась дерев'яна Троїцька церква. Поряд з нею у 1720 році розпочалось будівництво мурованого храму. Проте доля цієї споруди була нещасливою. Будівництво продовжувалось протягом 80 років. Увесь цей час місто формально не мало головного собору, оскільки старий дерев'яний Троїцький собор згорів у пожежі 1748 року. Наступна пожежа 1784 року пошкодила бані майже завершеного собору. За час будівництва храму змінилося чимало архітекторів, тому не дивно, що в ньому переплелися стильові риси козацького бароко й раннього класицизму. Але, на жаль, ми можемо милуватися цим витвором українських зодчих лише на старих картинах та фотознімках, бо 1962 року ця неповторна пам'ятка була зруйнована. Також у цей період будувалися й інші церкви та храми: Успенський дівочий монастир(1690-1784), церква Чудотворця Миколая (дерев'яна, др. пол. XVII ст., згодом цегляна 1693-1695), церква Воскресіння Господнього (к.XVIIст. – п. пол. XVIII, на місті Анастасіївського храму), церква Святої Мучениці Анастасії (дерев'яна), збудована Анастасією Скоропадською у 1917 р, церква Великомучениці Варвари (посеред площі між церквами Миколаївською та

Троїцькою, к. XVII ст.-п. пол. XVIII ст.), церква Захарія і Єлизавети (на Радному майдані п. пол. XVIII ст.), Троїцька церква (дерев'яна, к. XVII ст.-п. пол. XVIII ст.), Троїцький собор (цегляний, 1720-1806 рр.) (Додаток 13), Спасо-Преображенська церква (п. пол. XVIII ст.), Вознесенська цвинтарна церква (1767 р.) (Додаток 14), церква Зішестя Святого Духу (дерев'яна, п. пол. XVIII ст.), Трьохсвятительська (др. пол. XVIII ст.), Покровська церква (дерев'яна, п. пол. XVIII ст., цегляна, др. пол. XVIII ст.) церква Різдва пресвятої Богородиці 1769 р., Всіхсвятська цвинтарна церква (п. пол. XVIII ст.), Ільїнська церква (п. пол. XVIII ст.) та на жаль тільки деякі дійшли до сьогодення.

Одним із в'їздом до міста була Триумфальна арка, яка збереглася і до цього часу. Триумфальна арка. Споруджена у стилі класицизму на честь імператриці Єлизавети, яка проїжджала через місто у 1744 р. Архітектор – А.В. Квасов. Під час Другої світової війни пам'ятку було зруйновано. У 50-і рр. XX ст. реставровано у первісному вигляді.

Тут набула розвитку культура нового часу – світська й аристократична. Ще в 1730 році почав давати вистави аматорський театр, який з часом перетворився на професійний театр західного гатунку. Він існував при дворі гетьмана, який його всебічно підтримував. Театр мав оперну, балетну й драматичну трупи, хор і оркестр. Славилася також велика музична бібліотека Розумовських, яка налічувала понад дві тисячі творів симфонічної та камерної музики.

Розквіт українського мистецтва декорування гармат припадає на другу половину XVII – першу чверть XVIII ст., коли життя в Україні набуло яскравого національного характеру. Відомі загальні риси декору, що використовувався в гарматному литві Гетьманщини, а от з

виразними ознаками власного стилю виступають лише окремі майстри. Стилістика виробів ливарників-гарматників з м. Глухова, що зажив чи найбільшої слави визначного центра гетьманського художнього гарматобудування, є надзвичайною (Додаток 18). Глухівські людвисарі батько й син Йосиф Тимофійович і Карп Йосифович Балашевичі - єдині з українських воєнних ливарників часів «мазепинського бароко», які залишили по собі достатню кількість декорованих гарматних стволів, на основі яких можна визначити головні риси їхнього художнього стилю.

1790 року в Глухові засновано першу громадську книгозбірню. Користування книжками було платним. У Глухові у другій половині століття працювали поет і перекладач Опанас Лобисевич, перекладач Іван Туманський, історик Петро Симоновський. Тут народився славетний мистець Антон Лосенко (1737-1773) – перший видатний маляр історичного жанру в Росії, директор Імператорської Академії мистецтв.

Роль Глухова в розвитку музичної культури України й Росії неможливо переоцінити. У XVIII столітті це був, без перебільшення, один із провідних музичних центрів Європи. Коли виникла потреба в спеціалізованому навчальному закладі музичного профілю, перший з них зорганізували саме в Глухові, хоча, здавалося б, краща база для цього була в Києві, Чернігові чи Переяславі, де в Академії і колегіумах викладалися музичні дисципліни. 1729 роком датується указ про створення у Глухові співацької школи. 1730 року вона почала діяти, а 1732 року вже відбувся перший випуск слухачів. Спершу в школі був лише один регент. Згодом набрано цілий штат викладачів. А згідно з царським указом від 1 вересня 1738 року наказувалося побудувати для школи окремий будинок і знайти "угодного киевскому и партесному пению мастера,

приискать мастера гуслиста, бандуриста из малороссиян, которые довольно играть знали на гусях, на бандуре, на скрипице и чтобы онде мастера на оных інструментах из показаннях хлопцев семи человек обучали струнной музыке по ноте".

У школі здобули музичну освіту багато діячів вітчизняної культури, зокрема бандурист Григорій Любисток, славетні композитори Дмитро Бортнянський та Максим Березовський. Існує версія, що тут деякий час навчався Григорій Сковорода, майбутній великий філософ.

Учні Глухівської співацької школи співали в хорі Миколаївської церкви, обов'язково відвідували хорові й симфонічні концерти, опери і балети при дворі гетьмана Розумовського. За 48 років плідної праці в школі підготовлено понад 300 музик, хористів, солістів і регентів для Придворної співацької капели у Петербурзі. Але не всі випускники школи їхали до Росії. Чимало їх лишалось й в Україні, підносячи серед загалу рівень музичної культури. З викладачів школи нам відоме прізвище регента Ф. Яворівського (Яворського), серед випускників – півчих А. Васильєва, Г. Данилова, Ю. Кричевського, П. Русановича, Брилецького і Новицького. Та справжню славу і школи, і Глухова складають його уродженці композитори Максим Березовський і Дмитро Бортнянський.

Глухів був також і театальною столицею тодішньої України. 7 квітня 1730 року в будинку Івана Миклашевського відбулася перша вистава першого в Україні аматорського театру. А з приїздом до столиці гетьмана Кирила Розумовського тут з'явився професійний театр західного гатунку. Містився він на Веригині, при дворі гетьмана. Театр мав оперну, балетну і драматичну трупи, хор і оркестр. Ставили трагедії Есхіла, драми Шекспіра, комедії Мольєра, п'єси українських, російських та італійських авторів, балети "Алоїза", "Венера і Адоніс"

та інші. Декорації готував придворний маляр Розумовського Григорій Стеценко, автор портретів багатьох представників роду Розумовських та численних ікон (зокрема у Козелецькому соборі Різдва Богородиці, збудованому Розумовськими). В оркестрі спершу грали переважно італійці, та згодом з'явилися українські музики – Ілля Колесничевський, Григорій Кореневський, Степан Мікушинський. Хорову капелу очолювали Корнелій Юзефович та Андрій Рачинський. Співаками були славетні Марко та Федір Полторацькі, Гаврило Головня, Гаврило Марцинкевич, Степан Котляревський, Тимофій Білоградський, тобто поспіль українці.

Славилася й музична бібліотека Розумовських, що налічувала понад 2300 творів оперної, симфонічної і камерної музики. Отже, музичні зацікавлення гетьманового сина Андрія Розумовського не були чимось випадковим, а високу музичну культуру йому прищепили ще в Глухові.

Пожежа 1748 р. ознаменувала новий етап у містобудуванні Лівобережної України. Після неї розпочалася реконструкція Глухова на засадах регулярності, що розтяглася більш ніж на півстоліття. Після пожежі проблему нової гетьманської резиденції у 1749 році розв'язали кардинально – вирішили будувати її на новому місці, в передмісті Веригині. Проект дерев'яного палацу розробив 1749 року архітектор Андрій Квасов. Зразком для гетьманського палацу в Глухові слугував палац у селі Перові під Москвою, запроектований царським придворним архітектором Варфоломієм Растреллі.

За задумом Розумовського, його палац, хоча й дерев'яний, мав нічим не поступатися петербурзьким. При його садбі був великий регулярний парк з озерами й басейнами, придворна опера, оркестр і всі великопанські

забаганки. Поряд містився палац його радника генерала Григорія Теплова, пансіон мадам Лаянс для дітей "малоросійського шляхетства".

1765 року, після відставки Кирила Розумовського, генерал-губернатор Петро Румянцев саме тут, на місці колишнього Міністерського дому поряд із церквою Різдва Богородиці почав будувати свою резиденцію. Автором проекту, був, вірогідно, все той же архітектор Андрій Квасов.

Резиденція Румянцева на Веригині – це перший відомий нам в Україні палацово-парковий ансамбль, вирішений на засадах класицистичної регулярності. Тут було відпрацьовано принципи, за якими потім проектувалися й будувалися численні палацово-паркові ансамблі доби класицизму на Лівобережжі. Центром композиції був двоповерховий палац із двома флігелями, які утворювали курдонер перед парадним під'їздом. За палацом був регулярний парк із партерною зеленню, озерами, каналами й островом посеред великого ставу на річці Есмань. Є відомості, що 1769 року в опоряджувальних роботах в палаці брали участь славнозвісні київські майстри: архітектор Іван Григорович-Барський та підрядник Степан Ковнір. Їх спеціально викликали до Глухова "для сделания под потолками штукатурной работы из алебаstra".

На жаль, нині від цих чудових споруд нічого не лишилося. Всі будівлі садиби гетьмана Розумовського одразу ж по скасуванню гетьманства були розібрані й продані. А палац Румянцева згорів під час пожежі 1784 року й жодних слідів від нього не лишилося. Про красу й велич цих будівель можемо довідатися тільки зі старих планів столиці, проектних креслеників та описів захоплених сучасників.

Як будь-яке справжнє європейське місто, Глухів повинен був отримати герб. Його було затверджено 1730 року, а повторно, з деякою зміною кольорів – 1782 року. Щит двома діагоналями розділено на чотири поля. У верхньому синьому (блакитному) – дві перехрещені золоті гетьманські булави; у лівому срібному (білому) – козацький малиновий прапор з імперським двоголовим орлом; у правому золотому (жовтому) – бунчук із червоним древком; у нижньому зеленому – золота печатка.

Глухів як столичне місто мав багато адміністративних споруд різного призначення. Найвидатнішими з них, майже легендарними, були так звані стара і нова Малоросійські колегії. Остання навіть свого часу вважалася мало не "восьмим дивом світу".

На час заснування першої Малоросійської колегії в Глухові не знайшлося жодного будинку, гідного статусу цієї високої урядової установи. Тому 16 червня 1722 року вийшов указ Сенату про спорудження будинку для колегії. Наступного року цей указ було скасовано, але будинок колегії все-таки спорудили, бо він позначений на планах Глухова XVIII століття. Він був дерев'яним, стояв на Ярмарковій площі край Київського шляху на передмісті Веригин. Окрім самої колегії, тут містилися й інші управлінські структури тогочасної Гетьманщини. Тому архітектурна декорація будівлі була надзвичайно пишною і вибагливою, незважаючи на те, що споруджена вона була з дерева. Ось як описує Малоросійську колегію Пантелеймон Куліш: "Над глибокими нішами, у яких чинно розставлені були величезні Мінерви, Феміди, Марси, древні оратори і філософи у сусідстві з вусатими гетьманами в довгих жупанах і широких горностасвих мантиях, красувалися в різноманітних групах малоросійські військові клейноди, перемішані з купідоновими луками і сагайдаками (козаки давно вже не застосовували луків), з

лірами Аполлона і Меркурієвими жезлами. Прапори, бунчуки, шаблі, римські шоломи, козацькі шапки, лати, ковші, змії, шипуваті булави, птахи, півмісяць і зірки – вінчали капітелі колон і пілястр, оточували вікна, висіли фестонами, плелися в гірляндах, повзли по карнизах і під ними. Але все це було розташоване з таким химерним смаком, з такою неочікуваною сміливістю і дикою строкатістю, що не хочеться вірити, ніби чиясь голова трудилася над розподілом цих елементів". Ця будівля простояла до 1784 року і згоріла в пожежі. Тут із 1734 року містилася Канцелярія правління Гетьманського уряду, а з 1764 року й до побудови нового корпусу – друга Малоросійська колегія.

З діяльністю Петра Румянцева пов'язана найбільша розбудова Глухова, що тривала протягом 1765-1781 років під керівництвом архітектора Андрія Квасова. Вона ознаменувалася спорудженням двох головних будівель міста: Троїцького собору з дзвіницею (1720-1806 роки, не збереглися) та Малоросійської колегії (другої). Останню розпочали будувати у самому центрі міста, на вулиці Московській поблизу однойменної брами, яку в 1766 році (як і Київську) збудували мурованою, в стилі класицизму. Завершили будівництво цієї найбільшої в Україні урядової будівлі 1774 року. Але опоряджувальні роботи тривали до 1782 року підкерівництвом Федора Савича, учня архітектора Квасова. Корпус колегії був двоповерховим, П-подібним у плані, з триповерховою центральною частиною. Довжина головного фасаду сягала 142 метрів.

У перебігу реконструктивних заходів другої половини XVIII століття більшість давніших визначних будівель зберегли своє провідне значення: муровані храми післяпожежі 1748 року відремонтовано, на місці погорілих дерев'яних зведено муровані: у 1765 році – Спасо-Преображенську церкву, у 1767 році – Вознесенську на

міському кладовищі (обидві збереглися дотепер), у 1769 році – церкву Різдва Богородиці на Веригині (втрачена). Зберігалися й дерев'яні храми, які в композиції міста відігравали другорядну роль. У результаті утворилася складна, багатопланова, мистецьки довершена композиція міста, в якій були втілені основні засади національного містобудівного мистецтва.

Як бачимо, Глухів упродовж майже цілого XVIII століття був не тимчасовою резиденцією правителів, як Чигирин, Гадяч чи Батурин, а повноцінною столицею тодішньої Української держави, виконуючи функції політичного, адміністративного, військового, а головне – культурного центру Гетьманщини, місця притягання для кращих творчих сил України і суміжних країв. Те, що ця непроминальна роль Глухова в нашій історії виявилася на довгий час призабutoю, належить до однієї з прикрих "білих плям" української свідомості й вимагає великої праці щодо вивчення і осмислення історичної та культурної спадщини міста.

1. Апанович О. Чернігівський літопис: Неопубліковані сторінки // Наука і культура України. – К., 1989. – Вип. 23.

2. Белашов В.И. Ероха Н.С. Глухов // Золотое ожерелье Сумщины. – Харьков, 1987.

3. Белашов В.І., Гурець М.П. Скільки років Глухову? // Березіль. – 1991. – № 8.

4. Вечерський В., Белашов В. Глухів. – К.: Абрис, 2003.

5. Дейнека А. Памятники архитектуры Сумщины. – Харьков, 1989.

6. Костомаров М.І. Історичні постаті / М.І.Костомаров. – Дніпропетровська Січ, 2008.

7. Логвин Г.Н. Чернигов, Новгород-Северский, Глухов, Путивль. – М., 1980.
8. Лазаревский А. Гетманские дома в Глухове // Киевская старина. – 1898.
9. Описи Лівобережної України кінця XVII – початку XVIII ст. – К: 1997.
10. Петров Г.Т. Глухов // В путешествии по Сумщине. – Харьков, 1984.
11. Художнє лиття гармат у Гетьманщині за часів правління Івана Мазепи. – К., 2007. – 160 с.

Лагутін Б., студ. гр. ЛС-517
наук. керівник – к.і.н., доц. *Н.В. Лобко*

Історія села Лозно-Олександрівки від найдавніших часів до 1917 року

Як зазначається в фамільному архіві князів Куракіних, слобода Олександрівка Старобільського повіту Харківської губернії розташована у вузькій долині довжиною приблизно трьох верст впродовж правого боку невеличкої річки Лозної, яка впадає в річку Айдар.

Тепер селище Лозно-Олександрівка, площею 5,95 км²., розташоване на півночі Білокуракинського району Луганської області. Це одне із поселень Дикого поля. Це – наша земля, неповторна, чарівна, наша мила Слобожанщина.

Селище займає територію, яка багата для проживання людини. В основному чорноземні ґрунти, порівняно теплий клімат, річка Лозна, притока річки Айдар, багаті рослинний і тваринний світи. Є незначна

частина суглинистих ґрунтів та заболочених земель у заплавах річки Лозної.

На території селища виявлені пам'ятки археології, історії і культури: є одне місце знаходження каменю, одне поселення епохи бронзи і раннього залізного віку, один курган, а в селі Олександрівці знайдено курган і два курганні могильники. В селі Лозному, що лежить на правому березі річки Лозної поруч з Лозно-Олександрівкою, знайшлася стоянка верхнього палеоліту.

Найдревнішими пам'ятками на території району є стоянки палеоліту і мезоліту, які датуються 35-8000 тис. років до н.е. Стоянки палеоліту знаходяться високо над водою. Знахідки із культурного шару, у вигляді , лежать на поверхні, тобто вони або із розпорошеного шару, наприклад, біля села Шарівки або із зруйнованого глибокою оранкою – селище Лозно-Олександрівка, село Лозне. Вік таких знахідок вчені визначають візуально-топологічно, за характером знарядь із кременю. За геологічною класифікацією стоянки належать до періоду верхнього плейстоцену – останнього заledenіння Землі. І коли вже почалося потепління, і льодовики поступово відступали, у цей час і розпочинається освоєння людиною долин річок. Це були групи мисливців на тварин, що скупчувались на багатих пасовищах. Там з'являлися і люди, які споруджували собі легкі житла із облаштуванням у них місць для збереження вогню. Такі селища виникли на високих місцях. Саме така топографічна ситуація зафіксована на стоянці біля селища Лозно-Олександрівки. Вона виникла близько 35-30 тис. років тому в закруті річки Лозної на високому місці. В результаті глибокої до предматерика (суглинку), оранки, на поверхні виявлені знаряддя із кременю, дрібні уламки кісток древньої фауни.

Більш мініатюрні знаряддя із каменю належать до епохи мезоліту (III – II тис. до н.е.), бо техніка обробки і

виготовлення знарядь та їх вигляд змінились. Таку стоянку мезоліту знайдено і біля Лозно-Олександрівки. Люди, що проживали 12 – 8 тис. років тому на березі річки Лозної, займалися рибальством, полюванням збиранням річкових молюсків. Вони жили невеликими групами, про що свідчать невеличкі майданчики, близько 1500 кв.м.

Пам'яток останнього періоду кам'яного віку – неоліту на території нашого селища, його земель не виявлено.

Більш древні племена – древньо-ямна культура – насипали кургани далеко в степу, на високих річкових і балочних водорозділах. Саме такі кургани виявлені у Лозно-Олександрівці і Олексаполі.

Племена епохи бронзи, що проживали в поселеннях, залишили і курганні могильники. Таких два могильника знайдено біля села Олексапіль на березі річки Лозної. Це село відноситься до Лозно-Олександрівської селищної ради. Могильники-кладовища функціонували приблизно з 3 тис. років до н.е. і до кочівницького середньовіччя X – XIV ст.

Про перебування середньовікових кочівних народів, яких називають у літературі пізніми тюркомовними кочівниками X – XIII, XIV ст., свідчать окремі знахідки на поверхні курганів, що розорюються. Візуально на місцевості кочівницькі кургани можна визначити по деревині, яка обвуглилася, а ще по наявності у ґрунті кургану крейдяної підсіпки.

Сліди початку заселення території нашого району, в тім числі і Лозно-Олександрівки, раннім козацтвом датуються вченими XVII – XVIII ст. Фіксуються вони по керамічних матеріалах, які знайдені в селах району. В середині XVI на початку XVII ст. на території краю вже знаходились загони українських і донських козаків, які займалися промислом. Постійне перше поселення було в

північній частині нашого краю, яка увійшла в склад Слобідської України.

Історичні факти свідчать, що в другій половині XVI ст. запорожці беруть активну участь не тільки в захисті Дикого поля від татарських набігів, але і в його освоєнні.

Варто зазначити, що ще до азовських походів Петра I існувало черкаське поселення Тарабанове, а на півночі краю слобідські козаки заснували поселення Писарське, яке знаходилося в трьох верстах від нинішньої Лозно-Олександрівки.

Наш край, відомий на ті часи як Дике поле, став для наших предків останньою гаванню в пошуках кращої долі серед розбурханого житейського моря. Тут, у безмежних степах, кожен крок вимагав боротьби і битви, і всі були воїнами, що всотали звичку до цієї боротьби ще з материнським молоком.

З історичних довідок відомо, що в середині XVII ст. в трьох верстах від нинішньої Лозно-Олександрівки, на місці так званого Писарського (в післявоєнні роки до 1976 р. – піонерський табір та будинок для малорозвинених дітей) була слободка Лозна. Після чуми 1718 року жителі Лозної розбрелися, вирішивши, що місце їх проживання нещасливе.

За народною версією, два брата (старшого звали Олександром) прибились через деякий час до берегів нашої річки. Вони поселились на правому березі, на місці теперішнього Будинку дозвілля. Потім прибули ще люди. І згодом виникла слобода.

Але основне заселення нашого мальовничого краю в Дикому полі припадає на першу половину XVIII ст. На землі, подаровані князю Б.О.Куракіну після придушення козацько-селянського повстання під керівництвом Кіндрата Булавіна, прибували бігли люди, кріпаки, козаки з Чернігівської, Полтавської, Київської, Воронежської

губерній Росії. Найбільш активно займався освоєнням своєї вотчини князь Олександр Борисович Куракін. Лозно-Олександрівка також входила в його володіння.

У 1758 році жителі села через урядника попросили дозволу вибудувати дерев'яну церкву в честь Олександра Свірського, ім'я якого носив князь Олександр Борисович. Церква ця по приходу вважалася досить обширною. Цей храм побудований сажнів за 10 від колишнього на майдані в центрі слободи. На місці старого храму знаходилася маленька дерев'яна капличка. Це було в 1817 році. При церкві було 202 десятини землі. Кількість прихожан, а значить і жителів села в 1800 році становила 1420 чоловік. За даними Харківської державної наукової бібліотеки ім. Короленка в 1864 році в Олександрівці вже було 365 дворів, 1164 чоловіків і 1201 жінка.

Олександрівкою село назване в честь трьох Олександрів: з перших прибувших братів – старшого Олександра, в честь преподобного Олександра Свірського (1448 – 1533) – засновника Олександро-Свірського Монастиря, який знаходиться в 20 верстах від Ладозького озера, і в честь князя Олександра Борисовича Куракіна – володаря Лозно-Олександрівки. Річку поселенці назвали Лозною, тому що її береги були порослі лозою. Слобода стала називатися Лозно-Олександрівкою від назви річки і імен трьох Олександрів.

Процес заселення Дикого поля відбувався в період 1734-1760 років.

Процес освоєння земель у Дикому полі нашими пращурами проходив досить цікаво. Про це, зокрема, повідомляє відомий історик Слобожанщини Дмитро Багалій. До речі, це саме за його сприяння було надруковано в журналі «Киевская старина» за 1887р. унікальний лист про черкаські слободи князів Куракіних, а саме: Білокуракине, Олександрівку, Танюшівку.

Великий вчений досить активно вивчав ситуацію у куракінських слободах. Ось що він пише про заселення: «В панських слободах піддані мали доволі землі, особливо на південних просторах Слобожанщини. Ось, наприклад, які звістки маємо про три українські слободи князя Куракіна у Валуйській окрузі Острогозького полку в кінці XVIII ст.. До цих трьох слобод належало землі в окрузі до 500 верст. Мешканці слобод жили не дуже-то заможнo, а хуторяни навпаки дуже багато – вони навмисне й селилися на хуторах, щоб жити односібнo від слобожан. Заможніші з них мали багаті хлібні запаси: жита що 100 четвертей, пшениці теж до 100, вівса до 300, гречки 50, ячменю 150, середні мали половину сього, а бідні – одну третину і то не всіх хлібів».

У другій половині XIX ст. переселенці почали терпіти безземелля, тісноту, їх стали обсідати злидні. В пошуках кращої долі люди почали виїздити. Це не минуло і Лозно-Олександрівку. Переселенський рух розпочався давно, але тільки у 1908 році Харківське губернське земство звернуло на це увагу. Через земства, волосні управи (їх центри на той час знаходилися в Олексіївці, Павлівці, Білокуракиному, Танюшівці, Тимоновому і в нашій Олександрівці) було з'ясовано причини міграції населення.

Селяни тікали на чужину тому, що бракувало робочої скотини, хліборобського знаряддя, псування нив шкідниками, збільшення ярів, пісків. Великої шкоди завдавали тягар непомірних податків, утиски панів, зокрема князя Куракіна, низька культура, безграмотність селян. Та й на чужині наші земляки не знаходили щастя. Знесилені тяжкою працею, хворобами, без грошей вони поверталися додому і поповнювали лави бідняків, і йшли в найми до пана. Були й такі селяни, що йшли на промисел в інші губернії.

Князь Куракін змушений був у 1804 році продати свої маєтки у Білокуракиному, Павлівці і ще 22 хуторах тому, що він потрапив у фінансову скруту.

Пізніше слобода Олександрівка з хуторами і 1700 душами поселення і з 28000 десятинами родючого чорнозему була куплена паном А.В. Марковим. Після цього слобода тривалий час була у володінні дворянського роду Муханових. Один з Муханових – Ігнат Калинич – перебував безвідлучно при Петрі Великому і був одним з шаферів при його шлюбі з Катериною І. Правнук його – сенатор Олексій Ілліч Муханов, що помер у 1839 році, був уже власником Олександрівки. Камергер Микола Олексійович Муханов доставив у Олександрійський храм багату ризницю в 1000 рублів. В епоху звільнення селян Микола і Володимир Олексійовичі Муханови володіли тут близько 23 тис. десятин землі.

Родина Муханових робила великі пожертви на церкву. З кожним роком храм в Олександрівці ставав все величнішим і багатшим. Він мав власну землю, а духовенство відзначалося високою освіченістю. Ще й до цього часу старожили селища пам'ятають неповторний церковний дзвін, який лунав у Великодні дні протягом всього тижня чарівним і незабутнім передзвоном. Його чути було на відстані 20-25 кілометрів.

У період революції і громадянської війни церква працювала, а в 30-ті роки зазнала повної руйнації. Церкву зруйнували і побудували на її місці селищний Будинок культури.

В кінці XIX ст. землі слободи стали належати княгині Мещерській, яка мешкала в Петербурзі. Помістям керував урядник Силенко, жорстокий і нещадний. За все це і помстився селянин Мережко, вбивши Силенка. У 1900 році княгиня від'їхала до Петербурга і передала землі панам Попову та Грузинському, що лежали на лівому

березі річки Лозної. За часів їх панування виникли невеликі села, які стали називатися в їх честь – Грузинкою і Попівкою. Нині Грузинка відноситься до Лозно-Олександрівки, а Попівка називається Олексапільом. Людей пани закупили з інших губерній. Селяни терпляче зносили панське знущання. Щоправда, час від часу, вони повставали. Так, у 1905 р. як згадувала очевидець А.М.Назарова, щоб придушити черговий селянський бунт з губернії викликали драгунський полк.

В п'яти-шести верстах від Попівки (нині Олексапіль), що тягнеться понад річкою, виникли нові поселення в першій половині XIX ст. Вони належали пані Кудрячевській і пану Петровському. По суті, це поселення було одне, але розділялося на дві частини.

Перша частина належала пані Кудрячевській і називалась Кудрячевкою. Свої землі Кудрячевська заселила селянами, яких виміняла за собак в Тамбовській та Ростовській областях.

Одного разу пані їхала зі слободи Лозно-Олександрівка на хорошій кареті і добрих конях. Коли вони спустилися нижче Попівки, на попас (так люди звали ці місця, тому що там пасли корів) коні чомусь понесли карету з великою швидкістю. Візник не міг здержати їх. Карета з'їхала зі шляху. Коні, чимось злякані і збуджені, неслися, не бачачи нічого, і вскочили у велике бездонне джерело води. І коні, і пані Кудрячевська, і візник з каретою – всі потопили. Мешканці села не змогли їх там знайти. Таке глибоке було джерело.

Після загибелі пані на селі керували її родичі до самої революції 1917 року.

Друга частина села називалась Петровським. Пан Петровський купив собі селян у Московській губернії. Жив він у Петербурзі. На селі господарювали урядник за урядником. Після революції 1917 р. і громадянської війни

тут утворилися два колгоспи, а потім об'єдналися в один. І село стало називатися лише Петровським (нині Петрівка).

Через річку від Петровська землі належали пану Фірсу, який був німцем. Старші мешканці села розповідали, що Фірс був добрим хазяїном. Його землі були пориті каналами, щоб стікала вода, і осушувались землі. В маєтку були насаджені хороші сади з багатим асортиментом фруктів. Фірс наймав селян до себе працювати. Мешканці згадували, що він був чесним, добрим і порядним паном. Добре годував найманців і платив непогано. А мешканка Ясенко Параска Микитівна, 1906 року народження, розповідала, що її матір наймали годувати своїм молоком грудну дитину Фірса. Жила вона в покоях пана, в чистоті і добрі, лише годувала дітей – свою і Фірсову.

Перед революційними днями Фірс виїхав. Потім в маєтку Фірса була перша комуна. Вона проіснувала два чи три роки. Ще пізніше – дитячі будинки для сиріт, школа для малорозвинених дітей, піонерський табір. У 80-ті роки маєток був зовсім зруйнований.

В кінці XIX ст. в Лозно-Олександрівці була відкрита церковно-приходська трьохрічна школа. Її приміщення знаходилось біля церкви (нині Будинок дозвілля). У ці ж часи діяла і Мар'їно-Олександрівська школа на території нинішньої, так званої в народі, Грузинки. Ця школа існувала до 80-х років.

**Середа А., Супруненко М., студ. гр. ІН-51,
наук. керівник – д.і.н., доц. С.І. Дегтярьов**

До історії сумської альтанки*

Мабуть, не знайти пам'ятки, що більш красномовно розповість про півтора останніх століття життя Сум, ніж Альтанка. Актуальність своєї теми ми вбачаємо в тому, що Альтанка, символ нашого міста, на додаток до художньої цінності, має зв'язок із сім'єю визначних сумських меценатів – Ліщинських, родичів Харитоненків, а також з відкриттям родовищ головного природного скарбу нашого краю – нафти. Кожен період життя Сум з часу її побудови наклав на неї свій відбиток. Саме слово «Альтанка» походить від італійського «altana». Воно означає відкриту терасу, легку побудову в саду або парку для відпочинку та захисту від сонця. Ліщинський був наполовину поляком, тому можливо, що саме завдяки йому в Сумах і прижилося це слово для гарної бесідки.

У статті «Альтанко, чия ти?» журналістка В. Безлюдна наголошує на двох цікавих версіях щодо походження Альтанки. По-перше, як підкреслює журналістка, у путівниках по нашому місту вказується, що Альтанка була збудована невідомим автором у другій половині XIX ст. Про це йдеться й у «Пам'ятниках архітектури Сумщини» А. Дайнеки. Ще однією версією щодо походження загадкової бесідки, за словами В. Безлюдної, стало те, що Альтанка була побудована на честь 300-річчя династії Романових. Однак, ця версія також відпала після докладного вивчення матеріалів

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

засідань міської Думи, що були приурочені до святкування 100-річчя Вітчизняної війни 1812 р. та 300-річчя дому Романових. Проте, ніяких згадок про Альтанку в цих матеріалах не було [1, с. 3].

Є цікаві краєзнавчі припущення, що у роки революції 1905-1907 рр. бесідка, яка була побудована навпроти відкритого на початку XX ст. другого Єврейського дому (синагоги) за сприяння єврейської общини, де євреї часто збиралися, була спалена чорносотенцями й пізніше до 300-ліття династії Романових у 1913 р. відбудовувалася. На користь такого припущення слугують фотографії альтанки, при вивченні яких можна побачити розходження зображень деталей карнизів і шпилів. Цієї думки дотримувався М. Манько у своїй книзі «Суми та сумчани у документах сучасників» [5, с. 80-81].

Ще однією версією щодо походження Альтанки стала думка краєзнавця О. Ленського про те, що вона була побудована євреями у 1916 р. Однак у багатьох сумських та українських колекціонерів є поштові листівки з штемпелями пошти 1910-1914 рр., а фото – з підписами з 1903 р. Тому версія Ленського невірна. Саме тому можна здогадуватись, що споруда була побудована раніше.

Найбільш ймовірна думка походження Сумської Альтанки ґрунтується на заактованих краєзнавцями спогадах О.В. Коваленка, який після війни працював в адміністративних органах міста. Він досліджував історію старовинної споруди та зустрічався зі свідками тих часів.

Наприкінці XIX ст. петербурзькі вчені дійшли висновку, що в Сумах є значні поклади нафти. Прибувши до міста, геологи домовилися з земством про пошукові роботи. Саме перед земською управою було надане місце для цих робіт. Однак петербурзькі геологи не виявили нафти у цьому місці та не побажали більше її шукати.

Миколі Ліщинському – родичу Харитоненка – належав сад поряд з місцем, де відбувалися пошукові роботи. Аби якось помітити першу свердловину, Ліщинський вирішив найняти майстрів, аби ті звели Альтанку, що була б для нащадків пам'яткою про «чорне золото». Знайшовся сумський міщанин, кресляр М. Щавелєв, який у 1900 р. розробив проект дерев'яної прикраси міста Суми. Біля пам'ятки створили сквер, розбили квітники та проклали чудові алеї [11, с. 4; 10, с. 3].

Т. Добровольська у своїй статті «10-й Драгунський виступал на Покровской» зазначила, що вже після зведення Альтанки, там по неділях грав духовий оркестр. Виступали військові музиканти 10-го Новгородського драгунського полку і кадетського корпусу, що був заснований за кошти Харитоненка [2, с. 10]. Нерідко і в наш час в бесідці відбуваються виступи музикантів та проводяться різноманітні конкурси. Та, перш за все, – це місце відпочинку та натхнення сумчан.

Цікавим є художнє оздоблення Альтанки. Деякі сучасні дослідники вбачають в ньому використання сакральних символів кількох культур іудаїзму (зірки Давида), християнства (хрест), давньослов'янської язичницької (колони у вигляді тотемів, що ставились на могилах та символізували рід), іноді хрест та шестикінецьні зірки можуть інтерпретуються як трипільські символи (відповідно: порядку та гармонії, чоловічого та жіночого начал). Та попри це зауважимо, що сам Матвій Щавелєв прибув до Сум з Курської губернії на запрошення влади, а виконували роботи місцеві майстри. Зважаючи на це можна сказати, що символи на альтанці суто руські і мають багато спільного з традиційними оздобленнями дерев'яних хат [7, с. Д4].

Після війни в Петербурзі розбирали старі наукові архіви та натрапили саме на ті записи професора про

існування нафти на Сумщині. Пошуки родовищ нафти знову розпочалися, та поклади виявилися мізерними.

Кажуть, що вибрали сумську альтанку радянські солдати, які 2 вересня 1943 року звільнили місто від німецько-фашистських загарбників та крокували з протитанковими рушницями й і гвинтівками по вулиці Петропавлівській. Військовий фотокореспондент дуже поспішав та сфотографував бійців біля унікальної дерев'яної споруди – гарного фону для стомлених червоноармійців-визволителів. День потому в радянських газетах з'явився знімок, що свідчив про звільнення міста Суми [4, с. 4-5].

Таким чином, вивчивши інформацію із знайдених нами джерел, можемо сказати, що Альтанка має незвичну історію побудови, пов'язану із пошуками покладів нафти. Її композиція насичена народними орнаментами. Символом же міста вона стала після звільнення Сум у часи II Світової війни, завдяки замітці фронтового кореспондента. Нині альтанка є невід'ємною частиною образу Сум.

1. Безлюдна В. Альтанка, чия ти? / В. Безлюдна // Суми і сумчани. – 1991. – 15 травня – С. 3.

2. Добровольская Т. 10-й Драгунский выступал на Покровской / Т. Добровольская // Ваш шанс – 2000. – 2 августа. – С. 10.

3. Ісіпчук Н. Секрети сумської альтанки / Н. Ісіпчук // Сумщина. – 2013. – 4 грудня. – №48. – С. 5.

4. Лесіна Ю. Альтанка / Ю. Лесіна // Суми: Подорож у минуле. – Суми, 2012. – С. 4-5.

5. Манько М.О. Суми та сумчани у документах сучасників. Книга друга / М.О. Манько. – Суми: Мрія, 2008. – 436 с.

6. Поляков А. Загадочная беседка / А. Поляков // Панорама. – 2007. – 11-18 июля. – С. А5.

7. Поляков А. Тайная жизнь: Символы і знаки на Альтанці і центральній прохідній заводу ім. М. Фрунзе / А. Поляков // Панорама. – 2011. – 14-20 марта. – №11. – С. Д4.

8. Сикорский А. Внимание, Альтанка. «Нефтяная лихорадка», типовое строительство и метафизика / А. Сикорский // Панорама. – 2004. – 8-15 сентября. – С. А10.

9. Сурков В. Из биографии Альтанки / В. Сурков // Данкор. – 2003. – 15 января. – С. А13.

10. Хвостенко Г. Пам'ятна Альтанка / Г. Хвостенко // Сумщина. – 1991. – 15 жовтня. – С. 3.

11. Хвостенко Г. Пам'ятна Альтанка / Г. Хвостенко // Фрунзенець. – 1996. – №34. – С. 4.

Середенко Р., студ. гр. ІТ-52,
наук. керівник – *В.М. Король*

Історія одного остарбайтера*

Остарбайтери (з німецької слово Ostarbeiter означає східні робітники) — це термін, який походить з німецької мови для того щоб виокремити осіб, які у роки Другої світової війни були вивезені окупантами зі сходу України до Німеччини на примусові роботи [1].

Вперше жителі України опинилися на німецькій території для примусової праці влітку 1939 року. Починалося все з мешканців Закарпаття, яких насильно вивозили до Австрії на примусову роботу [2, с. 285]. Цю

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження №0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

територію було окуповано угорцями. Потім у вересні 1939 року до Рейху потрапили мешканці Галичини захоплені військовослужбовцями польської армії, які перебували в полоні і згодом стали відноситись до цивільних робітників. Але були й добровольці, які вирушали до фашистської Німеччини влітку 1941 року з Галичини.

Незалежно від того поїхали мешканці України до Рейху примусово чи добровільно, вони всі мали однаковий соціальний і правовий статус, який передбачав безправне становище. Для забезпечення «чистоти німецької крові», для уникнення поширення впливу більшовицької пропаганди на німців і максимально продуктивного використання вихідців зі східних окупованих територій Голові управління безпеки Рейху доручили розробити спеціальні документи, які б мали в собі регламент усього згаданого вище процесу. Чиновник Рейху Бернхард Баатц придумав розпізнавальний знак для робітників категорії багатьох національностей, який виглядав так: прямокутний клаптик тканини з літерами OST на блакитному тлі, проте поляки носили іншу емблему – літеру P. Ось так і привилась назва остарбайтери до мешканців східної української території.

Існували навіть положення про користування працею східної робочої сили, які були розміщені в указах про остарбайтерів. Їх готувала певна комісія Рейху, а тільки потім ці укази відправлялись на підпис Генріха Гімmlера. Вперше такі укази він підписав 20 лютого 1942 року. Вони здійснювали контроль над роботою, переміщенням, вільним часом і навіть статевим життям робітників. Остарбайтери утримувались в спеціально відведених гарно замаскованих таборах під пильною охороною. Вони були ізольовані від німецьких та інших іноземних людей на виробництві. Кошти видавались у розмірі, що була мінімумом обіцяного, або ж становила половину, а то й

третину зарплатні мешканця Німеччини. З цих мізерних грошей вираховували навіть гроші за помешкання, в якому вони проживали. Харчування мало найнижчий рівень серед інших категорій іноземних робітників Німеччини. Провини різного роду каралися низкою заходів починаючи з тілесних покарань, закінчуючи перебуванням в карцері та концентраційному таборі. Остарбайтеру призначали смертну кару за статеві контакти з німецькою жінкою, а їй – довічне перебування в концтаборі. На протязі війни закони стосовно східних робітників зазнавали змін. В кінці 1942 року вийшов дозвіл на листування з рідними. Проте цей дозвіл передбачав лише 2 повідомлення на місяць, з листопада 1943 року дозволили прогулюватись поза межами табору, але тільки з відома керівництва, наприкінці 1944 року харчування людей з СРСР наблизили до норм харчування решти іноземців.

Від того, куди потрапила людина, значною мірою залежали шанси на виживання. На державному виробництві умови праці та побуту були найважчими. У бауера (з нім. *Der Bauer* – фермер) було легше харчуватися. Третя частина остарбайтерів працювала в сільському господарстві, майже половина у промисловості.

Серед східних робітників виявили найбільший відсоток смертності, отримання травм, невиліковних хвороб та звичайної перевтоми від тяжкої праці. Все це траплялося через бракування їжі, важку працю, жажливі санітарно-гігієнічні умови проживання та інше.

Загалом протягом Другої світової війни на території нацистської Німеччини та на окупованих Райхом землях працювало приблизно 13,5 млн. чоловіків, жінок та дітей двадцяти шести країн Європи [3].

За визнанням автора фундаментального дослідження історії примусової праці в III Райху Ульріха Герберта, націонал-соціалістичне "використання іноземців" 1939 –

1945 роках стало найбільшим в історії, з часів рабства, масовим застосуванням іноземців в економіці окремої держави [4, s. 7].

Для деяких невольників була можливість втекти і повернутися назад до СРСР, деякі одержали смертельне показання, а деякі навіть дочекались звільнення [5].

Садовий Степан народився 14 серпня 1922 року. У дитячі роки навчався в Образіївській середній школі, яку після війни йому вдалося відбудувати.

З 25 на 26 серпня 1941 року ворог зайняв місто Шостку. За невідомою причиною в окупації опинилися усі робітники, які працювали на підприємствах Шостки. Садовий Степан тоді працював слюсарем на фабриці №3 кіноплівки міста Шостка. 10 травня 1942 року його та товаришів Осипенка Миколу та Зайцева Бориса заарештували за те, що вони отруїли молодняк коней, яких збирались забрати фашисти, та вже наступного дня було вивезено на примусові роботи до Німеччини. Через тиждень вони були уже у місті Бромберг, де працювали на будівництві порохового заводу. На пороховому заводі він пропрацював з 17 травня 1942 по 25 серпня 1943 року. Там Степан Садовий влаштовував численні акції саботажу. Виводив на довготривалий час прилади, та неодноразово влаштовував вибухи.

Одного разу від подруги Садового Степана, Жури Катерини, до міста Бромберг надійшов лист. У листі повідомлялося, що у Шостці, біля хіміко-технологічного коледжу, було розстріляно його батька. За його смерть Садовий пообіцяв помститись ворогам. Після цього він почав вести пропаганду проти фашизму. Він із друзями публічно співали революційні пісні, обмінювалися інформацією, вели активну пропаганду. Але виявилось, що серед них був зрадник, тому про це дізналося гестапо. Два тижні Степана Садового тримали у гестапо: 5 днів у

підвалі з водою, потім були камери смертників, поїздки за піском, будівництво тиру, спроба до втечі. Допити, вивози до Теруня, Маргенбурга, вирок – довічне перебування у концентраційних таборах. З 25 серпня 1943 по 20 жовтня 1943 р. – Штутгоф, з 20 жовтня – 15 грудня 1943 р. – Бухенвальд, з 15 грудня 1943 р. по 5 травня 1945 р. – Дора. Штутгоф Садовий називає табором смерті. Тут радянських людей ненавиділи, жорстоко вбивали, знищували їх. Дуже жорстоким був табірний режим. Всі роботи виконувалися вручну, вантажі переносилися на собі. При владі там були есесівці та поляки, ярі націоналісти та бандити. Бухенвальд – протилежність Штутгофу. При владі – німці-комуністи. Ув'язнені були дружними. Жорстокість була лише у Малому таборі, таборі військовополонених, у ревищі, у «хитрому домику» та в каменоломні. Дора – підземне пекло, спочатку філіал Бухенвальду, а з 1944 року – самостійний табір. Тут ув'язнені жили під землею та працювали по 12 годин. Там вже лежало близько 8 тисяч трупів. Зверху будувався табір-крематорій. Там діяло підпілля на чолі із радянськими командирами, до якого і потрапив Степан Садовий. Основна робота підпілля полягала у саботажі, щоб літак, снаряд, ракета ФАУ-2 не злетіли. Також проводилася пропаганда серед майстрів, і цивільних робітників. Підпілля активно готувалося до повстання, виготовляло холодну зброю. Але знову виявився зрадник. Німців-комуністів було страчено, розстріляли і більше 170 радянських полонених.

Але згодом Степана Садового і інших полонених було визволено Червоною Армією. Разом зі своїм товаришем пішки дійшов до рідного села. У 1948 році одружився на учительці географії Побегайло Надії. Усиновив сина дружини Побегайло Олександра та мав ще двох дітей: Тамару 1949 року народження та Володимира 1954 року народження. Отримав освіту вчителя німецької

мови. Мрією Степана було будівництво нової школи у селі Ображіївка, тому власними зусиллями він домогся цього. Згодом став директором цієї школи.

На початку 1970 року в Німеччині в місті Ессені відбувся суд над гітлерівськими вбивцями: оберштурмбанфюрером СС Бішофом, обершарфюрером Зендером і гауптшарфюрером Бустою, які знищили десятки тисяч невинних людей. Свідками підсудних були викликані лише четверо людей із Радянського Союзу – Степана Садового із села Ображіївка, Меланію Будуку з Тули, Бориса Соломієва та Василя Іванова з Ленінграду. Так здійснилася ще одна мрія Степана Садового – жага помсти за ті страшні роки перебування у концтаборах [6].

Ось і закінчилась війна, здавалося б все минуло, тепер всі будуть щасливі, вільні і житимуть у злагоді. Ті люди, які мали можливість вижити у ворожій неволі та повернутися на Батьківщину, сподівалися на щасливе життя. Але повернувшись, часто отримували тавро «зрадників, що працювали на ворога». Тому ці люди зазнавали нових переслідувань від радянської влади. Таким групам населення, які до цього часу перебували в тіні уваги й поваги суспільства уперше надалося слово порівняно нещодавно, а включені вони були до державної політики пам'яті лише в останні роки .

На щастя, багато оstarбайтерів не зазнали репресій та прожили залишок життя маючи сім'ю, улюблену роботу та заняття. Таким прикладом став і Садовий Степан. Вражає те, що навіть після років жорстоких катувань він зберіг своє почуття гумору та любов до життя.

Кожна людина має знати історію не тільки на прикладах генералів, командирів та інших державних діячів, а й на прикладах простих людей. Тільки так можна дізнатися правду про те, що відбувалося насправді.

1. Меморіальний музей тоталітарних режимів "Територія Терору" у Львові [Електронний ресурс] // Словник термінів, оstarбайтери [Офиц. сайт]. – URL:<http://territoryterror.org.ua/uk/guide/terms-dictionary/>

2. Лендел В.М., Химич О.М. Пам'ять заради майбутнього. Спогади. – К., 2001 – С.412.

3. Spoerer Mark. Zwangsarbeit unter dem Hakenkreuz. Ausländische Zivilarbeiter, Kriegsgefangene und Häftlinge Deutsche Reich und im besetzten Europa 1939-1945. – Stuttgart, München. – S. 253.

4. Herbert Ulrich. Fremdarbeiter: Politik und Praxis des «Ausländer-Einsatzes» der Kriegswirtschaft des Dritten Reiches. – Bonn: Dietz, 1999. – S. 592.

5. Меморіальний музей тоталітарних режимів "Територія Терору" у Львові [Електронний ресурс] // Друга світова війна (1939-1945), під владою Третього Рейху, радянські військовополонені [Офиц. сайт]. – URL:<http://territoryterror.org.ua/uk/guide/terms-dictionary/>

6. Інтерв'ю доньки Садового Степана Степановича, Садової Тамари Степанівни написано Середенко Р. О. (від 08.11.2013).

Супруненко Н. , Серeda A., студ. гр. ІН-51,
научн. руководитель – *В.Н. Король*

Духовное училище на Сумщине*

В течении долгого периода истории Киевской Руси после её христианизации, а позже и Российской Империи, центром культурной и духовной жизни простого человека была церковь. Её влияние было велико в том числе благодаря тому, что именно она стояла у истоков «книжной науки» и для бедноты церковные учебные заведения разного уровня были единственной возможностью научиться грамоте и получить достойное образование. На Сумщине таким заведением было и остаётся Духовное мужское училище (с недавнего времени семинария), которое существует с 1819 г, и именно о нём пойдёт здесь речь.

Мы считаем интересным и актуальным исследование этого объекта истории города Сум потому, что он продолжает находиться в развитии, а также по той причине, что в источниках местного происхождения мало информации о прошлом этого училища, а ведь оно играло немаловажную роль в образовании населения.

Историю Духовного мужского училища условно можно разделить на III этапа, в течении которых оно меняло названия, расположение и статус. Каждый из этапов мы подробно рассмотрим в нашей работе.

Для начала необходимо упомянуть, что первые учебные заведения в Сумах появились вскоре после основания города. Известно, что в 1732 г. у нас было пять

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

школ, в которых 12 учителей вместе с помощниками – дьячками обучали школьников чтению, письму и пению. Обучение проходило на староукраинском языке. Школьниками в те годы были и дети, и взрослые, причем учились все вместе [3].

Таким образом, к моменту становления духовного училища в 1819 году уже была некоторая кадровая база и наработки в этом вопросе. В тот год было открыто Духовное мужское училище в Ахтырке. Учебное заведение предназначалось для начального образования детей-сирот и детей бедного духовенства Ахтырского, Богодуховского, Лебединского и Сумского уездов. По окончанию обучения дети служили в Православной Церкви и обучались в духовной семинарии.

Григорий Федоровский (бывший учитель пиитики в Харьковском коллегииуме протоирей Свято-Покровского собора) был первым смотрителем в училище.

Вторым смотрителем в училище был Матвей Преображенский, который составил правила учебно-воспитательного процесса. Семинария выполняла методическое руководство. В штате были смотритель и помощник учителя.

Обучение детей шло в течении четырех классов с годичным курсом в каждом и одном подготовительном. Программы соответствовали трем младшим классам классических гимназий. В подготовительный класс принимали детей с 9-11 лет со знанием основных молитв и умением читать на русском языке; в первый класс зачисляли детей с 10 до 12 лет, умеющих читать и писать на русском и церковнославянском языках, знающих общеупотребительные молитвы, символ веры и заповеди, по арифметике – первые два действия с таблицей умножения, приём в последующие классы проводился в соответствии с объёмом программных требований.

Воспитанники, успешно закончившие полный курс, переводились в первый класс семинарии, а при поступлении на гражданскую службу производились в первый чин без экзаменов [2].

Обязательные предметы для изучения на протяжении четырех лет: священные истории Ветхого и Нового Завета, христианский катехизис, объяснение богослужения с церковным уставом, русский, церковнославянский. Также изучались греческий язык, латынь, география, арифметика, чистописание, церковное пение.

Организация учебного процесса: четыре урока каждый день, один день — три урока, астрономический час с пятнадцатиминутным перерывом. По воскресным и праздничным дням воспитанники училища принимали участие в хоре Покровского собора, который предоставлял учащимся три стипендии. Учащимся предоставлялась форменная одежда: драповое пальто и суконный сюртук. Сироты священников и причетников освобождались от платы или содержались за умеренную плату. Количество учащихся в 1880-е — 140 чел. Смотрителями училища были: прот. Митрофан Лашенков, священник Игнат Клементьев [1].

В училище каждый год приезжало духовенство для осмотра помещений и решения проблем организации учебно-воспитательного процесса.

Но содержать учебное учреждение было очень дорого из-за высоких цен на все жизненно необходимые потребности, а особенно наем жилья для учителей и продукты. Это связано с тем, что в городе Ахтырка постоянно пребывали войска, которые нуждались в жилье и еде [2].

В 1888 году, по благословению Архиепископа Сумского и Ахтырского Амвросия (Ключарева) училище было перенесено в город Сумы из Ахтырки [4].

В Сумах для училища было выстроено специальное здание на Троицкой улице (ныне это один из корпусов Сумской областной больницы). Строительство осуществлялось на средства и стараниями Ивана Герасимовича Харитоненко. Проект здания был заказан харьковскому архитектору В. Немкину. Содержалось училище на епархиальные средства. Также население вносило плату за обучение и благотворительные взносы, что хорошо повлияло на развитие училища.

Бытовые потребности воспитанников обеспечивал хозяйственный комплекс, который размещался на территории Духовного училища. В любой трудной ситуации на помощь ученикам приходило братство св. Амвросия Медиоланского. Для того чтобы решить немаловажные вопросы кадрового, материального, методического обеспечения учебного процесса, в училище проводились ежегодные собрания духовенства.

При училище находился пансион на 200 человек. За содержание в нем дети духовенства вносили плату 120 руб. (по полугодиям), дети родителей светского сословия платили 210 руб. Дети православного духовенства обучались бесплатно, для детей из других сословий плата за обучение состояла 40 руб. Для сирот окружного духовенства были установлены стипендии: 40 «полнокоштных», 30 «полукоштных», 10 с уменьшенной платой — 50 руб. и три частные стипендии — на процент от благотворительных капиталов. Прием детей светского сословия ограничивался 10% поступления детей духовного звания. В 1880-х количество учащихся составляло 180 человек, а в 1900-е года их количество немного уменьшилось и равнялось 160 [2].

Смотрителями Сумского духовного училища были прот. Матвей Преображенский, Аркадий Грузов и Константин Селивановский. Прот. Александр Угринович,

Александр Покровский, Яков Матусевич, свящ. Василий Яновский, иеромонах Симон были достойными помощниками смотрителя [2]. Почетными благотворителями учебного учреждения были П.И.Харитоненко и П.Н.Лещинский [1].

Речь о следующем этапе стоит начать с того, что в 1915 году в Сумах было начато строительство архиерейского подворья. Целью этого проекта было постоянное проживание в Сумах епископа Митрофана. Композиционным центром подворья стал храм во имя Св.Пантелеймона, который был построен в основном за средства сумского купца И.П. Кулишова в 1911 году. Известный академик архитектуры А.В. Щусев создал проект памятника архитектуры. В этом году также был заложен ансамбль монастыря, в котором предполагалось, будет проживать епископ.

Но епископ Митрофан неожиданно покинул Сумы и эмигрировал в Сербию, а священнослужители были вынуждены переселяться из-за новой атеистической власти. Все это произошло в конце 1919 года. Храм во имя св. Пантелеймона опустел и окончательно в 20-х годах его закрыли. В 1963 году в нем планировали открыть планетарий, но этого не произошло.

В 1998 году здание бывшего архиерейского дома было передано Сумской епархии, а Сумское пастырско-богословское духовное училище располагалось именно в нём.

Последним важнейшим событием для него стало преобразование в семинарию 27 октября 2015 года.

В заключение можно сказать, что до недавних пор училище, а теперь уже семинария, продолжает славные традиции прошлых веков, являясь одним из немногих в Украине, дающих бесплатно духовное образование истинно желающим. Значимость его сегодня даже выше

чем в прошлые столетия, ведь несмотря на возрождение церкви после советского периода в Сумском районе осталось множество пустующих храмов, ощущается нехватка священников. А ведь в наше сложное время людям так необходима внутренняя опора, которую многие из них находят в церкви, и, следовательно, важность такого заведения неоспорима.

1. Самойлович И. Справочная книга для Харьковской епархии / И. Самойлович. – Харьков, 1904.

2. Православная энциклопедия Харьковщины / Под ред. А.Д. Каплина. – Харьков: Майдан, 2009.

3. Раскрыты секреты обучения в первых сумских учебных заведениях. б.д. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://e-news.com.ua/show/280460.html>.

4. Свято-Пантелеимоновский храм и Сумское Пастырско-Богословское Духовное Училище. б.д. 5 января 2015 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://orthodoxsumy.narod.ru/Hram/panteleimon.htm>.

Черкас В., студ. гр. ІН-51,
наук. керівник – д.і.н., доц. *С.І. Дегтярьов*

Рід Линтварьових та їх вплив на Сумщину*

Сумщина завжди славилася цукровою промисловістю, добротою та щирістю населення, видатними людьми, батьківщиною яких вона є. Багато вихідців нашого краю мали безпосередній вплив на розвиток науки, економіки, державотворення та інших галузей. З містом Суми та його околицями пов'язані долі багатьох видатних людей. Сумщина назавжди залишила слід у їх серцях, так само як вони залишили слід у цьому світі.

Якщо розібратися, то на економіку Сумщини великий вплив здійснили декілька впливових місцевих родів. Найвідомішими є Харитоненки та Терещенки. Їхній вплив на розвиток цукрової промисловості та сумського регіону є одним з найбільших. Рід Линтварьових є одним з найбільших на Сумщині, налічує близько ста відомих осіб. Вихідці цієї родини – різні за фахом та чином люди. Взагалі, вивчаючи родовід Линтварьових, свого часу досліджений та складений О.М. Козловим [2], можна помітити величезну кількість різних професій, посад, які обирали члени цієї родини. Не дивно, що цей рід мав вплив та шану на Сумщині.

Перші відомі члени родини Линтварьових були козаками Сумського слобідського полку, тобто вони є одними з перших, хто оселявся на території сучасних Сум [1; 2]. Вивчаючи родовід, можна прослідкувати те, як від

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

звичайних військовослужбовців цей рід піднімався на все вищі і вищі щаблі, отримуючи нові звання та посади. Цікавим є те, що майже всі відомі представники родини Линтварьових у XVIII ст. здебільшого були офіцерами чи канцеляристами, багато хто з них вів міщанську торгівлю. У XIX ст. різні вихідці цього роду отримували посади губернських секретарів, реєстраторів, дехто був титулярним радником, дехто присвячував своє життя науці, але все ж таки майже кожен проходив військову службу у високих чинах. Це свідчило про високий статус роду у суспільстві. На жаль, інформації про всіх членів родини Линтварьових не дуже багато, проте деякі особистості все ж таки знайшли своє місце в історії.

Вихідці роду Линтварьових було досить великими землевласниками. Прокопій Лаврентійович, спільно з братом Антоном Лаврентійовичем, мав 149 дес. (Степанків яр), та особисто мав 79 дес. у Сумському окрузі. Михайло Прокопович мав приблизно 160 дес. Це тільки деякі приклади володінь родини Линтварьових. Линтварьови «надавали кошти на будівництво дерев'яної Троїцької і реконструкцію Лучанської церков, створення нар. школи» [1]. Ці факти свідчать про те, що члени цього роду були меценатами та активістами.

Цікавою є постать Павла Михайловича Линтварьова. Як зазначено у праці О.М. Козлова, «нар. приблизно у 1861 р. Вступив до Петербурзького університету, але у 1887 р. був звільнений з числа студентів за розпорядженням Міністра народної освіти за «неодобрительное поведение»... Знову вступив на юридичний факультет Петербурзького університету, який закінчив зі ступенем кандидата права» [2, с. 130]. Отримавши освіту, Павло Михайлович займав різні посади, пов'язані із судовою справою, був секретарем, «виконував функції захисника у кримінальних засіданнях суду». Станом на 1904 р. він

володів «560 дес. родової землі у Сумському повіті» [2, с. 130]. Павло Михайлович був нащадком козаків, брав участь в революції 1905-1907 рр. За це він перебував під наглядом жандармерії – «С начала 1905 г. деятельность Линтварева принимает более активный и революционный характер» і зрештою був заарештований та відданий до суду Харківської цивільної палати [2, с. 130].

Також досить цікавою постаттю роду Линтварьових є Іван Іванович – вчений, патологоанатом, учень І.П. Павлова. Народився у 1868 р. Навчався та закінчив Олександрівську гімназію. Після цього він відправився до Києва, де закінчив Київський університет. Все своє життя Іван Іванович присвятив служінню людям та медицині. Загалом, за життя він написав близько 50 наукових робіт, чим досить сильно прославився. Був видатним вченим. Працював в інститутах, різних лікарнях. Допомігав під час епідемії чуми в Туркменістані та Поволжі.

Велика кількість вихідців родини Линтварьових займалися науково-просвітницькою діяльністю. Дехто організовував школи, викладали там, залучали інших освічених людей до цієї справи, дехто просто отримував освіту, а потім займав відносно високі посади, дехто так і залишився невідомим для історії, а декого знають навіть в інших країнах світу.

Та, мабуть, якби А.П. Чехов не завітав на Сумщину, то мало хто б зацікавився одним з впливових родів, що проживали тут. А.П. Чехов відвідав Сумщину у 1888 та 1889 рр. Линтварьови приймали його у своєму будинку в с. Лука, де потім було засновано музей імені відомого письменника. Перебування А.П. Чехова на Сумщині надало деякої популярності цьому краю. У своїх листах він описував красу місцевості, спокій та гармонію, що тут панувала [3]. А.П. Чехов запрошував сюди багатьох своїх друзів: поета О. Плещеева, артиста Л. Свободіна,

професора В. Тимофєєва, віолончеліста М. Семашко, народника В. Воронцова, видавця О. Суворіна [2, с. 123]. У вільний від літератури час, письменник допомагав місцевим жителям, надаючи медичну допомогу. Відгуки А.П. Чехова про перебування на Луці якнайкраще висвітлені у його творах, що були написані тут. Родина Лінтварьових була дуже гостинною і приймала велику кількість відомих на той час людей, тим самим заробляючи гарний авторитет в усій Російській імперії. Взагалі, використовуючи листи А.П. Чехова можна легко дізнатися про родину Лінтварьових, її членів, що жили в той час.

Георгій Михайлович Лінтварьов був знайомий з П.І. Чайковським, чию творчість дуже шанував. А.П. Чехов у одному з листів зазначив: «Второй сын – молодой человек, помешанный на том, что Чайковский – гений. Пианист. Мечтает о жизни по Толстому» [3]. Також Георгій Михайлович був свідком на вінчанні брата письменника Олександра Чехова.

Хоча інформації про рід Лінтварьових не так багато, але вплив цієї родини на долі різних людей був досить великий. Більшість членів сім'ї не стали величними та відомими, проте вони були освічені та порядні. Кожен член родини був особистістю. Рід Лінтварьових мав вплив на розвиток подій декількох століть, дехто приймав участь у заворушеннях, дехто намагався допомогти людям і працював у медичній сфері, та, зрештою, вони залишили досить вагомий культурний спадок, як безпосередньо, так і через вплив на інших.

1. Власенко В.М. Лінтварьови / В.М. Власенко, С.М. Раєвський, В.А. Рябчун // Сумщина в іменах: Енциклопедичний довідник. – Суми, 2004. – С. 260.

2. Козлов О.М. Родовід Линтварьових О.М. Козлов // Генеалогічні записки Українського геральдичного товариства. – Львів, 2006. – Вип. V. – С. 123-136.

3. Чехов А.П. Письмо Суворину А.С., 30 мая 1888 г. Сумы / А.П. Чехов // Чехов А. П. Полное собрание сочинений и писем: В 30 т. Письма: В 12 т. – М.: Наука, 1974-1983. – Т. 2. Письма, 1887 – сентябрь 1888. – М.: Наука, 1975. – С. 277-282.

Щербань Т., Михайленко Ю., студ. гр. ІТ-51
наук. керівник – к.і.н., доц. *В.А. Нестеренко*

Невідомий десант*

В історії, починаючи з зародження людства, є багато «білих плям». Деякі виникли внаслідок відсутності писемних та літописних матеріалів (стародавні та середні століття), і тоді історики на підставі археологічних, наслідково-причинних та інших даних роблять певні висновки. Звичайно, що точки зору кардинально відрізняються аж до протилежних.

Але найбільш прикрим є поява «білих плям» в новій та сучасній історії, коли ще живі свідки подій та можна знайти безліч архівних даних. В даному випадку мова йде про період Другої світової війни. Значна частина істориків сприймають цю епоху за «радянською інтерпретацією», згідно з якою, незважаючи на деякі невдачі 1941-42 рр. Червона Армія дала гідну відсіч гітлерівським агресорам. При цьому оперують сотнями тисяч - мільйонами солдат,

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

що взяли участь у тій чи іншій операції. Так, були втрати, але на те й війна. І ніколи не зважали на долю кожного окремого воїна.

Перед Великою Вітчизняною війною було скомплектовано близько десяти повітряно-десантних корпусів. Але застосувати їх на початковому етапі війни за прямим призначенням видалось неможливим і вони використовувались пересічно як звичайні стрілецькі підрозділи. Перша згадка про масове застосування цих військ відноситься до початку 1942 р. - В'яземська повітряно-десантна операція. Основною метою десанту була спроба оточення разом з іншими частинами Червоної Армії угруповання німецько-фашистських військ під Москвою. Однак вона була не вдалою і десантникам самим з великими втратами довелось виходити з оточення. Наступна спроба використати «повітряну піхоту» була наприкінці 1943 р. під час форсування Дніпра в районі Букринського плацдарму. Результат також видався провальним і до кінця війни повітряно-десантні війська за прямим призначенням не застосовувалися. Тим не менше дрібні групи закидалися в тил ворога з диверсійною, агентурною метою, а також для забезпечення партизанських загонів та підпільної роботи.

Буваючи у справах у селі Холодне Недригайлівського району Сумської області (нинішній територіальний поділ) доводилося чути від місцевих мешканців про безіменну могилу воїна-десантника на місцевому цвинтарі.

Вдалося знайти деякі згадки про цей десант на просторах мережі Інтернет [1, 2], але названий він чомусь Охтирським. Так пошуковець з логіном kukinn (на жаль, зв'язатися з ним особисто не вдалося) проводив дослідження по похованнях у братських могилах селищ Городище-Деркачівка-Іваниця, які звільняли воїни 180-ї та 240-ї стрілецької дивізії 7-9 вересня 1943 р., але у

братській могилі села Іваниця також числяться похованими десантники 5-ї, 7-ї, 8-ї ВДГД (воздушно-десантная гвардейская дивизия - рос.).

Як вони там опинилися? Дослідник пропонує наступний розвиток цієї історії. Розвиваючи успішний наступ, внаслідок розгрому німецько-фашистських військ на Курській Дузі, в середині серпня 1943 р., війська Червоної армії увійшли на території Сумської області. Внаслідок загрози оточення, німецьке командування перекинуло значні танкові, повітряні та піхотні сили в район Богодухів-Охтирка-Тростянець, де зав'язалися жорстокі та кровопролитні бої. Особливо напруженими вони були 19-23 серпня 1943 р. в районі Каплуновки, Мойки, Чемоданівки, радгоспу «Бугреватий», що під Охтиркою. У цьому районі діяли підрозділи 5-ї, 7-ї, 8-ї ВДГД [3], які входили до складу 4-ї гвардійської армії (ГА). Так яким же чином гвардійці-десантники в розпал боїв опинилися більше як за 100 км від основних частин? Скоріше за все десант було помилково скинуто не в ту місцевість. На той час в Охтирському районі існував населений пункт Чемоданівка, де, власне, і розгорталися основні бої. Натомість їх було висаджено біля села Чемоданівка, але Недригайлівського району. Ця місцевість знаходилася під німецькою окупацією, а в селі Іваниця (менше, ніж 10 км від Чемоданівки) був опорний пункт німецько-фашистських військ. Таким чином дослідник припускає, що це була рокова помилка пілота, який переплутав населенні пункти.

Щодо підтвердження цієї версії, на форумі [1] відгукнувся користувач з нікнеймом `abel64` з міста Жирновськ (Росія), який писав: «Петров Константин Петрович – это мой дедушка погиб 22-23 августа 43 г. Приходило письмо от его невесты, которая от старичка-партизана узнала, что он видел как немцы захватили в плен

его и других парашутистов. Пытали, потом утопили в реке. В письме было сказано, что была неудачная высадка десанта не в том месте. Готовили десантников под Москвой. Очень хочется посетить его могилу. Если Вам что-то известно подскажите».

Спробуємо з'ясувати, що відбувалося 20-23 серпня в районі бойових дій біля Охтирки. Для цього звернемося до спогадів мемуарів безпосереднього учасника тих подій. Попов Ілларіон Григорович у цей час командував 1 ВДП (воздушно-десантний полк - рос.) 5-ї ВДГД. Після війни він написав мемуари, в яких згадує про ці події. Згідно з його розповіддю, 5-а ВДГД у другій половині дня 20.08.1943 р. отримала наказ «нанести контрудар по танковим дивізіям противника, розгромити їх на рубежах радгосп «Ударник», Чемоданівка, Каплуновка, Пархомовка і наступати далі на велике село-районний центр Котельву»[3]. Також він вказує, що 8-а ВДГД у цей день вже вела бої, а згодом вступила в бій і 7-а ВДГД. Далі розповідається про події, де безпосередньо брав участь сам Ілларіон Григорович до ранку 27.08.1943 р., коли частина була виведена у резерв командуючого 4-ї ГА[3].

Звернемо увагу на деякі деталі з його розповіді. Серед загиблих десантників, чий імена викарбувано на меморіалі в с. Іваниці, найстаршим за званням числиться Петров Костянтин Петрович 1913 р.н., ст. лейтенант, командир стрілецької роти 1 ВДП 5-ї ВДГД [4]. Дивно, що командир полку, описуючи події під Охтиркою, згадує практично всіх командирів стрілецьких рот (їх у полку 9), але прізвища цього ст. лейтенанта нема. Хоча Костянтин Петрович воював з 1941 р. і за весняні бої на Північно-Західному фронті нагороджений орденом Червоної Зірки [5]. Також з 1 ВДП у списках значиться Чистяков Федір Іванович 1922 р.н., молодший лейтенант, командир взводу роти ПТР («противотанковое ружье» - рос.) з цього ж полку.

Маючи архівні дані [4], а точніше зведення про безповоротні втрати особового складу цих частин, можна констатувати, що дані частини на цей час зазнали великих втрат. Наприклад: «Вечером 22 августа общими усилиями 7-й и 8-й воздушно-десантных дивизий кольцо окружения было прорвано и остатки 29 гв. воздушно-десантного полка соединились с частями своей дивизии. После двухдневного жестокого боя в окружении, полк насчитывал 723 человека из 3 тысяч» [6]. 29-й ВДП входив до складу 7-й ВДГД.

Звичайно, за часів радянської цензури, Ілларіон Григорович не міг вказати на великі втрати, тому навіть знаючи про цей десант, він не міг нічого про нього зазначити, адже в той час було прийнято замовчувати про невдалі військові операції.

Усі загиблі десантники числяться загиблими у своїх підрозділах 22.08.1943 р. і поховані на цвинтарі у братській могилі у саду дослідної станції Охтирського району Сумської області [4].

Але в ході дослідження цього питання виникли ще деякі спірні моменти. Слід звернути увагу на дати наступних подій [4]:

- 30.08.1943 – поіменні списки про безповоротні втрати офіцерського складу 5-ї ВДГД.
- 20.10.1943 – поіменні списки про безповоротні втрати сержантського і рядового складу 5-ї ВДГД.
- 31.08.1943 – поіменні списки про безповоротні втрати офіцерського складу 7-ї ВДГД.
- 07.10.1943 – поіменні списки про безповоротні втрати особового складу 8-ї ВДГД.
- 15.09.1993 – облікова картка військового захоронення в селі Іваниця, Недригайлівського району, Сумської області.

Щодо облікової картки військового захоронення, зрозуміло, що вона була переоформлена уже у наш час і в неї могли внести деякі зміни. Наприклад, прізвище сержанта Осипова Валентина Дмитровича із 8-ї ВДГД було дописано на монументі фарбою, а в даній картці він не значиться. Первісну картку, на жаль, знайти навряд чи вдасться, тому достеменно невідомо, коли були внесені дані про десантників. Яким чином офіцери 5-ї і 7-ї ВДГД числяться у списках своїх частин уже наприкінці серпня, як загиблі, коли село Іваниця було визволено лише 9 вересня 1943 року?

І так, існує декілька гіпотез як вони взагалі опинилися в Недригайлівському районі:

1) На інтернет-форумах згаданих джерел [1, 2] є припущення, що таким чином доставляли підкріплення з підмосковних запасних десантних полків у бойові частини, але зі спогадів знаємо, що ще 20 серпня 1943 р. вищезгадані частини були на марші [3], а перед тим довго перебували у резерві головного командування (ГК) і навряд потребували такого термінового поповнення. Також є дивним, що десантники знаходилися в одному літаку (принаймні згадується один), але були з різних підрозділів.

2) Десант виконував бойову задачу, як було сказано вище, але замість Охтирської Чемоданівки був скинутий біля Недригайлівської. Після закінчення визволення Охтирки, внаслідок величезних втрат, їх зарахували загиблими там, де вони повинні були бути за планом операції.

Взагалі можна прослідкувати тенденцію вважати загиблими воїнів, які пропали безвісти, щоб не наражати їх сім'ї на дію сталінського закону № 227 («Ні кроку назад!»). Але це тема окремого дослідження.

Коли ж імена воїнів-десантників були занесені до списку загиблих у с. Іваниця? Меморіал було встановлено 30.10.1977 р. Можна тільки здогадуватися, як стало відомо прізвища цих бійців. Можливо після визволення були знайдені документи цих людей, або частина десанту все ж таки вийшла до своїх, або після війни була проведена пошукова робота. Звернемо увагу й на 13 невідомих похованих у братській могилі. Навряд чи вони належали до частин, які визволяли село. Судячи з доданого фарбою прізвища – десантників з охтирської Чемоданівки тут більше, ніж 12.

Достеменно визначити ім'я воїна похованого в с. Холодне не має можливості. Але виходячи з архівних даних, найвірогідніше, він служив в одній з вищезгаданих ВДГД і числиться загиблим 22.08.1943 р. біля с. Чемоданівка Охтирського р-ну.

Наш народ зазнав величезних втрат в роки Другої світової війни. Тому навіть не знаючи імені загиблого солдата, подякуємо та пом'янемо його.

-
1. <https://reibert.info/threads/axtyrka.1066/>
 2. www.soldat.ru/forum/viewtopic.php?f=2&t=18093
 3. Попов И.Г. Батальоны идут на запад. – М.: изд-во Московского университета, 1985. - 288 с.
 4. Центральный архив Министерства обороны РФ. Информация из донесений о безвозвратных потерях (оф.сайт www.obd-memorial.ru)
 5. Центральный архив Министерства обороны РФ. Информация о награждениях (www.podvignaroda.mil.ru).
 6. <http://www.okhtyrka.net/content/view/2849/106/>

КУЛЬТУРА І ОСОБИСТІСТЬ

Бабій Є., студ. гр. ІТ-52,
наук. керівник – д.і.н., доц. *С.І. Дегтярьов*

Перший у світі пам'ятник Тарасу Григоровичу Шевченку*

Тарас Григорович Шевченко – український поет, драматург і прозаїк, живописець і гравер, громадський та політичний діяч. Член Кирило-Мефодіївського братства. Академік Імператорської академії мистецтв. Людина, яка зробила неосяжний внесок у розвиток українською культури, літератури, національної свідомості. Залишила по собі величезний спадок, який слугує народу й донині. Він став невід'ємним елементом історичної пам'яті українського народу. Про це свідчить велика кількість пам'ятників і меморіалів, присвячених Т.Г. Шевченку, які можна побачити в усіх регіонах України та за кордоном. Загалом у світі існує близько 1384 пам'ятників Кобзарю, 1256 з них – в Україні, а 128 – за її межами. Це найбільша у світі кількість монументів, встановлених діячу культури.

Почалося це вшанування у Ромнах (нині – Сумської області) на початку ХХ ст. [2], коли у місто прибув відомий митець Іван Петрович Кавалерідзе – згодом український скульптор, кінорежисер, драматург, сценарист, художник кіно, народний артист УРСР. Народився він 13 квітня 1887 р. Саме він став ініціатором ідеї про створення пам'ятника Великому Кобзарю. З прибуттям до м. Ромни, він почав реалізовувати свій

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

проект – створення циклу монументів видатних постатей, до яких відносився і Кобзар [3].

Відразу знайшлося багато охочих зробити свій вклад у дану справу. Залізничники виділили сорок діжок цементу. А виступ представника «солідних громадян міста», купця Симонова надзвичайно схвилював скульптора. Той висловив думку про те, що монумент Шевченку потрібен цьому місту, і саме робота над ним надихнула роменців на співпрацю.

Проект було затверджено. Пам'ятник повинен був стояти на місці намета Тараса Шевченка, коли він приїздив сюди на Іллінський ярмарок. На допомогу І.П. Кавалерідзе з Києва прибули його знайомі по роботі над пам'ятником «Історичний шлях» брати Григорій, Семен та Іван Орленки з синами. «Золоті руки», «чарівники Орленки», так про них відгукувався скульптор. До справи долучилися і видатні постаті в мистецькому житті краю – артист Степан Шкурат, який виконував бетонні роботи, і корифей українського театру Ганна Затиркевич-Карпинська.

Місцева газета «Наше слово» активно публікувала статті про всі події з місця будівництва. Була розміщена замітка про урочисте освячення місця і закладку пам'ятника 24 липня 1918 р., постійно публікувалися оголошення про проведення торгів, акцій зі збору коштів та про благодійників, суми пожертв.

Місце для майстерні для самої фігури знаходилося у торгових рядах, яке спеціально облаштували. Деякі люди працювали цілодобово, не звертаючи увагу на погодні умови. Та, незважаючи на всі труднощі, спільними зусиллями пам'ятник був споруджений. Урочисте відкриття пам'ятника 27 жовтня 1918 р. стало без перебільшення всеукраїнським святом. Про знаменну подію з'явилися численні публікації в газетах. Увесь номер роменського часопису «Наше слово» присвячувався цьому.

Із Києва прибули делегації поважних осіб: представник гетьмана П. Скоропадського, артисти і поети. На урочистій церемонії виступив і Григорій Вашкевич, громадський діяч, філолог, уродженець Роменщини, який особисто знав Тараса Шевченка, був великим шанувальником його творчості. Він брав активну участь в обговоренні проекту пам'ятника, всіляко допомагав скульптору в роботі над образом Кобзаря. Слова привітання сказала і зірка роменської сцени Ганна Затиркевич-Карпинська. Увечері біля підніжжя пам'ятника відбувся великий святковий концерт за участю київських та місцевих діячів мистецтв: поета Миколи Вороного, співаків Марії Литвиненко-Вольгемут, Михайла Микиша, Івана Стеценка, кобзаря Мусія Олексієнка та багатьох інших.

З часом постамент почав руйнуватися. У середині 70-х років мешканці помітили це. Зважаючи на значимість і культурно-мистецьку цінність роменського монумента, було прийнято рішення про його переведення з бетону в бронзу і граніт. Декілька десятиліть потому пам'ятник пережив своє друге народження. Як автор цього творіння, над реставрацією працював і І.П. Кавалерідзе. Остаточну роботу закінчили київські митці – скульптори В'ячеслав Ключев, Борис Довгань, архітектор Флоріан Юр'єв. Роменці й тут не залишалися байдужими. Коштами допомагали й працівники місцевих установ, підприємств, організацій. Фігуру з бронзи було відлито в спеціальній майстерні науково-реставраційного виробничого управління Держбуду України [1].

Постамент Шевченку став візитівкою міста, його духовним центром. Саме біля пам'ятника відзначаються визначні події в історії міста [4].

Відомо, що Шевченко відвідував Сумщину декілька разів. Він проїжджав дорогою з Петербургу до Києва, відвідував славетний Іллінський ярмарок у Ромнах у 1845

р., відвідував товаришів поблизу Конотопа і Лебедина у 1859 р. Згадки про Сумщину яскраво виражені як в писемних, так і в художніх роботах Тараса Григоровича. Наприклад, першою малярської роботою Шевченка, пов'язаною з Сумщиною, є портрет ротмістра Йосипа Федоровича Рудзинського, сина лікаря Кролевецького повіту. Дуже багато створено пейзажних творів, присвячених цьому краю («Урочище Стінки», «У Лохвині», «Дерево», «Узлісся»), писемних – «Великий льох», «Княжна», «Наймичка», «Капітанша».

На вдячність за любов до цього краю місцеві мешканці вшанували пам'ять про Великого Кобзаря та звели на його честь монумент, який виявився до того ж першим у світі.

1. Голуб О. А. Перший у світі монумент «Кобзарю» // Тандем-Прес.– 2015. – 4 листопада. – № 44. – С. 15.

2. Дейнека А.І. Пам'ятники архітектури Сумщини: Путівник. – Х.: Прапор, 1989. – 199 с.

3. Іван Кавалерідзе: Зб. ст. та спогадів / Скл. та прим. Є. С. Глущенко. – К.: Мистецтво, 1998. – 179 с.: іл. – С. 66-71.

4. Нелін А.П., Діброва Г.В. Ромни: Путівник. – Х.: Прапор, 1986. – 87 с. – С. 14-15.

Байдак С., студ. гр. ІТ–51,
наук. керівник – д.і.н., доц. *С.І. Дегтярьов*

Постать Никанора Онацького*

Никанор Харитонович Онацький – художник, драматург, археолог, поет, активний громадський діяч. Народився 9 січня 1875 р. на хуторі Хоменки Галицького повіту Полтавської губернії в родині селянина середняка, де любили народні пісні, малярство та вишиванки. У батьків Харитона Климентійовича та Тетяни Іванівни, крім хлопця, було ще двоє синів та двоє дочок.

Ще змалку разом з братом Омеляном Никанор Онацький показував гарні успіхи в малюванні та написанні віршів [5, с. 4]. Н. Онацький навчався в сільській початковій, а пізніше в повітовій школах. Навчання давалося дуже легко, тому в 1891 р. він закінчив навчання з відзнакою. На жаль, далі хлопець не мав змоги навчатися, помер батько. У віці 16 років юнак вимушений працювати, щоб заробити хоч якісь кошти. Випадкові роботи не приносили бажаного результату, Никанор Харитонович почав працювати докером у Чорноморських портах. Ця робота дала змогу займатися улюбленою справою. У вільний від роботи час хлопець малював етюди.

Жага до навчання в 1899 р. привела Н. Онацького до Строганівської школи технічного малюнка в Москві. Тут він знайомиться з Павлом Кузнецовим, майбутнім видатним художником, та немало часу проводить з ним.

У 1900 р. юнак блискуче склав іспити та почав навчання в Одеському художньому училищі. Никанор

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

Онацький відвідував Одеське товариство історії і старожитностей, яке займалося науковим вивченням археологічних і історичних пам'яток Південної України. У 1905 р. Никанор Онацький потрапив до класу російського художника І.Ю. Рєпіна, який викладав в Вищому художньому училищі при Петербурзькій Академії мистецтв. Не довго провчившись, через матеріальну скруту, він вимушений покинути навчання. Опинившись у вирі революційних подій, молодий художник бере активну участь у створенні Всеросійської селянської Спілки у Гадяцькому повіті Полтавської губернії.

За революційну участь студент Н. Онацький був взятий під нагляд поліції та вимушений повернутися на рідну землю в с. Хоменкове. З 1906-1913 рр. мешкав у Лебедині та викладав у жіночій та чоловічій гімназіях. Саме на Сумщині почалася його плідна та тривала робота на педагогічній ниві. Никанор Харитонович продовжує революційну пропаганду в нелегальних учнівських гуртках, де зустрічає випускницю жіночої гімназії, дочку заможних поміщиків, Кривошеєву Надію Василівну, яка в подальшому стала його дружиною. У Лебедині з'явилися двоє дітей: Наталія (1910 р.) та Андрій (1911 р.).

Перше десятиріччя ХХ ст. було дуже плідним для художника та поета. У цей період він цікавиться побутом, звичаями українського села, друкує невеликі розвідки в часопису «Рідний край», робить ескізи своїх майбутніх живописних полотен. Перша українська артистична виставка в Києві в 1911-1912 рр. висвітлила глибину і самобутність таланту автора 15 картин, які були представлені на ній: «Хата біля Тарасової гори», «На тирлі», «У жнива», «Циганський табір» та інші. Н. Онацький працював у різних жанрах мистецтва, але певну увагу приділяв пейзажу, плернерному вирішенню натури та етнографічному матеріалу, який оточував селян. У 1913 р.

на педагогічній виставці в Харкові Н. Онацького було відзначено за методику викладання малювання; серед 38 гімназій з різних регіонів України і Росії, що брали участь у регіональній виставці, почесний відгук одержала тільки одна – Лебединська чоловіча гімназія [4, с. 6]. Його роботи з'явилися й в музейних збірках Харкова, Лебедина, Полтави, Канева та в приватних колекціях України, США, Франції. Під час археологічних експедицій на Сумщині художник створює олівцеві малюнки такі, як «Кам'яна баба», «Розвалини. Хотінь» та інші.

Після заборони в 1913 р. шевченківського гуртка, Н. Онацький разом із родиною переїхали до м. Суми, де продовжив педагогічну діяльність. Працював у Сумському реальному училищі та кадетському корпусі вчителем малювання, історії мистецтва, креслення. Він брав участь у художніх виставках Полтави та Києва, де назбирав різні експонати для створення Сумського музею. Кожного літа протягом 20 років відпочивав в селі дружини Мала Павлівка на Охтирщині. Никанор Онацький допомагав матері дружини та працював над новими художніми творами, які в 1914 р. потрапили на сумську виставку. Там експонувалося близько двохсот робіт, з яких 52 надав Н. Онацький. В Охтирці Надія Василівна народила йому доньку Оксану (1915 р.).

У 1919 р. в одному із сумських особняків була виявлена частина художнього зібрання київського колекціонера Оскара Гансена. Найголовнішою подією в житті Н. Онацького було відкриття Сумського художньо-історичного музею (1919 р.), а вже в 1920 р. Никанор Харитонович призначений його директором. Розвиток закладу тривав протягом кількох перших років, приєднано три банківські споруди, які утворили 23 зала, де розміщувалися експозиції, яких вистачало для наукової обробки, організацій музейних виставок і масових заходів.

У музеї на 1925 р. нараховувалось 10279 експонатів: картини І. Рєпіна, В. Серова та Т. Шевченка, стародруки та експонати, що готувалися автором до багатьох виставок.

У 1928 р. Н. Онацький створив першу в Сумах художню студію при музеї, яке існувало за рахунок оренди приміщення під магазин та житло, припинилася така діяльність в 1925 р. при бюджетному фінансуванні. Створення музею завершено у 1927 р., про що заявив Н. Онацький у своїй доповіді «Про стан Сумського окружного музею». А наприкінці цього ж року вийшла друком брошура «Сім років існування музею», де автор поклав доповідь з секції образотворчих мистецтв Сумської міськради.

Згодом Н. Онацький потрапив під нагляд органів політуправління (ДПУ) за активну діяльність в українській партії есерів. Восени 1933 р. Никанор Онацький разом з дружиною та дітьми переїхав до Полтави, де йому запропонували очолити в краєзнавчому музеї відділ етнографії. Але вже на початку березня 1935 р., через прискіпливу увагу Полтавського міськвідділу ДПУ Н. Онацького було заарештовано. Протягом 47 діб він знаходився у харківській в'язниці на Холодній горі. Вимушений звільнитися з Сумського художнього музею, переїхав до Полтави, де працював у краєзнавчому музеї на посаді заступника директора з наукової роботи. За допомогою колег Н. Онацький закінчив створення нової експозиції, за що й був звільнений з роботи та через деякий час вдруге заарештований. Різні комісії музеїв та органів політуправління по-різному оцінювали експозицію Н.Х. Онацького і несподівано 2 червня 1936 р. справу припинено, його та директора Полтавського музею Г.В. Чернявського було звільнено [6, с. 2].

Після звільнення Никанор Харитонович ніде не працював. У віці 62 роки його втретє заарештували та

розстріляли як «бывшого эсера и участника контрреволюционной организации» 23 листопада 1937 р. в Полтаві без суду і слідства за постановою «особливої трійки». Оскільки матеріали про Н. Онацького переховували, то можна зустріти відомості, що художник помер в таборі в 1940 р. Але діяльність Никанора Харитоновича Онацького не залишилася непоміченою.

1. Мистецькі осередки Сумщини: історія, колекції, дослідження: матеріали наукової конференції, присвяченої 75-річчю заснування Сумського художнього музею. – Суми: Видавництво «Слобожанщина», 1995. – 80 с.

2. Краєзнавство: науково-методичний та практичний аспекти. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (15-16 червня 2011р., Суми). – Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. – Суми РВВ СОУППО, 2011. – 164 с.

3. Репресоване краєзнавство 20 – 30 рр. / [авт. тексту Л.Л. Бабенко]. – К.: «Рідний край», 1991. – 492 с.

4. Онацький Н.Х. (До 130-річчя від дня народження) / Г.В. Ареф'єва, Н.С. Юрченко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 24 с.

5. Скаун В.П. Митець надзвичайної долі. Про життя і творчість визначного українського художника, поета, педагога, науковця Никанора Харитоновича Онацького / В.П. Скаун. – Суми: ВВП «Мрія – 1», ТОВ, 2006. – 73 с.

6. Наумко Ф. До 136-ї річниці з дня народження Н.Х. Онацького / Ф. Наумко // Наш край. – 2011. – 19 січня (№ 6).

7. Гринка А. «Эсер и националист» / А. Гринка // Панорама. – 2005. – 31 серпня – 7 вересня.

8. Полтавська обласна бібліотека для юнацтва імені Олеса Гончара: [Бібліографічні нариси]. – Електронний ресурс. – [Полтава: ПОБЮ ім. Олеса Гончара, 2009]. –

Режим доступу: http://libgonchar.org/index.php?option=com_content&view=article&id=166%3Aq----q----&catid=130&Itemid=27&lang=uk (звернення 10.11.2015 р.).

9. Невмержицкая А. Большой русский альбом: [Публікації] / А. Невмержицкая. – Електронний ресурс. – [Харків: БРА, 2005 – 2015]. – Режим доступу: <http://www.rusalbom.ru/articles/default/volodarsky-articles-7.html> (звернення 10.11.2015 р.).

Горопах Б., студ. гр. ЛС- 514
наук. керівник – к.і.н., доц. *Н.В. Лобко*

Почаївська лавра очима Т.Г.Шевченка

Багато людей бачать Почаївську лавру своїми очима по різному , в певних ракурсах, зрозумілих кожному потребностям які відчуває та чи інша особа , тому хочеться розповісти як бачив Почаївську лавру Шевченко, коли відвідував Почаїв, що він відчував знаходячись біля такої великої святині . А також який неоцінений фольклорний багаж народності та традиційної української релігійності перейняв від місцевих жителів.

Головні цілі подорожі на Волинь, які ставив Шевченко перед собою, за завданнями Археографічної комісії (здійсненої 1846 р.), – були відвідини Почаївської лаври й замальовка її видів .

Тодішній Почаїв – невеличке містечко в Кременецькому повіті, що нараховувало 109 будинків і 922 мешканці; майже половину останніх становили євреї. Життя Почаєва значною мірою визначалося існуванням лаври, яка піднімалась над містечком.

Історія монастиря починається не раніше кінця XVI ст. 14 листопада 1597 р. власниця Почаєва Ганна

Гойська, вдова луцького земського судді, фундувала тут монастир, про що видала відповідний лист .

За легендарною традицією, того самого року вона перенесла також сюди чудотворну ікону Богородиці, перед якою ніби зцілювся її брат, сліпий від народження. Зараз ця ікона є головною святиною лаври Велику роль у розвитку Почаївської обителі відіграв багатолітній її ігумен Іов Залізо.

У другій половині XVIII ст. споруджується архітектурний ансамбль Почаївського монастиря, який і сьогодні визначає обличчя цієї обителі. Здійснено це було за значної фінансової підтримки графа Миколи Потоцького.

У середині 40-их рр. XIX століття Почаївську лавру відвідали видатні діячі українського національного відродження М. Костомаров і Т. Шевченко. Тоді тут ще зберігалось чимало «пережитків уніатства». На це вказує Костомаров у «Автобіографії», описуючи свою подорож до Почаєва.

Тарас Шевченко прибув до Почаєва, виконуючи завдання Київської археографічної комісії, не пізніше 20 жовтня 1846 р. Існує версія, ніби Шевченка поселили в архієрейському будинку, де розміщували найповажніших гостей. Цей будинок зображений на двох акварелях, намальованих Шевченком у Почаєві. Та більш вірогідною є думка, що Кобзар оселився в новому будинку для прочан, відкритому в липні 1846 р. Ця споруда знаходилася біля підніжжя пагорба при в'їзді в лавру. Крім загальних номерів, тут були й окремі кімнати, одну з яких і могли відвести гостеві. Очевидно, з цього будинку він намалював акварель «Почаївська лавра зі сходу». Як свідчить колишній столяр Почаївської лаври Іван Сидорович Станкевич, він ніби бачив у книзі для почесних

гостей цього будинку власноручний підпис Шевченка і дописку «На храм три рубля серебром подаю».

Цим числом були датовані записи в його робочому альбомі деяких пісень, зокрема – «Гиля – гиля селезень », «Ой , пила , вихилила ...», «Ой, у саду, саду...», а також уривка сороміцької пісні «Ой швець коло мене ...» записаних у Почаєві. Шевченко мав зробити для Археографічної комісії малюнки Почаївської лаври — передусім її зовнішній і внутрішній вигляд, а також вигляд із тераси на околиці. Для Шевченка це не було складним завданням. Подібні роботи він неодноразово виконував. У Почаєві він намалював чотири акварелі, два ескізи та начерк олівцем. Незважаючи на те, що це ніби були «технічні роботи», вони ще раз продемонстрували великий талант Шевченка, а також засвідчили, що надійшов новий етап у його творчості як живописця. Почаїв, без сумніву, справив враження на Кобзаря. Це містечко й надалі фігурує в кількох його творах.

На акварелі «Почаївська лавра з півдня» дуже добре показані привабливі архітектурні риси лаврського комплексу.

На тлі погожого осіннього неба чітко вималюваний Успенський собор, до якого примикають монастирські споруди. Пожовклі каштани й рівна стрічка огорожі ніби зв'язують у єдине ціле цей величний ансамбль. Як різючий контраст йому виступають дві убогі хатинки-мазанки на передньому плані. Кількома вмілими штрихами художник створює відчуття запустіння, бідності чи навіть біди — похилений тин, розчинені ворота, пусте подвір'я, засохле дерево. Здається, тут життя завмерло. Це ніби підтверджує самотня фігура прочанина в довгому одязі, що теж фігурує на передньому плані , що йде повз занедбані хати стежкою до лаври. Доповненням до такого «соціального контрасту»

є контраст кольорів. Яскраве й «легке» світло осіннього сонця контрастує з довгими холодними тінями.

Зовнішній вигляд монастирських приміщень також зображений на акварелі «Почаївська лавра зі сходу». Ця робота є чимось середнім між пейзажем та жанровим малюнком. На цій акварелі лаврський ансамбль не є домінуючим, він знаходиться на задньому плані, служить таким собі фоном при зображенні містечкової вулички. На передньому плані, посеред вулиці на горбку, височить дерев'яний хрест із зображенням розп'ятого Ісуса Христа. Хрест обнесений ажурною огорожею. Зліва ще один хрест. Але вже кам'яний, зі скісними кінцями, загрузлий у землю. Майже паралельно біля хреста дві велетенські тополі, що похилилися під подувом сильного вітру. Вони разом із багрянницею на хресті, що тріпоче, створюють відчуття неспокою. Якась малопомітна суєтність відчувається в рухах кількох перехожих, що знаходяться на вулиці. Чим далі углиб картини, тим, здавалося б, цей неспокій розвіюється. Там на фоні неба видніються шпилі Успенського собору, які творять відчуття стабільності. Але ця стабільність якась оманлива. Здається, ще трошки і ці високі вежі опиняться в загальному коловороті.

Надзвичайно цікавою є акварель «Вид на околиці з тераси Почаївської лаври». На передньому плані художник зобразив частину тераси перед Успенським собором із фрагментом цього храму. Тут же масивні фігури двох рудобородих ченців у високих клобуках. Однак передній план у картині губиться. Погляд глядача ніби при магнічений до силуету гори на задньому плані, за горизонт утікають лінії горбистого рельєфу. Рух углибину, десь у напрямку Підкаменя, підкреслено жестом руки одного з ченців, а також різким перспективним скороченням парпету тераси з поряд декоративних ліхтареподібних ваз.

Цей рух посилюється чергуванням світлих і темних плям у зображенні ландшафту.

Шевченко також намалював внутрішній вигляд Успенського собору Почаївської лаври. На цій акварелі м'яке сонячне світло падає згори вниз, зі сходу. Права стіна затемнена. Очевидно, цей малюнок Шевченко робив до обіду, коли собор був зачинений для прочан. Собор майже безлюдний. Лише на передньому плані бачимо постать жінки, яка навколішки молиться іконі Богородиці. Біля стін кілька фігур ченців. Також їхня невелика групка знаходиться біля іконостасу. Проте всі вони, за винятком хіба що жінки, губляться у просторовій величі храму. Зображення інтер'єру собору виконане у золотистих теплих тонах. Щоб зберегти цілісність цього зображення, Шевченко зробив стіни й арки чистими від розписів та орнаментів. Виділяються тільки ікони в різьблених рамах та капітелі пілястр.

Діяльність Кобзаря в Почаєві не звелася лише до малювання Почаївської лаври. Тут він, як зазначалося, записав ряд фольклорних творів.

Згадки про Почаїв зустрічаються в творах Шевченка, написаних після волинської подорожі. У поемі «Петрусь», написаній на засланні десь 1850 року, є такий сюжет: героїня, молода панянка, вийшовши заміж за старого генерала, їде по святих місцях молитися, просить, щоб помер її чоловік, а вона могла зійтися з молодим хлопцем Петрусем. Цими святими місцями є Київ та Почаїв. У другому, значно відредагованому варіанті поеми звучать такі слова:

*У Київ їздила, молилась,
Аж у Почаєві була.
Чудовная не помогла,
Не помогла святая сила.*

*А ти аж плакала, молилась
Та й занехаяла. Везла
Назад гадюку в серці люту
Та трошки в пляшечці отрути*

Шевченко спеціально згадує «чудовную», тобто чудотворну ікону Почаївської Божої Матері.

У дещо іншому контексті згадка про Почаїв звучить у повісті «Варнак», написаній орієнтовно в 1853 р. Герой повісті, бажаючи покинути розбійницьке життя, збирається «пуститься прямо в Почаєв помолитися святою Заступнице Почаевской», що він і робить. Отже, можна не сумніватися, що Почаїв справив на Шевченка велике враження.

Зі всього вище сказаного , можна зробити висновок, що перебування Шевченка в Почаєві справило на нього не однозначний вплив. З однієї сторони – монастир був для нього святиною традиційної української релігійності, який він шанував, а з іншої, Кобзар не міг не бачити, що святиня перетворилася в інституцію українського православ'я зі всіма його вадами . Напевно, і звідси намагання Шевченка відійти від лаври й протиставити її «народному», «простолюдному» Почаєву, як на мене йому вдалося досягнути своєї поставленої мети і певного розуміння між нами простими людьми, які не підвладні нікому, окрім, самих себе та свого світогляду .

Ємельянов Д., студ. гр. ПР-51/1
наук. керівник – д.і.н., доц. *С.І. Дегтярьов*

До питання про перекладознавчу спадщину Миколи Лукаша*

Микола Лукаш – знаний та шанований перекладач, перекладознавець, лексикограф, який збагатив та уславив українську культуру та літературу, запропонувавши світу новаторський та виключно творчий підхід до процесу художнього перекладу. Останні два десятиліття характеризуються значною увагою сучасних науковців до творчої спадщини М. Лукаша. Дослідники вивчають творчий шлях видатного перекладача [5, с. 10], мовознавці та перекладознавці зосереджують увагу на новаторській перекладацькій концепції Митця [4, с. 6], літературознавці вивчають поетичну, критичну та епістолярну спадщину М. Лукаша [9].

Актуальність дослідження зумовлена загальною тенденцією наукових пошуків сьогодення на збереження самобутньої та багатої української історії, мови та літератури і в цьому аспекті вивчення творчого шляху М. Лукаша та його досконалої перекладацької діяльності є нагально потрібним. Предметом дослідження виступає перекладацький та перекладознавчий спадок М. Лукаша. Об'єктом вивчення є творчий період перекладацької діяльності митця з 1950 до 1960 р.

Микола Олексійович народився 19 грудня 1919 р. у м. Кролевець (нині – Сумської області) та мав вроджений хист до мов. У шкільному віці Микола Олексійович

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

опанував німецьку, англійську, французьку, польську, болгарську мови та іврит, вільно спілкувався циганською, вивчав есперанто. Магію та велич українського слова митець опанував найдосконалішим чином, що дозволило йому явити світу високомайстерні переклади складних філософських творів, задіявши найширші пласти української лексики та фразеології.

Життєвий та творчий шлях Миколи Олексійовича легким не був. Той факт, що на початку Другої світової війни М. Лукаш перебував в окупації, жорстоко перекреслив його прагнення реалізувати себе на викладацькій ниві, позбавив житла та роботи.

Досліджуючи перекладацьку творчість М. Лукаша В.Р. Савчин виокремив наступні етапи:

- 1) період інтенсивної перекладацької діяльності (1950-1960 рр.);
- 2) позаспільчанський період вимушеного «затишшя» (1970-ті – перша половина 1980-х років);
- 3) період суворого відлучення від літературного процесу (1973-1978 рр.);
- 4) період часткової «відлиги» та «реабілітації» (1979-1987 рр.);
- 5) повна реабілітація імені перекладача, посилення уваги до його творчості (1988 – до сьогодні) [7, с. 12].

У рамках цієї роботи ми зупинимося на першому етапі, що характеризується як найбільш продуктивний. М. Лукаш постає перед нами як митець, який шляхом досконалого художнього перекладу збагачує українську мову та літературу.

Особливої уваги в цьому аспекті заслуговує переклад «Фауста» Й. Гете, здійснений Миколою Олексійовичем. Цей твір привернув увагу перекладача ще у шкільні часи: саме тоді він почав кропітку роботу над перекладом геніального

твору. У повоєнні часи перекладач-новатор відновлює втрачений переклад.

Переклад «Фаусту» одержує високу схвальну оцінку з боку видатного українського письменника Максима Рильського. Існує лист поета-академіка М. Рильського до М. Лукаша, датований січнем 1950 р., де зазначено, що роботу буде передано до Держлітвидаву з рекомендацією передати переклад «Фауста» на рецензування фахівцю з німецької мови, а також запланувати його видання.

У листі від 29 травня 1951 р. головний редактор Держлітвидаву УРСР В.І. Синенко офіційно повідомив М. Лукаша про те, що «редакційну раду Держлітвидаву УРСР зацікавив Ваш переклад Гете «Фауст». Просимо Вас прибути до видавництва в справі подальшої роботи над перекладом, який ми запланували до видання в 1952 році». Рецензент видавництва, академік О. Білецький у своїй рецензії зазначав, що М. Лукаш змагається з такими знаними перекладачами, як М. Старицький, І. Франко, Д. Загул, що є виправданим.

Свідченням новаторського підходу М. Лукаша до художнього перекладу, яскравого індивідуального стилю автора є порівняння перекладу уривку монологу «Фауста», запропонованого такими відомими перекладачами як І. Франко, Д. Загул, М. Улезко [1; 2; 3; 8; 11].

Й. Гете «Фауст» (монолог Фауста)	І. Франко
<p><i>Habe nun, ach! Philosophie, Juristerei und Medizin Und leider auch Theologie Durchaus studiert mit heissem Bemühen. Da stehe ich nun, ich armer Tor! Und bin so klug als wie zuvor.</i></p>	<p><i>Ах, ось я філософію, правознавство й медицину, Ба, жалься бог, і теологію Зглибляв, слідив гаряче, без упину, Зглибляв, і тут ось все стає, А я, як був дурний, так є.</i></p>

Д. Загул	М. Улезко
<p><i>Я філософію пізнав І медицину, і права, На жаль, і богословіє читав, Аж пріла бідна голова. А дурнем вийшов всеодно Таким, як був колись давно.</i></p>	<p><i>Ох, це ж я всіх наук дійшов!... І філософства, й ліку, й прав... На жаль, ще й вчений богослов!... Все палко й пильно вштудував... Ну, бідний дурню, подивись: Мудрець ти той, що був колись!</i></p>

М. Лукаш
<p><i>У філософію я вник, До краю всіх наук дійшов – Уже я й лікар, і правник, І, на нещастя, богослов... Ну і до чого ж я довчивсь? Як дурнем був, так і лишивсь.</i></p>

У перекладі М. Лукаш вдало відтворив та емоційно передав стан головного героя в момент його душевного та духовного розладу. Важливим є збереження лексеми тексту оригіналу *leider*, що експлікує зневажливе ставлення до богослов'я, яке на той час займало найпочесніше місце серед усіх наук. Митець вдається до простої, точної, закритої рими, римуючи наступні частини мови: дієслово – іменник (*вник – правник*), дієслово – іменник (*дійшов – богослов*); дієслово – дієслово (*довчивсь – лишивсь*).

1956 р. став роком творчих зустрічей митця з читачами, оскільки за рік до того, у 1955 р., Держлітвидав надрукував довгоочікуваний переклад «Фауста» Гете самобутньою українською мовою накладом 8 000 примірників. Незабаром

Микола Олексійович став членом Спілки письменників, а через деякий час очолив відділ поезії журналу іноземної літератури «Всесвіт».

Протягом 1953-1960 рр. світ побачили неперевершені художні переклади українською мовою таких всесвітньо відомих творів, як А. Стіль «Перший удар» (1953), Г. Флобер «Мадам Боварі» (1955), Г. Гейне «Вибрані твори» (1956), Дж. Родарі «Малим і старим про Італію і Рим» (1956), Дж. Боккаччо «Декамерон» (1956), А. Стіль «Діти французьких докерів» (1958), Р. Бернс «Вибране» (1959), Б. Чопич «Рибалка і Кіт» (1959), Л. Керрол «Аліса в Країні Чудес» (1960), Дж. Родарі «Якого кольору ремесла» (1960).

Микола Олексійович Лукаш залишив по собі багату спадщину як перекладач-митець, перекладач-новатор, яскрава творча особистість, яка завдяки мовній та стилістичній майстерності збагатила українську мову і літературу, надала мільйонам українців можливість познайомитися з шедеврами світової літератури українською мовою. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у детальному вивченні епістолярної спадщини М. Лукаша з огляду її функціонального навантаження.

1. Гете Й.В. «Фавст» Перша частина / Й.В. Гете / Пер. з нім. Д. Загула. – Київ-Відень: Вернігора, 1919. – 136 с.

2. Гете Й.В. «Фавст». Трагедія. / Й.В. Гете / Пер. з нім. М.Т. Улезка. Частина перша. – К.: Держвидавництво, 1926. – 300 с.

3. Гете Й.В. Фауст / Й.В. Гете / Пер. з нім. М.Лукаша. – К.: Худ. Література, 1955. – 498 с.

4. Зорівчак Р.П. Лукаш Микола Олексійович / Р.П. Зорівчак, В.Р. Савчин // Українська мова.

Енциклопедія. Вид. 2-е, виправл. і доповн. – К.: Вид-во “Українська Енциклопедія” ім. М.П. Бажана, 2004.

5. Кочур Г. Феномен Лукаша / Г. Кочур // Кочур Г. Література та переклад: Дослідження. Рецензії. Літературні портрети. Інтерв'ю: у 2 т. – К.: Смолоскип, 2008. – Т. 1. – С. 515-544.

6. Савчин В.Р. Творчість М. Лукаша в історії українського художнього перекладу: [До 80-річчя від дня народження] / В.Р. Савчин // Дивослово. – 1999. – № 12. – С. 7-10.

7. Савчин В.Р. Новаторство Миколи Лукаша в історії українського художнього перекладу: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16 / В.Р. Савчин. – Київ, 2006. – 18 с.

8. Франко І. «Фавст» Гете / І. Франко // Твори: В 50-ти т. – К.: Наукова думка, 1978. – Т.13: Поетичні переклади та перспективи. – С. 181.-124.

9. Черняков Б. Реформатор українського художнього перекладу / Б. Черняков // Земляки. Альманах Сумського земляцтва. – Суми: Собор, 2009. – С. 135-142.

10. Щепан А.І Наш і ваш Лукаш [Текст] / А.І. Щепан. – Режим доступу: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/2000/169/71235/>

11. Goethe J.W. Faust / Der Tragödie erster und zweiter Teil. Urfaust / hrsg. Und komment. von E. Trunz. – München: Beck, 1994. – 775 s.

Загребельна А., студ. гр. ПР-51,
наук. керівник – д.і.н., доц. *С.І. Дегтярьов*

До історії родини Алчевських*

У даній роботі мова піде про деяких представників відомої в Україні родини Алчевських: меценатів, промисловців, педагогів.

Олексій Кирилович Алчевський народився у 1835 р. в Сумах, у родині дрібного купця. Він тут же навчався у двокласній школі, займався самоосвітою вдома. Ще з юних років хлопець захоплювався підприємницькою діяльністю. Пізніше вирішив почати свою власну справу, поїхав до Харкова, де відкрив невелику крамничку. З цього і почався бізнес молодого підприємця. У віці 33 роки Олексій Алчевський заснував Харківський торговий банк, а через 3 роки – земельний. На Донбасі починає розвиватися гірнича справа і він відкрив там Донецько-Юр'ївське металургійне товариство (ДЮМТ). Будівництво відбувалося в с. Василівка та на станції Юр'ївка. І тут же були збудовані доменні печі, заводські корпуси тощо, які фінансував саме Алчевський. ДЮМТ через декілька років стало одним з найбільших промислових об'єднань [1, с. 17].

Олексій Алчевський ввійшов в історію також як відомий український меценат. Він відкривав школи, зокрема в селах Олексіївка та Василівка, а також фінансував відкриття бібліотеки у рідному місті Суми (це була перша бібліотека, відкрита тут). Алчевський дуже захоплювався творчістю видатного поета та художника

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

Тараса Шевченка, знав напам'ять багато його творів. 1899 р. є відомим тим, що О. Алчевський профінансував зведення першого у світі пам'ятника великому Кобзарю. На жаль, у ті роки не можна було офіційно та публічно відкривати пам'ятники, тому його встановили на території садиби родини Алчевських. Нині цей монумент знаходиться в Національну музеї Т.Шевченка в Києві. У 1860-х роках О. Алчевський очолив гурток «Громада» в Харкові, що складався з 80 осіб. Він запрошував до себе різних музикантів, художників і співаків. Вони читали та обговорювали твори Тараса Шевченка, сперечались та дискутували щодо шляхів розвитку народної освіти [2, с. 35-36; 4, с. 81-83].

Однодумцем О. Алчевського була Христина Данилівна – прекрасний народний педагог кінця XIX – початку XX ст. З дитинства вона вирішила присвятити своє життя вчителюванню. Христина Данилівна була відома як педагог навіть за кордоном. На Паризькій виставці 1899 р. її обрали президентом Всесвітньої Ліги просвіти, вона також була членом багатьох російських і зарубіжних освітніх організацій. Х. Алчевська стала ініціатором створення громадської комісії вчених з різних міст, склала курс для навчання «Книга дорослих». В літературу на початку XX ст. Христина Данилівна увійшла трьома збірками: «Туга за сонцем» (1907), «Вишневий цвіт» (1912) та «Пісня серця й просторів» (1914). Вона була талановитою поетесою і перші її кроки на цій ниві вітали Іван Франко та Леся Українка. Х. Алчевська навчалася в Харківській художній школі і в Національному музеї ім. Т. Шевченка зберігаються її шедеври, де зображені пейзажі, зокрема красвиди українського степу, простори Слобожанщини, Донеччини тощо.

Влітку Христина Алчевська їздила з дітьми в село Олексіївка, де відкрито початкову школу, а в інших селах –

народні доми, де можна було навчитися грамоти. Алчевські також допомагали простим людям вивчитися та отримати професії інженерів, вчителів і т. п.

Наймолодша з усіх дітей Алчевських – Христя, спочатку наслідувала своїй матері, тобто займалася педагогічною діяльністю. Такі митці, як Гнат Хоткевич, Микола Вороний, Микола Міхновський сформували її світогляд як письменниці. У с. Олексіївка вона заснувала бібліотеку, яка, на жаль, була знищена під час т.зв. громадянської війни. Під час важкого періоду її життя вона намагалася заробити на хліб перекладами з французької мови («Дев'яносто третій рік», «Трудовники моря»). І лише перед смертю її почали друкувати. Христя померла у віці 49 років. Зараз до її творчості посилились увага, і навіть сторіччя від дня її народження було занесено до пам'ятних дат ЮНЕСКО, вулицю у Львові також назвали на честь видатної письменниці [5, с. 441-442].

Збагатили українську культуру також Іван, Григорій, Микола та Дмитро Алчевські. Іван був оперним співаком, про якого знали навіть за кордоном, з ким виступали Шаляпін і Баттістіні. Після опублікування в 1980 р. книги, де вміщено спогади про нього, відбувся I Міжнародний конкурс вокалістів його імені.

Композитор, піаніст і педагог Григорій Алчевський, окрім симфонічних творів, написав також багато відомих романсів на слова Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, своєї сестри Христі. Ще один брат – Микола – був юристом, письменником і культурним діячем. Він працював професором Харківського юридичного інституту, написав повість «Кадміна» і автобіографічний роман (ще досі не опублікований). Помер від виснаження, під час окупації фашистськими загарбниками.

Безсумнівно, родина Алчевських заслуговує на велику пошану. В її історії відбулося багато радісних і

трагічних подій. Але своєю працею, любов'ю до рідної землі, людей вони заслужили своє місце в історії. Відомий адвокат Ф. Плевако дав влучну характеристику О. Алчевському, яка, на нашу думку, висвітлює життєву позицію багатьох членів цієї родини: «На мою думку, це була людина з неспокійною натурою, яка завжди в пошуках якоїсь діяльності. Я глибоко переконаний, що його тішила мрія про благополуччя населення, збагачене його ж підприємствами» [6].

1. Ворошилов К.Е. Рассказы о жизни. Воспоминания / К.Е. Ворошилов. – М., 1971. – Кн.1. – 366 с.

2. Бовыкин В.И. Формирование финансового капитала в России / В.И. Бовыкин. – М., 1987. – 271 с.

3. Петров Ю.А. Крах Алчевского и Фирма Рябушинских / Ю.А. Петров // Отечественная история. – М., 1995. – №4. – С. 52-75.

4. Беликов Ю.А. Алчевский Алексей Кириллович / Ю.А. Беликов, Ю.А. Петров // Экономическая история России с древнейших времен до 1917 г.: Энциклопедия. – М.: РОССПЭН, 2008. – Том 1: А-М. – С.81-83.

5. Алчевська Х.О. Твори. Автобіографічні уваги / Х.О. Алчевська. – К., 1990. – 557 с.

6. Явление Алчевского [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.zn.ua/SOCIETY/yavlenie_alchevskogo.html.

Коротун А., студ. ПР-51,
наук. керівник – д.і.н., доц. *С.І. Дегтярьов*

Круглий Двір як одна із значних архітектурних споруд Сумщини*

За легендою Круглий Двір у Тростянці був збудований в оборонних цілях при нападі татар. Але це тільки красива легенда. Овальну фортецю з чотирма круглими триярусними вежами «ввели в експлуатацію» в 1749 р.

Ця визначна пам'ятка архітектури XVIII ст. розташована у районному центрі Сумської області – місті Тростянець. Назву цього міста пов'язують з назвою річки «Тростянка», що протікає недалекою. Історичні довідки вказують на те, що перші поселення в цьому місці виникли в першій половині XVII сторіччя [5]. Місцезнаходження Круглого двору поряд з Будинком Голіциних (Тростянецьким палацом), поряд з ними на сході знаходиться парк з дендрарієм, озерами та скульптурами з дерева. Раніше Круглий двір був поєднаний з Будинком Голіциних і Благовіщенською церквою підземним ходом, що нині засипаний [0].

Наприкінці XVII ст. Тростянець належав полковнику І. Перехрестову, одному з представників козацької старшини. У 1720-х роках ці землі були передані царському духівнику Тимофію Надаржинському [3]. Особлива пам'ятка архітектури XVIII ст. – Круглий двір, заснована Йосипом, Денисом, Герасимом та Пилипом

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

Надаржинськими, спадкоємцями Тимофія Надаржинського.

Круглий двір представляє собою масток-манеж, що для архітектури України того часу є дуже унікальним і тому, він не має аналогів в українській архітектурі. Це найдавніша громадська споруда Східної України, що збереглася до нині [0].

Тростянець належав роду Надаржинських до першої половини XIX ст. З 1820 р. він перейшов у власність генерала Олексія Корсакова. З 1843 р. – сім'ї князя Василя Голіцина. Для шанувальників мистецтва князь О.В. Голіцин влаштовував виступи театральних груп, які збирав із своїх кріпаків. Виступали в таких жанрах як драматургія, цирк та балет. Круглий двір був обладнаний ареною, а під стінами було встановлено ложі для глядачів [4].

На початку XX ст. масток Круглий двір відвідував Г.К. Лукомський, який був автором у журналі «Столиця і садиба». У своїй статті, опублікованій у 1916 р. під назвою «Тростянець», він написав: «...Вельми цікавий цирк князів Голіциних, так званий "Круглий двір", практично цілком збережений. Ця велика овальна будівля представляє собою нібито невеличку фортецю з чотирма вежами по кутах та воротами посередині. У її вежах жили циркові артисти та «танцюристски» кріпацького балету, який належав князю Голіцину. Вздовж стін були розміщені стайні та місця для глядачів. Бар'єри лож не зберіглися, але кімнати, які служили для артистів, зберіглися майже в тому ж вигляді – тепер у них живе обслуговуючий персонал. У дворі знаходилася циркова арена просто неба – своєрідний грецький або римський колізей. На превеликий жаль жодних пам'яток цих чудових вистав не залишилося. Все це знищено часом.»

З 1868 до 1874 р. Круглий двір належав петербурзькому купцю. А з 1874 р. – місцевому

цукрозаводчику Леопольду Кенігу. До 1917 р. Круглий двір належав сину Леопольда Кеніга – Юлію. З 1917 р. маєток перейшов у власність держави та використовувався як склад.

З часом пам'ятка стала занепадати, але грошей на її відновлення не було. Лише в 2001 році Круглий двір почали реставрувати [0]. У 1991 р. інститут Укрпроектреставрації підготував план реконструкції будівлі. Цим планом було передбачено перетворити Круглий двір в молодіжний центр із дискотекою, художніми студіями, кафе, барами. Але цьому проекту не було призначено збутися, про нього згадали десятиліттям пізніше, коли завдання реконструкції пам'ятника потрапило в розряд першочергових. Капітальний ремонт, розпочатий у 2001 р., відновив тільки зовнішній вигляд будівлі, внутрішній двір вимагає продовження робіт з реконструкції. Особливість архітектури Круглого двору полягає в донині існуючій системі відводу дощової води.

Архітектура Круглого двору не має аналогів в Україні серед будівель середини XVIII ст. Це виняткова будівля садибної архітектури, що є частиною великої садиби, унікальна за оригінальністю задуму та виняткова за своїми масштабами [5]. Сама будівля по своїй архітектурі нагадує невелику фортецю з 4-ма круглими вежами, що виступають по периметру та воротами для в'їзду на великій осі овалного плану (65х85 м). Вежі та глухі двоярусні стіни, які прикрашені прорізами і нішами з стрічастими і циркульними завершеннями, велика частина яких була перероблена впродовж років. Стіни, висотою біля 8 метрів поділені декоративним міжповерховим поясом. Простота декоративних елементів гармонічно поєднана з логічною чіткістю побудови основних об'ємів споруди. У будівлі є овальний внутрішній двір розмірами 60х30 м. На східній стороні

розміщено в'їзд, який увінчано фігурною аркою з флюгером. Ззовні фасади стін підпираються великими контрфорсами, які були збудовані не одразу, а пізніше, вони доходять до третини другого ярусу. Другий ярус – це горище. Покрівля споруди металева, з покатом убік внутрішнього двору. У південно-західному секторі споруди перебуває підвал з двох приміщень, перекритих циркульним зводом. Розмір підвальних приміщень 15х3 м кожне. Також будівля має ніші та прорізи, що виходили як у внутрішній двір, так і назовні [4]. Круглий двір утворює культурно-історичний ансамбль, що пов'язаний з іменами П. Грабовського, А. Чехова, П. Сковороди. За деякими історичними джерелами в Круглому дворі був створений перший симфонічний твір студентом петербурзької консерваторії П. Чайковським. Пам'ятник П. Чайковському встановлено у міському парку [5].

Деякі джерела свідчать про те, що був намір побудувати оригінальний манеж для коней, на території якого було розміщено породистих жеребців та кобил.

Для людей, які живуть в місті Тростянець, Круглий двір став символом міста. Він зображений на пам'ятному значку, випущеному до 325-річчя міста, його ім'ям названий кафе-бар у центрі міста. З недавніх часів почала виходити місцева газета під назвою «Круглий двір». Ця газета багато уваги приділяє духовним і культурним питанням.

Ця пам'ятка архітектури є дуже цікавим туристичним об'єктом, який є потенційно вигідним для туристичного бізнесу. На сьогоднішній день Круглий двір – це частина краєзнавчого музею, що розташований в будинку Голіциних. Унікальна архітектура та історична цінність Круглого двору, а також неповторність природних ландшафтів привертають увагу туристів, які цікавляться історією, культурою та природою України. Будівля

Круглого двору може бути використана для здійснення різноманітних бізнес-проектів [6]. На даний момент в круглому дворі проходять етнічні фестивалі, історичні реконструкції та рок-фестиваль «Схід-рок».

1. Артюшенко М.М. Старожитності Тростянецьчини / М.М. Артюшенко. – Суми: «Мрія-1» ЛТД, 2002.- 492 с.

2. Тростянець: Фотоальбом про місто Сумської області / Упоряд. О.І. Мартиненко, Г.І. Шелест; Авт. тексту В.В. Зінов'єв. – К.: Мистецтво, 1985. – 47 с.

3. Дегтярьов С.І. Земельна справа Неплюєвих та Надаржинських як приклад суперечки між поміщиками Слобідської України XVIII ст.: аналіз джерела та опис подій / С.І. Дегтярьов // Сумська старовина. – 2009. - №XXVIII-XXIX. – С.185-197.

4. Державна пам'ятка архітектури XVIII сторіччя – Круглий двір – Україна м. Тростянець Сумської області – Режим доступу: <https://archive.is/Mrb5K#selection-2177.4-2185.201>.

5. Круглый двор (фоторепортаж+видео) – Режим доступу: <http://482ua.com/> - Назва з екрану.

6. Rest place – Відпочивай в Україні – Круглий двір – Режим доступу: <http://restplace.com.ua/uk/architecture/krugliy-dvir.html>.

Життя та творчість Алли Горської*

Алла Горська – талановита художниця, правозахисниця, одна з лідерів «шестидесятників», патріотично налаштований митець, належала до групи молодих поетів, мудра, сильна, хоробра жінка, яка боролася за людські права в 1960-х роках. Алла Горська є справжнім взірцем для наслідування. Радянський устрій зламав життя тисяч людей. Під покривом «задля загального блага» реалізувалися мільйони безжалісних злочинств.

Алла Горська народилася 18 вересня 1929 р. у м. Ялта. Її батько, Олександр Валентинович, працював у державних установах. У 1932 р. сім'я Горських змушена була переїхати до Москви, оскільки батько отримав там престижну посаду, але через нелюбов чоловіка до Москви, Горські через рік переїжджають до Ленінграду, де Олександр Валентинович став директором Ленінградської кіностудії. Мати Олена працювала дизайнером костюмів, ніколи не намагалася зробити кар'єру. У 1939 р. батько художниці змушений був поїхати на фінську війну, задля зйомок фільму «Його звали Сухе-Батор». Далі розпочалася Велика Вітчизняна війна. Старший на 10 років брат А. Горської Арсен влітку 1941 р. пішов до народного ополчення, згодом змушений був воювати на Ленінградському фронті і навесні 1943 р. загинув. Влітку цього ж року жінки були евакуйовані до Алма-Ати, де

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

зустрілися з Олександром Валентиновичем, але сім'я жила там недовго і через декілька місяців переїхали до Києва. Освіту Алла Горська здобула саме там. З 1946 р. вона навчалася в Київській художній школі імені Шевченка, яку закінчила з медаллю в 1948 р., потім вступила на живописний факультет Київського художнього інституту. В інституті вона познайомилася зі своїм майбутнім чоловіком, Віктором Зарецьким, з яким одружилася влітку 1952 р. За два роки Алла закінчила інститут та почала працювати за фахом у галузі станкового й монументального мистецтва [4].

Творчий шлях художниці розпочався досить успішно. Після повернення на батьківщину Аллі важко було розмовляти українською, на відміну від її чоловіка, який був родом з Сумщини, тож жінка вирішила українізуватися та загітувала на це деяких своїх подруг. Художниця підключилася до процесу національного відродження, стала розмовляти виключно українською мовою, навіть брала уроки у Надії Світличної [1]. Алла доклала зусиль до організації Клубу творчої молоді «Сучасник», якому дала пристанок у власній хаті. Причиною створення «Сучасника» був приїзд канадської делегації, яка мала за мету відвідати молодіжні клуби. Так і був створений гурт лише за півгодини. Клуб швидко перетворився на неформальне згуртування, до нього тягнулися молоді літератори, художники, композитори та режисери. До Клубу також належали Іван Драч, Іван Світличний, Євген Сверстюк, Ірина Жиленко, Михайлина Коцюбинська, Микола Вінграновський, Лесь Танюк, Іван Дзюба та інші. Горська згадувала: «Почалося з загальнодемократично-інтернаціонального напрямку, а у нас була національна ідея – відродження нашої історії, культури. Ми вже мали сформульовані проблеми. З нами рахувалися. Потім прийшла ще група художників – і нас

стало дуже багато». Алла брала активну участь у організації мистецьких та літературних вечорів, які стали відомими та мали розголос по всьому літературному полю України. Горська також допомагала в підготовці Шевченківських свят. В 1964 р. у Київському національному університеті було створено Шевченківський вітраж, де був зображений сам поет з погрозливим виразом обличчя, Шевченко однією рукою пригортав до себе жінку-Україну, а в іншій – тримав книгу. На вітражі були слова: «Возвеличу малих отих рабів німих, я на сторожі коло них поставлю слово» [6]. Влада оцінила це як ідейно-ворожий задум, у результаті вітраж було грубо знищено, а Алла виключена зі Спілки художників України [5].

Одного разу декілька членів клубу вийшли на прогулянку до Биківнянського лісу, пообіч малеча ганяла м'яча та випадково один з хлопчаків поцілів до ніг Симоненка, поета кинуло в жар, коли він побачив, що замість м'яча діти гралися простреленим дитячим черепом. Саме тоді дисиденти захотіли дізнатися правду про злочини Лук'янівського цвинтаря. Вони домоглися заснування урядової комісії з розслідування, до складу якої увійшла і Алла Горська. Виявилось, що злочин було скоєно співробітниками НКВС [4]. Після цього Симоненка було жорстоко побито, а Горська втратила роботу в Києві. Алла повинна була знайти нову роботу, тож разом з іншими митцями вони зробили ряд декоративно-монументальних речей на території Донбасу. Там вона створила такі полотна, як «Дерево життя», «Земля», робила декорації для різноманітних спектаклів.

У 1964 р. влада заборонила діяльність Клубу творчої молоді, а через рік розпочалися масові арешти інтелігенції. Алла Горська розпочала правозахисну діяльність. Вона була присутня у Львівському суді над В. Чорноволом,

написала протест проти незаконних дій суду, листувалася з відбуваючими покарання людьми в таборах, допомагала їхнім сім'ям. Жінку викликали до Івано-Франківська свідчити у справі О. Морозова, але вона відмовилася. У 1968 р. Алла Горська підписала колективного листа на ім'я Л. Брежнєва, О. Косигіна й М. Підгорного з запитом припинити незаконні державні процеси. Цей лист став відомий під назвою «Лист-протест 139-ти» [5]. Документ був написаний у толерантній формі, обережно та стримано. У ньому зверталась увага на рішення XX з'їзду КПРС, порушення комуністичних законів. Після невеликої перерви розпочалися репресії проти підписантів. По Києву та Україні ходили поголоски про існування терористичного бандерівського угруповання, яке «скеровується» спецслужбами із Заходу. Одним з керівників цього об'єднання називали Аллу Горську [8]. Художниця кинула виклик середовищу, вихідцем з якого була сама, а отже, стала мішенню №1 серед «шестидесятників». Загалом за «шестидесятниками» неприховано стежили, часто відкрито погрожували, біля будинку Горської з'явилися топтуни, це був знак, що арешт поряд. Жінку часто викликали до КДБ, з нею проводилися специфічні розмови, її закликали отямитися, переглянути своє відношення до радянської системи. Сусід Алли по комунальній квартирі розповів, що в 1964 р. КДБ було дозволено встановити стаціонарний мікрофон, тобто телефон Горської прослуховували.

У 1970 р. Алла поїхала до Василькова, поряд Києва, там вона хотіла забрати у свого свекра швейну машинку «Зінгер». Чоловік Алли не дочекався її повернення додому, схвилюваний він хотів викликати жінку на телефонні переговори, але телефоністка повідомила, що Алла не прийшла до переговорного пункту [7]. 1 грудня Віктор Зарецький вирушив до Василькова, але будинок його

батька був порожнім. Уже в самому від'їзді Горської до свекра видно слід гебістського інсценування. Іван Зарецький у телефонній розмові повідомив, що замовив машину на шосту годину ранку. Припускають, що «нові знайомі» старого у Василькові, де він жив сам, знаючи його обставини, подали думку йому дешево й комфортно організувати машину для перевезення швейної машинки, призначивши дуже дивний і незручний час. За чотири дні Аллу знайшли вбитою у погребі свекра. Слідчі заарештували Зарецького, наполягали на зізнанні, начебто він зі своєю коханкою вбив дружину. Через декілька днів на залізниці за 34 км від Василькова знайшли труп свекра з відрізаною потягом головою, тоді версія була замінена на іншу, начебто Зарецький-старший зарубав сокирою Горську через особисту неприязнь, а, отямившись, кинувся під потяг [1]. Через деякий час, коли Вікторіві повертали особисті речі вбитих, він запитав, чи не страждала його дружина перед смертю. Офіцер відповів: «Убито одним ударом, професійно». Офіційним рішенням прокуратури було обвинувачення Івана Зарецького у вбивстві невістки через особисті мотиви, але Зарецький ходив з палицею, переніс інфаркт, тож на скоєння такого злочину не мав сил. На початку 1990-х років провели декілька журналістських та громадських розслідувань. Київський історик Сергій Білокінь познайомився з цією справою. Справу проаналізував юрист Борис Пилипович Тимошенко, який знайшов у ній безліч нестиковок, вважається, що справу можна цілком розцінювати, як сфабриковану [3].

Похорони Горської планувалися на Байковому кладовищі, але там ховати жінку заборонили, тож похоронили її за містом. Після поховання ходили чутки, начебто до смерті художниці причетні «націоналісти», були чутки, що Аллу вбили за її ідейні переконання [7].

Роботи Горської прикрашають школи, ресторани, музеї і сьогодні. Такі картини як “Автопортрет з сином” (1960), “Портрет батька” (1960), “Абетка” (1960), “Біля річки” (1962-1963), “Портрет В. Симоненка” (1963), мабуть, відомі кожному. На честь великої художниці у Львові названо вулицю, у Києві – провулок.

1. Алла Горська – видатна українка, жертва «руського міра»: [підгот. Ганна Черкаська / радіо Ера-фм]. – 10 листопада, 2015.

2. Гунько О. Алла Горська перейшла на українську мову у зрілому віці / Олександр Гунько // По-українськи: газета. – Київ, 17 вересня, 2009. – Вип. 897. – С. 14.

3. Зарецький О. Смерть Алли Горської / Олексій Зарецький // Дзеркало тижня. – 15 квітня. – 2005. – Вип. 14. – С. 5

4. «Країна Інкогніта»: Алла Горська: [інтерв'ю з доктором фізико-математичних наук, членом Асоціації українських письменників Максимом Стріхою / спілкувався Сергій Грабовський / радіо Свобода] // Культура. – 28 грудня. – 2015.

5. Мистецька сторінка [<http://storinka-m.kiev.ua>]: Алла Горська – українська художниця, правозахисниця, одна з лідерів «шестидесятників».

6. Тарнашинська Л.Б. Плеяда нескорених / Л.Б. Тарнашинська. – Київ, 2011. – С. 8-14.

7. Цалик С. Убито одним ударом, професійно / С. Цалик // Країна. – 25 листопада. – 2010. – С. 2.

8. Якутенко А. Алла Горська – не відрікатися до кінця / А. Якутенко / Я – кореспондент. – 24 січня. – 2013. – С. 5.

До біографії Василя Івановича Туманського*

Поет Василь Іванович Туманський прожив у селі Панасівка (нинішня Липоводолинщина) значну частину свого життя. Його прийнято відносити до поетів так званої «пушкінської плеяди». Сам він нащадок козацького старшинського роду. Життя і творчість цієї талановитої людини на сьогодні потребує подальшого вивчення.

Василь Туманський народився 28 лютого 1800 р. в селі Чарториги Глухівського повіту Чернігівської губернії (зараз – село Шевченкове Глухівського району, Сумської області) в маєтку свого діда – останнього генерального писаря Гетьманщини Василя Григоровича Туманського. Тут він провів перші два роки свого життя.

Рід Туманських веде свій початок ще з Польщі. Один із його предків Тимофій Гнатович у середині XVII ст. переселився на українські землі і пустив тут своє коріння. У XVIII-XIX ст. цей рід був відомий не лише в Глухівському повіті, а й далеко за його межами. Він мав свій герб, на якому було зображено хрест, шолом, корону, півмісяць і роги. Це говорить про приналежність до знаті, причетність роду до військової та сільськогосподарської справ.

Дядько поета, Федір Васильович, був дрібним чиновником та одночасно відомим дослідником історії України, етнографом і просвітителем, видавцем прогресивних часописів того часу. Він створив першу

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

анкету-програму для опису українських земель і українського народного побуту. Водночас, як знавець іноземних мов, перекладав і коментував відомих зарубіжних авторів, за що був обраний членом-кореспондентом Петербурзької Академії наук. Він створив проект, за яким би Глухів мав стати українським просвітницьким центром, пропонував відкрити в місті філію Академії наук, яка б координувала діяльність українських вчених. Та всі ці зусилля при царському дворі сприймалися як «мазепинство». Єдине, що вдалося зробити – заснувати в Глухові першу в Україні друкарню.

У 1802 р. батько поета, Іван Васильович Туманський переїхав жити у свій маєток – село Опанасівку Гадяцького повіту Полтавської губернії (зараз – село Панасівка Липоводолинського району, Сумської області), куди забрав і дружину з сином. Тут у них у 1803 р. народився Михайло, потім – Ольга і Володимир.

Початкову освіту Василь отримав вдома. У 1812 р. його чекали для навчання в Слобідсько-Українській гімназії в Харкові. Саме в цей час сім'я Туманських переживала не найкращі часи. Спочатку помер батько, а у 1814 р. і мати. Незважаючи на це, хлопець отримав освіту в гімназії, а у 1816 р. разом із братом Михайлом вступив до Петропавлівського училища у Санкт-Петербурзі, яке готувало чиновників для державної служби. Можливо, посприяли їм в цьому впливові Кочубеї, з якими Туманські були в родинних відносинах. Василя цікавило не тільки навчання. Тут він зблизився з петербурзьким Вільним товариством любителів словесності, наук і мистецтв, познайомився з О. Пушкіним, К. Рилєєвим, О. Бестужевим, Ф. Глінкою. Саме у цей період публікуються його поетичні твори. В журналі «Український вісник» (який, на жаль, виходив російською мовою), був опублікований вірш В. Туманського «Туга за Батьківщиною».

У серпні 1819 р. В.І. Туманський виїхав до Парижа, де відвідував курси лекцій у коледжі «College de France». Дворічне перебування в Парижі сприяло становленню Василя як поета-романтика. Після повернення поет вирішив їхати у Панасівку. По дорозі відвідав Полтаву, де зустрівся з І. Котляревським, автором «Енеїди», та вручив йому почесний диплом «Вільного товариства російської словесності». У цей період майже рік Василь Туманський провів у гостинному маєтку Кочубеїв в Ярославці (зараз – Кролевецький район Сумської області). Тут ним була створена ціла серія віршів: «Милій діві», «До брата з села», «До Арк. Вас. Кочубея», «Елегія».

У 1823 р. В. Туманський почав служити в дипломатичній канцелярії генерал-губернатора М.С. Воронцова в Одесі. Саме в Одесі В. Туманський зблизився з О. Пушкіним. У цей час Василь Іванович написав вірші: «Одеса», «Грецька ода», «Зінаїді». Пушкін завжди цінував Туманського як друга та високо оцінював його поетичний дар.

В.І. Туманський товаришував і листувався з багатьма учасниками руху декабристів – Рилєєвим, Корніловичем, Бестужевим. Розгром декабристів він сприйняв дуже боляче. На початку 1830 р. Туманський написав поезії «Нарікання» і «Станси», які були співзвучні з поезією засланих декабристів. Але цензура вирішила не друкувати ці твори.

1830-1840 рр. у житті поета були ознаменовані державною службою, виконанням складних і відповідальних завдань. До 1846 р. він протягом п'яти років служив у чині дійсного статського радника при Державній Раді у Санкт-Петербурзі. Напружені відносини з керівництвом змусили В. Туманського у 1846 р. подати прохання про відставку.

Постійним місцем проживання Василь Іванович вибрав родовий маєток – Панасівку. Тут він займався «агрономією», облаштуванням будинку. Часто виїжджав до Москви, Петербургу, Полтави, на Глухівщину. Мав велику бібліотеку, передплачував газети і журнали.

Перші три роки після відставки В.І. Туманський був почесним попечителем Полтавської гімназії, де дбав про розширення бібліотечного фонду цього навчального закладу, турбувався, щоб її вихованці виходили в світ освіченими і культурними людьми. Після смерті сестри Ольги та її чоловіка Василь Іванович став опікуном трьох племінників, а також їх вихователем і наставником. Крім того, Туманський почав підготовку до видання віршів, написаних ним протягом усього життя. Напередодні епохи селянських реформ всюди виникали комітети поліпшення побуту поміщицьких селян. В Гадяцькому повіті до такого комітету обрали В.І. Туманського. Чи не останнім твором В. Туманського стала написана ним промова – «Звернення до нових громадян», якою він збирався вітати селян Панасівки в день проголошення Маніфесту про скасування кріпацтва – 19 лютого 1861 р. Але виступити перед панасівцями Василь Іванович не встиг. 23 березня 1860 р. він помер. Поховали його у родовому маєтку у Панасівці.

Зараз на території сільської школи, на могилі поета встановлено пам'ятник. У 1930 р. був зруйнований колишній гранітний хрест, який згодом замінили іншим, а нинішній обеліск стоїть з 1988 р.

На нашу думку, як поет В.І. Туманський був більш відомий за життя, ніж після смерті. У XIX-XX ст. його творчості не приділялося належної уваги. У 1881 р. у Чернігові його вірші вийшли невеликим накладом – всього 100 екземплярів. 100-річчя поета було відзначене лише кількома літературними статтями. В Україні його творчість глибоко взагалі не вивчалась. Після революції 1917 р. ім'я

Туманського було забуте. Дещо зріс інтерес до цієї непересічної особистості протягом лише останніх двох десятиліть.

1. Корнющенко І. Поет пушкінської плеяди / І. Корнющенко // Наш край. – 1990. – №№ 25, 27, 30, 33, 34, 35, 37, 39, 40.

2. Супрун Т. Школярі – про Туманського / Т. Супрун // Наш край. – 2013. – №17. – С. 4.

3. Хвостенко Г. Василь Туманський з «пушкінської плеяди» / Г. Хвостенко // Сумщина. – 2000. – №23. – С. 4.

4. Хвостенко Г. Туманський з Панасівки / Г. Хвостенко // Сумщина. – 1996. – №22. – С. 4.

5. Шемшученко Ю. Наш друг Туманський / Ю. Шемшученко. – К: Юридична книга, 2000. – 656 с.

6. Яковенко П. Пушкін і Туманський / П. Яковенко // Ленінський прапор. – 1987. – №17. – С. 3.

Панченко А., студ. гр. ЛС-421
наук. керівник – к.і.н., доц. *Н.В. Лобко*

Традиції родини Харитоненків як приклад приватної добродійності в освітянській галузі

В Україні існують давні традиції благодійності. Роздавання милостині та їжі бідним, приватні пожертвування школам і притулкам, підтримка учнів в отриманні освіти і таке інше - усе це було колись органічною частиною громадського життя. З огляду на історичну ретроспективу духовного розвитку суспільства, це було пов'язано з християнською вірою, оскільки пожертви робилися здебільшого з релігійних переконань.

Саме на прикладі Харківської губернії добре простежуються причини виникнення добродійності, форми її реалізації – особливо в системі освіти.

Яскравим прикладом ролі благодійників, меценатів у справі розвитку освіти на Слобожанщині є родина Харитоненків. У коло інтересів підприємців Харитоненків входили торгівля і промислове виробництво, державна служба і суспільна діяльність, освіта й благодійність. Іван Герасимович Харитоненко, зробив це прізвище найбільш відомим, тому його з великою повагою вимовляли не тільки в усій країні, але й далеко за її межами.

Після скасування кріпацтва в 1861 році Іван Герасимович скуповує поміщицькі землі, будує цукрові заводи. У Харківській і Курській губерніях Харитоненко володів тисячами десятини землі, 18 тис. десятин землі орендував, мав сім власних цукрових заводів і два ще орендував [1].

Зростає добробут, збільшувалася й благодійність. Завдяки його турботам і старанням, Суми стали одним із процвітаючих повітових міст Харківської губернії і назавжди зникло уявлення про це місто як про «погане південне повітове містечко», яке побачив А. Купрін в 1898 році. Благодійність Івана Харитоненка була спрямована не тільки на процвітань міста Сум, але й на розвиток освіти. Так, у Сумах за його активної участі і його коштом було відкрито реальне і духовне училища, чоловіча і жіноча гімназії [2].

Не обійшов увагою Іван Герасимович і Харків. У 1884 р. він пожертвував на споруду великої триповерхової будівлі для гуртожитку студентів Харківського університету, попечителем якого він перебував. Крім того, І. Г. Харитоненко також побудував дитячий притулок і виділив гроші на його утримання.

Величезна популярність, багатство, нагороди зовсім мало вплинули на Івана Герасимовича, він не забував і не соромився свого походження. У своєму виступі в грудні 1882 р. на честь приїзду в Суми архієпископа Харківського він говорив, що українці відрізняються особливим характером, внаслідок особливих умов життя, можливо, саме цей характер і спонукав багатьох заможних людей в Україні на доброчинство.

Іван Герасимович, маючи чин дійсного статського радника і орден Св. Станіслава 1-го ступеня, за законами імперії міг називатися дворянином, саме він у заповіті і в акті про розподіл майна між спадкоємцями названий «сумський купець першої гільдії» [4].

Подолавши шлях від хлопчика у лавці до мільйонера і створивши базовий капітал, він тільки наприкінці життя зміг виділити кошти на будівництво цивільних споруд міста. У заповіті І. Г. Харитоненко поклав на сина обов'язок внести в міську думу:

- 35 тисяч рублів на будівництво дитячої лікарні Св. Зінаїди, названої на честь загиблої дворічної онуки ;

- 50 тисяч рублів на кадетський корпус, під який було передано дачний масток Харитоненків Левицька Стінка.

У цих та інших починах підприємця-мецената простежувався головний напрям його благодійної діяльності - підтримка та освіта малозабезпечених верств населення, з яких він вийшов сам [4].

Павло Харитоненко став послідовником батька і його однодумцем. На початок XX сторіччя володіння Харитоненків складали майже 70 тисяч десятин власної і 30 тисяч орендованої землі з 11 маєтками, посівами цукрового буряка і хліба, лісництвами, молочними фермами, садами тощо. Тільки 7 цукрових заводів і 1 рафінадний завод оцінювалися в 60 мільйонів рублів, і це без урахування вартості іншого нерухомого майна, земель

та цінних паперів [1]. Спираючись на капітал, що був створений на той час родиною і маючи фундаментальні знання з економіки і природничих наук, він вдавався до несподіваного, іноді ризикованого ведення справ, вітав усе нове й передове. Цукрове виробництво він налагодив за найкращими світовими технологіями, забезпечивши його найновішим на ті часи обладнанням. Павло Харитоненко завершив усі будівельні задуми батька, доповнивши їх будівництвом Троїцького собору і дитячого притулку в Сумах [6]. Важливу роль він зіграв у прокладанні шосейних шляхів і мощені вулиць, в обладнанні водогону і електричного освітлення, був ініціатором будівництва залізничної лінії Белгород, створив експериментальні підприємства хімічного профілю і селекційні господарства.

Павло Харитоненко опікувався також дитячим притулком, що знаходився недалеко від вулиці Троїцької, цей заклад був училищем – пансіоном для дівчаток з багатодітних буржуазних сімей.

Попечителька притулку В. Харитоненко сама відбирала учениць, піклувалася про їх навчання і виховання. Але опікування дівчатами з притулку продовжувалося і після закінчення училища, про це свідчить той факт, що багатьом дівчаткам підбирали для шлюбу чоловіків серед службовців Павла Харитоненка [5].

На Троїцькій вулиці були побудовані три двоповерхові корпуси дитячої лікарні на 20 ліжок (1890-ті роки). Тут же знаходилися Олександрівська чоловіча гімназія з пансіоном, духовне училище, найбільший в Європі Павловський рафінадний завод (1869), відбудований в 1908-1911 рр. після пожежі. При своїх цукроварнях Харитоненки на власні кошти будували будинки, лікарні, школи для робітників. У 1899 році було розпочато будівництво цілого кадетського міста на 500 місць. Тут сформувався оригінальний архітектурний

ансамбль (архітектор К. Іваницький), який, з точки зору військово-навчальних закладів України, не мав собі рівних і зберігся донині [7].

Необхідно відзначити великий внесок Харитоненка в розвиток Слобожанщини. Він будував цукрові заводи - зразкові господарства, піклувався про здоров'я і добробут робітників і селян. Так, наприклад, при цукровому заводі в с. Мурафа, недалеко від свого маєтку Наталівка, для робітників в 1892 р. був побудований прекрасний лікарняний комплекс у заповідному куточку лісу. Цей комплекс зберігся до наших днів, але, на жаль, не потрапив до списку пам'яток архітектури України, тому подальша доля його не визначена. У своєму знаменитому маєтку Наталівка Павло Іванович мріяв створити культурний центр Харківщини за «разком тих, які він бачив під Москвою.

У 1896 р. в Харкові зародилася ідея створення Народного будинку. Почали надходити пожертви на цю справу. Жертвували хто скільки міг - хто тисячі, хто копійки, хто цеглу. Саме ця, пожертвована цегла, була першою закладена у підмурівок будівлі. П. І. Харитоненко вніс дві тисячі рублів. Усеосяжна громадська, благодійна і комерційна діяльність П. І. Харитоненка відзначена царською сім'єю. 18 квітня 1899 року Микола II найвищим указом надав Павлу Івановичу Харитоненку звання потомственного дворянина - йому був подарований дворянський герб із девізом «Трудом підношуся» [3].

Сім'я Харитоненків є яскравим представником підприємців – меценатів які зробили вагомий внесок у розвиток освіти в Харківській губернії.

1. Державний архів Сумської області (далі ДАСО), ф. 235, оп.1, спр.103, арк.172.

2. ДАСО, ф. 236, оп. 1, спр. 4, арк. 2-3.

3. ДАСО, ф.1, оп. 1, спр. 31, арк. 19-20.
4. ДАСО, ф.235, оп. 1, спр. 46, арк. 2-3.
5. ДАСО, ф.235, оп. 1, спр. 126, арк. 142-143.
6. ДАСО, ф.348, оп. 1, спр. 12, арк. 1-4, 9.
7. ДАСО, ф. 1, оп. 1, спр. 55, арк. 1-2, 3-4.

Портяной М., студ. гр. ІТ-51,
наук. керівник – д.і.н., доц. *С.І. Дегтярьов*

Розвиток рок-музики на Сумщині*

На Сумщині рок з'явився у середині 1970-х років. Відносно пізно порівняно з іншими країнами Європи. Насамперед тому, що в часи радянської влади передумови для створення рок-груп були занадто несприятливими. Апаратура та музичні інструменти коштували занадто дорого.

Першим рок-гуртом міста Суми став гурт «Резонанс», заснований у 1975 р. Тоді мало місце лише одне визначення – ВІА: вокально-інструментальний ансамбль. І воно стосувалося будь-якого колективу, тому «Резонанс» не був визначенням. Лідер гурту Анатолій Капран зізнався журналістам у тому, що натхнення всі групи Сумщини тих часів брали з пісень гурту The Beatles. Група «Резонанс» до 1987 р. давала свої концерти на весіллях та інших заходах з піснями радянської естради. За словами лідера гурту, ті часи були несприятливими для розвитку рок-музики у СРСР: «На заре перестройки концерти проходили при підтримці комсомола, а многие

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

рок-группы пели песни, в которых клеймили Запад и империализм».

У другій половині 1980-х років на світ з'явився гурт «Палата №6», назва якого була запозичена у однойменної радянської рок-групи, яка відома тим, що саме з неї починав свій шлях до успіху Віктор Цой. Лідер сумської Палати – Тарас Сай згадує, що їх гурт приваблював слухача «ліричними і не дуже» піснями з соціальним підтекстом і яскравим шоу. Тарас розповів, що у ті роки, коли автомобіль коштував 5 тисяч рублів, його група зібрала кошти та придбала синтезатор фірми Yamaha, який коштував 6 тисяч. На початку 1990-х гурт «Палата №6» створив театральну постановку, яку показували в театрі юного глядача під час зимових свят. Тарас згадує: «Там даже был сюжет, читались стихи Мандельштама и других поэтов, а наши песни были музыкальным сопровождением. По техническим и не очень причинам вся группа играла под фонограмму и оттягивалась по полной (Новый год ведь), а мне приходилось «глотку драть» живую».

Наприкінці 1980-х років у Сумах з'явилась ще одна група, яка внесла свій вклад у розвиток рок-музики на Сумщині. Гурт «Майя» організували два університетських приятелі: Роман Києвицький та Вадим Ярошенко. Варто зазначити, що серед фанатів рок-музики група користувалась певним успіхом. Також заслуговує на увагу той факт, що «Майя» були відомі навіть далеко поза межами міста Суми. Група виконувала свої пісні на різних сценах, у тому числі і у Москві.

Гурт «Хамерман знищує віруси» було засновано 1996 р. На рахунку колективу 4 альбоми. Гурт відомий далеко за межами Сумщини, декілька разів виступав хедлайнерами на різних фестивалях. Взагалі, оригінальність цієї групи важко переоцінити. Їх пісні про актуальні проблеми сьогодення, але виконані у жартівливо-

експериментальному форматі. Деякі тексти присвячено жорстокому шоу-бізнесу.

Чи не найбільший внесок у розвиток рок-музики на Сумщині робить Тростянецька міська рада, яка є організатором одного з найбільших рок-фестивалів України «Схід-Рок». Вперше фестиваль відбувся у 2013 р. у фортеці XVIII ст. Круглий двір. Ця споруда є візитівкою фестивалю. У 2013 р. до участі у фестивалі «Схід Рок» заохотили такі відомі українські рок-групи, як «С.К.А.Й.», «O.Torvald», «Крик Душі», «Ляпис Трубецкой», «Фіолет» та сумські рок гурти «Dk.Dance» і «Simple Pimple». У списку гостей фестивалю 2014 р. можна було побачити наступні гурти: «Тартак», «Антитіла», «Фіолет», «Бумбокс», «O.Torvald», «ТНМК». У 2015 р. фестиваль мав уже дві сцени: головну та малу. Тоді на сценах фортеці свої пісні зіграли такі групи, як «Фіолет», «The Hardkiss», «Воплі Відоплясова», «Ролікс», «O.Torvald», «Brutto», «Dk.Dance» і «Simple Pimple».

Сумський рок сьогодні – це, здебільшого, легкий рок, орієнтований на молодь. Найчастіше, рок-групи грають поп-рок або деякі похідні від панк-року. Трапляються метал-групи, але вони є не надто відомими.

У 2006 р. у місті Суми було засновано групу «Dk.Dance». До складу групи увійшли 6 чоловік: Гурт виступав на сцені з такими гуртами, як «Воплі Відоплясова», «От Винта», «ТіК». На рахунку групи 13 авторських пісень та 20 каверів. Гурт «Dk.Dance» неодноразово брав перші місця на рок-фестивалях України. Творчість групи відносять до жанрів поп-рок, етно-рок та фолк-панк. У своїх текстах вони пропагують патріотизм. Їхні пісні мають здебільшого жартівливий характер, тексти часто присвячуються актуальним проблемам сьогодення, зокрема людським відносинам.

«Simple Pimple» – найстаріший «живий» до сьогодні рок-гурт Сумщини. Вперше «Simple Pimple» зібрались у 1996 р. 31 жовтня 1996 р. у стінах Сумського державного університету гурт дав свій перший концерт. Вони співають про кохання, життя, відносини між людьми, дрібні та глобальні проблеми молоді.

Взагалі у місті Суми поки що не створені сприятливі умови для розвитку рок-музики. Розповсюджувати свій матеріал групи можуть лише через засоби масової інформації або через Інтернет. Для виконання пісень у важких жанрах необхідна наявність особливих інструментів. В Сумах є декілька баз, де групи можуть влаштовувати репетиції навіть за умови, що ніхто з учасників колективу не має власних музичних інструментів, але інструменти, які пропонують такі бази не адаптовані під гру окремих важких видів року.

1. Косаткіна А. История Сумского рок-н-ролла в лицах / А. Косаткіна // Панорама. – 2008. – № 44(543) – С. 6.

2. Бойко А. «Схід-рок» – як захід / А. Бойко // Данкор. – 20 серпня 2015. – С.4.

3. Десятерик Д. Сума Сум / Д. Десятерик // День. – 2015. – № 96. – С. 1.

4. Терновая А. Завтра начинается «Схід-рок» / А. Терновая // Ваш шанс. – 2015. – № 34. – С. 2.

Ясінська Т., студ. гр. ІТ-52,
наук. керівник – д.і.н., доц. *С.І. Дегтярьов*

О.О. Паліцин та його «академія»*

Велич кожного краю – в людях, які тут живуть і особливо в тих людях, які своїми справами зробили внесок у розвиток науки, культури. Сумщина – прадавня українська земля, батьківщина талановитих і працьовитих людей. Парадокс, але якщо судити по пам'ятниках, встановлених на площинах міст і сіл області, Сумщина є надзвичайно бідною на відомих людей. Але це не так. Сотні відомих людей народилися, жили і творили на території області. Лише за кілька століть Сумщина дала світу та Україні сотні відомих людей: вчених, економістів, військових, діячів культури і мистецтва. Багато хто з них жив і творив в межах культури Російської імперії, саме тому громадскість практично не знає про їх українське коріння. Але знайомство з біографією практично кожного з них дає можливість переконатися, що про свою малу батьківщину вони не забували [7].

З нашим краєм пов'язані «Слово о полку Ігоревім», ім'я останнього кошового Запорізької Січі Петра Калнишевського. Саме наш Глухів став останньою столицею Лівобережної гетьманської України. Наша земля подарувала світу багато всесвітньо відомих особистостей: видатного фізика Абрама Йоффе, графа, а пізніше князя й дипломата Андрія Розумовського, першого архітектора Петра Ярославського, видатного астрофізика Йосипа Шкловського, першого українського мінералога Федора

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

Мойсеєнка, вченого у галузі механіки Степана Тимошенка, знаменитих митців: Дмитра Бортнянського, Максима Березовського, Бориса Гмирю, Івана Багряного, Олександра Олеся, Остапа Вишню, Євгена Адамевича, Давида Бурлюка, Аду Роговцеву та багато інших. Одним з тих, ким може пишатися Сумщина, був Олександр Паліцин (1749-1816) – літературний діяч, просвітитель Слобожанщини першої половини ХІХ ст., творець просвітницького гуртка і школи в с. Попівка (нині с. Залізняк Краснопільського району), які отримали найменування «Попівська академія» [4].

О.О. Паліцин належав до старовинного дворянського роду, який переселився з Великої Росії до Слобідської України. Предком Паліцина був відомий келар Троїцько-Сергієвої лаври Авраам Аверкій Іванович Паліцин, який брав участь у визвольному русі проти польської навали у 1620 р. До 1770 р. О. Паліцин служив у Петербурзі ад'юнтантом російського фельдмаршала П.О. Румянцева-Задунайського. В чині прем'єр-майора вийшов у відставку і оселився у с. Попівка Харківської губ., за 15 верст від повітового міста Суми, де й провів своє життя. Два терміни Паліцин був повітовим маршалом (предводителем) дворянства, заохочував поміщиків відкривати приходські школи в своїх селах. Будинок Паліцина не зберігся. Спосіб життя «попівського письменника», як себе називав О.Паліцин у поетичних творах, відповідав тодішнім уявленням дворянського стану про життя на лоні природи. У своєму листі до В.Н. Каразіна від 30 березня 1806 р. він захоплено писав про своє «...особливе задоволення годувати з своїх рук птахів і білок», які жили в тіні вікових дубів, що оточували його сільський будинок [11]. В 1810 р. вчена рада Харківського університету обирає його почесним членом Президії університету, а в 1814 р. – членом Академії наук, яка була

при університеті. Помер О.Паліцин 1816 р. Похований у сімейному склепі в Попівці. Дружина похована на селянському кладовищі; там зараз стоїть сосна в три обхвати [8, с. 11].

Паліцин був патріотом, прагнув прищепити учням любов до своєї рідної мови. Викладаючи російською мовою, яка тоді культивувалася в дворянському середовищі, він з повагою ставився і до української, поважав тих дворян, які нею розмовляли. Українську мову любив за її мелодійність, подобались йому й українські пісні, які часто співали гостям його дворові дівчата. Одні учні навчалися постійно, інші – приїздили один-два рази на рік (в основному ті, хто мав уже друковані твори і визнання в суспільстві). Жили в нього по кілька тижнів [10, с. 41].

Наприкінці XVIII ст. Сумський і Охтирський повіти Харківської губернії були найбільш густо населеною частиною Слобожанщини. Просвітницький гурток «Попівська академія» став на той час центром художніх і просвітницьких інтересів досить великої території. Саме тут народилася ідея створення в Сумах університету для дворянських дітей і школи для різночинців [11]. Відзначимо, що членами «академії» були як відомі на той час особистості: В. Капніст, І. Богданович, Г. Сковорода, В. Каразін, Є. Станевич, учні Паліцина: М. Алфьоров, В. Ярославський, М. Ушинський, Є. Васильєв [10, с. 53]. До Паліцина приїздили імениті поети, художники, архітектори, гравери, літератори, перекладачі творів французьких просвітителів, а то і просто поміщики, щоб набратися досвіду у справах виробництва чи господарювання.

У бурхливих суперечках, що точилися тоді в «Академії», більшість її учасників виступала за скасування кріпосного ладу в Росії, однак не революційним шляхом.

О. Паліцин мріяв, що освічені дворяни почнуть самі відпускати селян на волю. Таким чином, «Попівська академія» була не просто просвітницьким чи мистецьким гуртком, а й мала антикріпосницьке забарвлення.

Більшість членів гуртка мала свої друковані твори, а В. Капніст та І. Богданович вважалися придворними поетами, мали славу на всю імперію. М. Алфьоров був столичним архітектором, а В. Ярославський згодом став архітектором губернським. Гурток дав творчий потенціал Івану Богдановичу, який завдяки порадам і настановам Паліцина написав книгу для юнацтва, що отримала високу оцінку сучасників. Гурток ретельно піклувався про початкову освіту в краї, отож не випадково, що на Сумщині було більше шкіл, ніж на Харківщині. Тому сумські поміщики добивалися відкриття університету в Сумах ще 1767 р. [9, с. 39]. Євдокія Олександрівна Паліцина брала активну участь у літературних і архітектурних справах свого чоловіка. Вона, як і їхня дочка, переписувала набіло його літературні твори і креслення архітектурних споруд, брала участь у літературних обговореннях, була надійним помічником [10, с. 40].

Просвітницька діяльність О. Паліцина учасників його «Академії» мала безпосередній вплив на розвиток масткової культури. Коло особистих контактів О. Паліцина у середовищі губернського дворянства дозволяє вважати його причетним до створення найбільш вагомих архітектурних ансамблів Слобожанщини [11]. Члени гуртка складали проекти прекрасних садибних ансамблів. Один із них, споруджений за проектом гуртківців, і досі залишився в Мерчику під Харковом та зберігається як пам'ятка зодчества XVIII ст. Роботу з архітектурного оздоблення свого краю члени «Попівської академії» вважали своїм покликанням. Паліцин писав про

архітектора В. Ярославського: «У нього прекрасне серце, розум захоплений освітою, і звичка в роботі знаходити забаву» [10, с. 49].

Учнем і продовжувачем традицій О. Паліцина в «Академії» був Микола Федорович Алфьоров (1778-1840), брат вихованця Академії мистецтв Федора Федоровича Алфьорова. З весни 1805 р. був «почесним членом Академії» і за словами М. Сумцова, «показал нерушимые к ней чувства и предпринял многие труды в ее пользу...». Разом з О. Паліциним і своїм сином О.М. Алфьоровим він доклав зусиль до створення великої художньої колекції, яку у 1872 р. було передано до Музею вишуканих мистецтв і старожитностей Харківського університету. До неї входили книги, малюнки і гравюри, чимало картин, які було придбано у художника І. Айвазовського, з яким М. Алфьоров був у дружніх стосунках [11].

Просвітницька діяльність О.О. Паліцина не забута у вихорі історичних подій, хоча пройшло уже понад 200 років. Він мріяв про університет у Сумах – його мрія здійснилась – Суми стали університетським містом. Якщо в 1895 р. в Україні всього нараховувалось 4,5 тис. студентів, то тепер тільки в Сумах їх понад 20 тисяч.

Паліцин перекладав твори французьких просвітителів Вольтера, Ж.Ж. Руссо, Деліля, Жерардена, Сен Ламберта, І. Мельвуа. Серед всесвітньовідомих літературних творів особливе місце належить визначній пам'ятці давньоруської культури «Слово о полку Ігоревім». Вже 200 років не згасає інтерес до вивчення та популяризації цього твору – йому присвячено велику кількість наукових досліджень, популярних видань, художніх та музичних творів [2; 3]. Переклад О.О. Паліцина становить цінність у встановленні достовірності перекладу, його близькості до оригіналу за художніми формами. Паліцинський переклад «Слова...» з'являється незадовго до війни 1812 р. (1807 р.). Повна

назва перекладу – «Игорь. Героическая песнь с древнеславянской песни, писаной в XII в.» (Переложил стихами А. Палицын. Харьков. Университетская типография, 1807 г.). Після його виходу було чимало схвальних відгуків. Дослідник діяльності «Попівської академії» М.Ф. Сумцов так охарактеризував поліцейський переклад: «Сделанный Палицыным перевод «Слова...» при тогдашнем состоянии науки и литературы, при внутреннем строе тогдашнего литературного языка, еще не освобождающего от державной высокопарности, был выдающимся явлением по простоте и ясности... Художественные образы памятника переведены довольно близко к подлиннику...» [5]. Сучасними йому художніми засобами Палицин намагався адекватно передати роздуми невідомого давньоруського автора над причинами поразки Ігоря, а також патріотичне почуття, яке охопило князя уже в полоні, коли він знайшов в собі сили визнати свої помилки, переоцінити своє життя і свої дії в ньому. Твір цей присвячений не перемозі руського війська, а його поразці, але саме в цьому проявляється сила духу, здатність іти на смертний бій за рідну землю.

Як архітектор О.Палицин залишив після себе такі споруди, як церква Успіння у Верхній Сироватці, церква Різдва Богородиці в с. Кам'янка, в Басах (околиця Сум) – будинок Штеричевої, церкви в сс. Пархомівка, Юнаківка, будинок І.А. Кондратьєва, церква у Славгороді тощо.

В цілому, творчий доробок О. Палицина, безперечно, можна віднести не лише до національного, але й світового надбання, яке людство повинно зберегти. Земляки ж видатного літератора, просвітителя можуть пишатися тим, що саме з Сумщиною пов'язане його ім'я та основні набутки.

1. Ветріль О. «Слово...» Олександра Паліцина / О. Ветріль // Урядовий кур'єр. – 2011. – №132. – С. 11.

2. Дегтярьов С.І. Уродженці Сумщини – дослідники «Слова о полку Ігоревім» / С.І. Дегтярьов, Л.А. Саченко // Актуальні питання історії та культурології: матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів та студентів. – Суми: СумДУ, 2006. – С. 56-58.

3. Дегтярьов С.І. Члени гуртка О.О.Паліцина та їх оточення (матеріали до історії питання) / С.І. Дегтярьов // «Слово о полку Ігоревім» та його епоха» (Словознавство. Вип.ІІ): Матеріали XIII Міжнародної наукової конференції. – Київ-Суми-Путивль: Вид-во СумДУ, 2008. – С. 197-201.

4. З іменем Олександра Паліцина // Сумщина. – 2009. – №13-14. – С. 1.

5. Звагельський В.Б. Переклад переспів О.Паліцина: до 190-річчя першого видання в Україні «Слова о полку Ігоревім» / В.Б. Звагельський // Сумський календар'97. – Суми: Собор, 1996. – С. 141.

6. Звагельський В.Б. Паліцин О.О. – автор першого перекладу «Слова о полку Ігоревім» в Україні / В.Б. Звагельський // Філософський та літературознавчий вимір сучасних гуманітарних досліджень: матеріали Міжнародної науково – теоретичної конференції до 287-ліття з дня народження Г.С.Сковороди, м.Суми, 17-19 грудня 2009 року. – Суми: СумДУ, 2009. – С. 42-43.

7. Пашенцева М. Рідний край пишається своїми земляками: 25 червня у «Паліцинській академії» (у минулому Басівській санаторій) відбулися Паліцинські читання / М. Пашенцева // Суми і сумчани. – 2008. – №27. – С. 10.

8. Тесля М.П. Паліцинська академія: Ігорь, героическая песнь / М.П. Тесля. – Суми: Сумська обласна друкарня; Козацький вал, 2004. – 109 с.

9. Тесля М.П. Олександр Олександрович Паліцин і «Паліцинська академія» / М.П. Тесля. – Суми: МакДен, 2010. – 424 с.

10. Тесля М.П. Паліцин і його послідовники / М.П. Тесля. – Суми: МакДен, 2010. – 480 с.

11. Черкасова К.Т. О. Паліцин і художня культура Слобожанщини кінця XVIII – початку XIX ст. / К.Т. Черкасова // Українська біографістика: Збірник наукових праць. – К.: НАН Укр. Національна бібліотека Укр. ім. В.І. Вернадського, Інститут біографічних досліджень, 2005. – Вип. 3. – С. 248-260.

Буцик І., студ. гр. ЕК-51
наук. керівник – к.і.н., доц. *В.А. Нестеренко*

Пам'ять про війну в Афганістані*

Навряд чи сьогодні в нашій країні знайдеться людина, яка не знає про війну в Афганістані. Хтось сам брав у ній участь, у когось там загинули родичі, у когось воювали знайомі. На випалених немилосердним сонцем безкрайніх просторах Афганістану склали голови тисячі хлопців, наших співвітчизників. Ця війна – загальна трагедія європейців і азіатів, представників багатьох народів і національностей.

У ній брали участь близько 160 тисяч громадян України, частка Сумщини становить більше трьох із половиною тисяч, не повернулися з тих боїв – 130 сумчан. У цій війні брали участь мої односельці: Гриценко Віктор, Бабій Дмитро, Шакотько Петро, Говейний Микола, Оничко Михайло, Скиба Володимир, Пата Віктор, Бур Леонід.

При виконанні бойового обов'язку загинув Оничко Михайло Олександрович, гвардії старший прапорщик, командир взводу ремонтної роти. Він народився 19 лютого 1954 р. в с. Слоут Глухівського району Сумської області. Після закінчення восьми класів освоїв професію механізатора. До лав Збройних Сил був призваний 7 травня 1972 р., служив у повітряно-десантних військах. У

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

травні 1985 р. направлений старшим прапорщиком до Афганістану.

До того він пройшов серйозну військову підготовку, навчався в школі сержантів в м. Пренаї Литовської ССР, після чого служив у десантній частині в Арцизькому районі Одеської області. Після закінчення строкової служби вирішив зв'язати своє життя з армією. Навчався у школі прапорщиків за спеціальністю командир взводу ремонтної роти.

В Афганістані старший прапорщик М.О. Оничко на посаді командира взводу ремонтної роти 1179-го гвардійського артилерійського полку 103-ї повітряно-десантної дивізії (м. Кабул) прослужив неповних два місяці, приймав участь у багатьох бойових операціях. Остання - 17 липня 1985 р.

Похований Михайло Оничко в с. Слоут Глухівського району Сумської області. Вулиця, на якій він жив, носить його ім'я. В сільському музеї діє експозиція, присвячена пам'яті загиблого воїна-інтернаціоналіста.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 21.11.1985 р. за мужність та відвагу гвардії старший прапорщик Оничко Михайло Олександрович нагороджений орденом Червоної Зірки (посмертно)

Інший однеселець – учасник тих подій - Гриценко Віктор Іванович народився 30 липня 1968 р. в с. Слоут Глухівського району Сумської області. Освіта вища педагогічна, навчався в Глухівському Державному Педагогічному інституті у 1985-1986 рр. Потім, у 1986 р., призваний до Збройних Сил СРСР. У 1988-1992 рр. закінчив навчання в інституті.

Батьки: Гриценко Іван Данилович, працював в колгоспі «Чапаєва» трактористом. Помер у 1987 році. Мати: Гриценко Варвара Костянтинівна, працювала у колгоспі робочою, зараз на пенсії, проживає разом з сином.

Має сестру Берегова (Гриценко) Людмила Іванівна, проживає з чоловіком і дітьми.

До армії Віктор Іванович потрапив після закінчення першого курсу інституту. Спочатку служив в Узбекистані в м. Фергана – це була учбова частина повітряно-десантних військ. Там він перебував сім місяців. Потім був направлений до Афганістану. Служив у місті Гардес, провінція Пактія в 56-й десантно-штурмовій бригаді. Спочатку на стрілецькій посаді, а потім - зам. командира взводу. Провінція Пактія знаходиться недалеко від Пакистану, це гірська місцевість. Одними із завдань була охорона військової частини, а також виїзди на бойові завдання, протидія контрабанді, яка надходила з Пакистану. Встановлювали блокпости на маршрутах караванів, задля перешкоджанню потраплянню вантажів з-за кордону.

Проживали в палатках по 27 чоловік, в яких стояли двоярусні ліжка. Першим, що довелося побачити тоді, чого не було в Радянському Союзі, це магазини, де можна було купувати за валюту (за долари) електроніку, магнітофони. На той час в Радянському Союзі був бабінний магнітофон «Маяк». А вперше, згадує Віктор Іванович, побачив касетні магнітофони «Соні» – невеличкі, відеоманітофони, електронні годинники, яких в Радянському Союзі не було.

Після війни закінчив інститут по спеціальності вчитель трудового навчання та фізики. З 1992 р. працював у Глухівському райвідділі Міністерства Внутрішніх Справ. У 2007 р. пішов на пенсію. Зараз приживає в с. Слоут. «Та війна не була потрібна нікому», - каже Віктор Іванович. «А якщо порівнювати з війною Росії на Донбасі, та Росії в Сирії – це також нікому не потрібна війна, результатом чого лише буде багато жертв. Домовляються керівники, а

правильно це чи ні – це інше питання, але як показує історія багато чого вони роблять не правильно».

У центрі села Слоут 2013 р. відкрито пам'ятник воїнам-інтернаціоналістам, які загинули при виконанні військового обов'язку та померли в мирний час: Оничко Михайло, Бур Леонід, Скиба Володимир, Пата Віктор.

Вітер А., Тарасов О., студ. гр. ІН-51
наук. керівник – *В.М. Король*

Випробування голодних років за спогадами очевидця*

17 травня 2015 року у місті Суми на вулиці Герасима Кондратьєва відбулося урочисте відкриття пам'ятника, присвяченого жертвам комуністичних репресій. За даними дослідників, близько 20 тисяч жителів Сумської області постраждали від комуністичного режиму. Серед них як звичайні селяни, так і робітники, культурні діячі, військові.

Історично склалося, що український народ постійно перебуває в умовах відстоювання, захисту, збереження своїх прав і свобод на рівні з іншими націями. Відмова від захисту призводить до страшних наслідків, які яскраво представлені в минулому українського народу. Саме тому в умовах побудови сучасної української держави ми маємо чітко винести ті уроки, що нам ілюструє історія під час панування на українських землях «держави комуністів».

Найтяжчим ударом по українському народу став штучно створений голод 1932-1933 рр. Нам вдалося

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження №0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

поспілкуватися з очевидицею цих подій – Онищенко Варварою Олексіївною. Вона проживала у вказаний період часу в селі Жигайлівка (Тростянецький район Сумської області). Її батьки працювали у колгоспі і виховували семеро дітей, серед яких було троє хлопців і четверо дівчат.

Панувала просто жахлива бідність. Варвара Олексіївна не знала, що таке простирадло й ковдра, бо в селі була лише ряднина на печі й на підлозі. Порівнюючи сьогоденішніх школярів оповідачка зізнається, що діти зараз одягаються «як на свято». А у них тоді один одяг був і для роботи, і для навчання, а в більшості випадків і для свят. Також у ті часи люди і мріяти не могли про те навчання, яке ми маємо зараз.

Єдиним джерелом отримання продуктів харчування був город. Їжа, що була тоді доступна для всієї сім'ї, – картопля з капустою. М'ясо родина бачила лише з приводу великих свят, та й то лише по маленькому шматочку. Скотину не тримали, бо було нічим годувати. Лише в 1939 році родина змогла завести корову. Батьки змогли здобути декілька овець і курей. Пізніше завели свиню, для якої спеціально збирали бадилля й парили, щоб прогодувати.

Але навіть після війни маючи корову, родина не могла покуштувати справжнього молока. Та ж сама історія була і з курми, бо розмір податку на худобу був величезний. Тільки на одну курку за рік необхідно було здати державі 200 яєць, а на корову – 500 л молока. Потім молоко переганяли, збирали вершки, а селянами повертали так званий «обрат». Родина зазвичай куштувала картоплю у суміші з даною рідиною.

Для Варвари Олексіївни Голодомор 1932-1933 рр. був найжахливішим випробуванням у житті. У домівці не було й крихти хлібу. Влітку збирали «ботву», щавель і робили юшку, яка була не надто смачною і поживною, але,

все ж таки, давала шанс на виживання. Також збирали гриби. Взимку було дуже складно й люди часто помирали. Згадуючи, жінка каже, що за відсутності довгий час диму з виводів інших домівок до них заходили сусіди з надією ще когось врятувати, але завжди всі мешканці вже лежали мертві, бо було нічого їсти. Від недоїдання у людей пухли ноги, що й просто ходити було дуже важко. Перехожі часто так і падали на дорогах, і вмирили там же, не маючи змоги піднятися. Якщо в колгоспі вмирав кінь, то його везли і закопували. Але вночі голодні люди розривали його й, не дивлячись на хворобу, від якої померла тварина, їли. Страшні були часи, цілі родини помирали за досить короткий час. Особливо часто помирали діти. Говорячи про ці події оповідачка наголошує: «Це була жахлива біда для всього народу».

І дійсно період Голодомору можна означити лише одним словом – жах. Він проявляється у тому, що українські села вмирили у страшних муках, знищувалися усі ознаки людяності. Запанувала безпрецедентна наруга над людською сутністю, панували наклепи, доноси, злочинства, грабунки, гвалтування, побої і розстріли, арешти, вигнання сімей із їхніх домівок, нищення добра, всездозволеність. Панувала апатія щодо смерті. Отже, Голодомор 1932-1933 рр. був найпершим ударом зі знищення спротиву українського народу радянській владі.

Порівнюючи минуле з теперішнім Варвара Олексіївна говорить, що це – небо і земля у матеріальному значенні. Зараз, за словами оповідачки, ніхто не голодує. Звісно людям інколи не вистачає жирів чи вітамінів у продуктах, але тоді не вистачало майже всього.

Підводячи ризик під своїм минулим, ми не відмовляємося від жодної з його сторінок, не відрікаємося від власної історії. Ми всього лише маємо враховувати і використовувати навіть найтяжчий досвід нашого народу.

Спогади про «Афган»*

Афганська війна 1979-1989 рр. – це збройний конфлікт між афганськими урядовими і союзними військами СРСР, що прагнули зберегти в Афганістані прокомуністичний режим, з одного боку, і мусульманським афганським опором - з іншого. На думку багатьох істориків, ця війна є найбільшим і суперечливим збройним конфліктом. Досі тривають суперечки дослідників про те, чи було помилкою введення радянських військ в Афганістан.

Одним із ветеранів тієї війни став українець Колісник Анатолій Франсович. Народився він 6 квітня 1959 р. у м. Лебедин Сумської обл., де проживає і зараз. За професією Анатолій Франсович - мисливствознавець. Має дружину і 5 дітей. У 1977-1979 р. відбував строкову службу у Повітряно-десантних Військах, 103 дивізія, станція Боровуха 1, 357 полк, 2 батальйон, 4 рота, 3 взвод, 2 відділення. За спеціальністю - наводчик-оператор бойових машин.

30 жовтня 1979 р. 2 батальйон був зібраний командиром, щоб оголосити, що радянські війська будуть надавати допомогу афганському народу. Він зачитав наказ, в якому йшлося, що наводчики-оператори, механіки водії та інші спеціалісти будуть направлені в Афганістан. За наказом Анатолія Франсовича повинні були відправити у першій партії 31 жовтня. Наказ діяв 20 днів, тому через

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

декілька днів Анатолія звільнили і він повернувся додому в рідне місто Лебедин.

На строковій службі з Анатолієм служив його земляк Ситало Микола Іванович. Він був товаришем по батальйону, який потрапив в Афганістан за першим наказом. Микола написав листа і відправив йому фотографію у січні 1980 р. Вони листувалися. Товариш розповідав про загиблих друзів, про умови проживання, про погоду - про усі деталі свого життя в Афганістані.

У травні 1980 р. Анатолій вступив у Глухівський педагогічний інститут. Але 1982 р. кинув навчання і пішов у школу прапорщиків. Закінчив її, потім служив у авіаційних військах у підрозділі «Парашутно-Десантна служба» в м. Чугуєві. Він був старшим укладчиком парашутів, у полку було 6 ескадрилій, у їхньому підрозділі було 7 чоловік, 6 прапорщиків, кожен з яких відповідав за окрему ескадрилью, і 1 начальник. Він був прапорщиком і проводив заняття з льотчиками, приймав у них заліки, розписувався у їхній льотній книжці, без його підпису жоден льотчик не міг вилетіти на завдання. В Афганістані він був на такій же посаді, але задачі відрізнялися.

Анатолій Франсович перетнув афганський кордон 17 липня 1987 р. Там він пробув 14 місяців і 11 днів. Служив у Кабулі. За цей період він зробив 314 бойових вилетів і 286 годин польоту. Спочатку він прийшов на посаду старшого інструктора парашутно-десантної служби, прослужив на ній 1 тиждень. Його начальних був заарештований через заняття контрабандою товарів із Афганістану до СРСР. Тому двадцятисемирічний Анатолій перейшов на нову посаду, ставши начальником служби. Йому підпорядковувалися 7 чоловік. Задача людей, які служили в цьому підрозділі була готувати льотчиків до катапультування. Крім того, укладали парашути,

проводили різні навчальних заняття, приймали заліки у солдат.

Коли в сусідніх місцевостях відбувалися бої за участю авіації, то він із своєю командою відправлявся на виліт: таке собі чергування в повітрі. Якщо якийсь із бойових літаків збивали, то вони підбирали поранених і направляли їх до госпіталю. Було обов'язковим завданням забрати всю зброю зі збитого літака і кожну людину, живу чи мертву. Через те, що «духи», так називали місцевих афганців, могли знущатися над тілами загиблих. Вильоти були як вдень, так і вночі, всього за добу могло буди 6 вильотів. Один виліт тривав 40 хвилин. Існувала така традиція: якщо гинули люди, то спочатку відбувалося прощання на плацу, потім всі направлялися до їдальні поминати загиблих.

Забезпечення солдат постільною білизною, одягом і зброєю було на високому рівні, у підрозділі був літній душ і 4 бані, для кожної ескадрильї своя баня. Одяг видавали дуже якісний, добре пошитий і з дорогого матеріалу. На кожний сезон видавався новий комплект одягу, а також бронежилет.

У кожному підрозділі було окреме приміщення, а у Анатолія була власна кімната-кабінет. У цій кімнаті стояв кондиціонер, кольоровий телевізор, по якому він разом із солдатами дивилися телепередачі прямою трансляцією з Радянського Союзу і електроплитка. Забезпечення їжею також було на високому рівні. Харчувалися у льотній столовій. Кожного дня видавався фруктовий сік і шоколад. З Угорщини привозили свіже куряче м'ясо, яке вони смажили по вечорам на електроплиті. У Кабулі були продуктові магазини, в яких налічувався широкий асортимент різної продукції: цукерки, фрукти, джеми, соки, консервація – все це постачалося з Югославії.

В магазинах можна було купити сонцезахисні окуляри, і вибір був досить великий. Так як сонце в Афганістані дуже яскраве, без них не можливо було обійтись. Також продавались музичні листівки, Анатолій тоді купив її для своєї родини. Листівка і по цей час лежить у нього вдома, як сувенір. Був широкий асортимент вибору чайних і кофейних сервізів. Були навіть музичні сервізи, один з них він привіз додому. Можна було придбати антирадары для водіїв, які попереджали заздалегідь де знаходиться Дорожня Патрульна Служба, антиполіцаї, які допомагали людині в нетверезому стані, знищуючи неприємний запах із ротової порожнини, джинси різного пошиву і кольору, жіноча спідня білизна, різні пеньюари, жувальна секс-гумка, музичні презервативи та багато інших товарів, які були дефіцитними в СРСР. Везти речі додому було нелегко, особливо переходити кордон із ними. Часто прикордонна служба конфісковувала частину або всі подарунки для рідних, з незрозумілих причин.

Всі події, які відбувалися в СРСР, всі новини можна було послухати по радіо, і подивитися по телевізору. Також були особливі збори для усіх підрозділів, які проводились 1 раз на тиждень, які проводив начальник політичного відділення.

Стосунки з місцевими були досить дивними, радянські військові називали їх «духами». Вдень «духи» могли посміхатись і поводити себе мирно, а вночі брали зброю і безжально вбивали.

20-го числа кожного місяця Анатолій Франсович отримував заробітну плату, 299 чеків, 1 чек у СРСР коштував майже 5 рублів. О 7 ранку вони снідали, о 12 годині дня обідали, і до 16.00 вони відпочивали, і не проводили ніяких військових операцій, так як було дуже жарко і температура повітря не дозволяла.

У вільний час він читав листи. Був такий закон: коли хтось читає листа з дому, то ніхто не повинен його тривожити чи відволікати, це була дуже важлива причина ні на кого не реагувати, це було навіть важливіше за лікарняний.

За розповідями Анатолія Франсовича служба в СРСР і в Афганістані дуже відрізнялась. В Радянському Союзі був величезний контроль, критика і часті серйозні перевірки. Цього в Афганістані не було.

22 грудня 1987 р. він їздив у профілакторій в Узбекистан у м. Дурмень. Цей відпочинок надавався тільки тим, у кого було 200 часів нальоту. Але замість відпочинку, Анатолій направився додому на 10 днів до рідних і друзів. Це були дні сповнені щастя і радості для нього, але потім він все одно повернувся на службу до Афганістану.

Поранень Анатолій Франсович не отримував, хоча був і під обстрілами, приймав участь в небезпечних операціях. Однією з них була важлива операція «Магістраль». Основною ціллю цього завдання було визволення міста Хост. Була підібрана особлива група людей. Щоб побачити точні місця, де знаходяться афганці, а потім зненацька захопити місто, придумали план дій: зробили опудала, дуже схожі на людей, і викинули їх над містом, щоб противник почав стрільбу; тепер можна було зафіксувати місця, де знаходяться вогневі точки. Виліт був запланований о 5 годині вечора. Під час виконання операції їх літак був на висоті 8 000 м. Призначено двох людей для викидання цих опудал з літака, ними були Анатолій Франсович і його начальник. Вони були прив'язані і забезпечені парашутами, також парашутами були забезпечені й опудала, які розкривались на встановленій висоті у 500 м. Опудала були викинуті через задній люк, Анатолій побачив маленькі вогники і одну

помаранчеву точку, яка із секундами ставала більшою і більшою, Ще із секундами стало зрозуміло, що ті вогники – це стрільба афганців, а помаранчева точка – ракета «Стінгер». Ще через декілька секунд літак випустив свої міні ракети, люк закрився і екіпаж відчув деяке коливання літака, але потім все заспокоїлось. Операція була успішно завершена. Після цього всю групу зібрали, командир почав задавати питання хто що бачив, а потім сказав, що на літак був випущений «Стінгер», і якщо б радист не випустив міні ракети, то навряд чи ви б залишились живими.

За операцію «Магістраль» йому був присуджений орден «За відвагу», і орден «Червоної зірки» за те, що він виніс на собі 8 ранених з-під обстрілу і в його полку ніхто не загинув і не був поранений.

4 травня 1988 р. Анатолій отримує звання старшого прапорщика, 9 серпня цього ж року він повертається в Лебедин на Україну. На цьому його «афганська» служба завершилася. Після того як він приїхав, йому було надано відпустку 45 діб. Але коли він прийшов на службу в рідний Чугуїв, то його командир надав ще одну відпустку на 1 рік.

Зараз Анатолій Франсович постійно спілкується з людьми, які його оточували в Афганістані, зустрічається з ними і згадує минулі роки, проведені пліч о пліч. Із 7 лютого 2007 р. він очолює Лебединську міську організацію ветеранів Афганістану.

Слухаючи розповіді ветеранів війни, можемо зробити висновок, що війна залишає величезний відбиток на кожному з її учасників, жажливі спогади, багато неприємних емоцій і шрами, як тілесні, так і душевні. Потрібно цінити кожну хвилину свого життя, ловити кожну мить щастя, що нам надається, і пам'ятати, що найголовнішим є мир в усьому світі і світ, у якому немає війни.

Дячкова Є., студ. гр. ЕК-51
наук. керівник – к.і.н., доц. В.А. Нестеренко

Дитячі спогади про війну*

Друга світова війна – кривава сторінка історії, яка не оминула й Україну. Тисячі життів було загублено, мільйони доль зламано. Читаючи про це на сторінках книг, важко осягнути тяжкість тих подій, але досить поспілкуватися із людиною, яка бачила все своїми очима – і розумієш, як важливо зробити все можливе, щоб не допустити цього знову.

Ляшенко Віра Іванівна народилася 15 лютого 1935 р. в селі Глибне Краснопільського району Сумської області. Закінчила сім класів Глиб'янської школи, потім пішла працювати на каучуковий завод. Батьки були колхозниками. У Віри Іванівни було сім братів і шість сестер, лише п'ять із них пережили Голодомор 1932-33 рр. До війни у родини було 30 соток землі, хазяйство було, на той час, невеликим: корова, кінь, гуси та поросята.

Про голодомор вона не знала, а батьки про це майже не розказували. Про війну дізналися лише тоді, коли взяли Суми і почався обстріл. Звістку про війну сприйняли зі страхом, війна стала своєрідною точкою відліку, коли мирне, спокійне життя залишилося лише спогадом. Про події на фронті дізнаватися було ніяк, радіо не було, плітки не доходили. На фронт пішли батько і три брати, але батька не прийняли через вік. Один із братів Віри Іванівни з війни не повернувся.

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

Віра Іванівна знаходилася на окупованій території, на той час вона навчалася у школі. З німцями стикалися часто, вони жили в хатах у селян. Хоча їх і боялися, але до людей вони ставилися нормально, однак «пили» часто. Прості солдати рідко проявляли агресію, зі слів Віри Іванівни, цитую: «Брали нас, малих, на руки, і з плачем показували фотографії своїх дітей, дуже сумували за ними»

Місцеві поліцаї часом знущалися з людей – прив'язували до запряжених кіньми саней і тягли.

Хоча новини з фронту отримувати було ніяк, але про партизанів знали, поруч був ліс. З її слів: «Спати лягаєш – руські, прокидаєшся – німці». Багато чули про Чапаєва, Ковпака та його сина.

Звістку про визволення і повернення Червоної армії сприйняли з радістю, з надією на краще майбутнє.

Після війни родині Віри Іванівни жилося дуже важко, було голодовка, хазяйства не було, доводилося рвати кропиву і пекти з неї хліб, їли мерзлу картоплю, саме так і виживали.

В подальшому доля Віри Іванівни склалася так, що вона познайомилася з своїм чоловіком на заводі й після одруження переїхали в село Новоселиця Сумського району. Зараз в неї два сини, які самі вже стали дідами, а про війну вона згадує неохоче.

Війна в Афганістані очима солдата*

За понад тисячолітню історію мільйони синів і дочок нашого народу поклали свої голови в нескінченних війнах та воєнних конфліктах як захищаючи рідну землю, так і в жорстоких війнах за інтереси чужих держав. Однією з чорних сторінок для українців, які на той час служили в Радянській Армії, стала участь наших співвітчизників у кривавій неоголошеній війні в далекій середньоазіатській країні – Афганістані.

25 грудня 1979 р. радянсько-афганський кордон перетнув 781-й окремий розвідувальний батальйон. Одночасно повітряний кордон перетнула з особовим складом та бойовою технікою 103 повітряно-десантна дивізія, яка висадилася в Кабульському аеропорту.

В Афганістан з України було направлено 160 тис. чоловік. Серед них був і Олександр Сергійович Мартиненко. Народився Олександр Сергійович в Сумській області, Недригайлівському районі, селі Вехово 18 квітня 1965 р. Здобув освіту у Вільшанській середній школі. До Радянської Армії Олександр Сергійович був призваний 1 травня 1983 р. На запитання: «чи по бажанню було відбувати строкову службу в Афганістані чи ні?», він відповів, що був такий наказ, а накази не обговорюються. «Учебку» проходив у Туркменії з 15 травня 1983 р., а 22 жовтня того ж року він прибув уже безпосередньо до Афганістану.

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

Служив у піхоті, мотострілки, старшим водієм-механіком БМП і мав звання сержанта. Частина дислокувалася у провінції Кундуз на північному сході Афганістану. За часів Афганської війни 1979–1989 рр. ця провінція через стратегічне географічне положення перебувала в зоні активних бойових дій. Тут дислокувались військові частини одного із з'єднань 201-ї мсд. З масштабних операцій приймав участь в операції Салан-Таршер 1984 р., яка тривала 3 місяці.

Проживали прості радянські солдати в наметочних містечках. Намети були на сорок осіб. В самому наметі були дві «буржуйки», якими взимку обігрівали та гріли воду, якою потім прали, вмивались. Якщо були в полку то харчувались в їдальні, а коли відправлялись на операції, то кожний мав «вещьмішок», в якому було все необхідне.

Місцеве населення загалом було раде бачити радянського солдата, ставлення було дружнє. Коли заходили в кишлак, то місцеві не зустрічали військових. Зі слів самого Олександра Сергійовича: «заходили в кишлак, все димить, горить, а населення переховувалося».

Новини радянським солдатам загалом доходили з листів рідних, телефонного зв'язку не було. Листи приходили раз у три місяці.

Демобілізувавсь Олександр Сергійович 15 травня 1985 р. Почуття радості переповнювало після отримання демобілізаційного листа, бо вже хотілося побачити рідних і Батьківщину.

Доля прадіда*

Історія нашого роду по маминій лінії почалась у період Великої Вітчизняної війни, а саме, у 1943 р. коли Червона Армія звільняла місто Суми від німецько-фашистських загарбників. Мій прадід, Кураксін Олексій Андрійович, у той час воював на Першому Українському фронті у 6 мотострілковій бригаді командиром автотранспортного взводу роти технічного обслуговування. Саме у вересні 1943 р. війська “квартирували” спочатку у Низах, а потім у селі Степанівка. У клубі сахзаводу мій прадід і познайомився з Молчановою Надією Василівною, кохання до якої проніс скрізь війну. Зі слів Надії Василівни: “...Красень з чорним кучерявим чубом відразу мені приглянувся, а моїй сестрі Клавдії, яка до речі, була радисткою партизанського загону Ковпака, приглянувся його друг Олексій Рябов...”. Слід зазначити, що те кохання з першого погляду, яке пройшло випробування війною так і залишилося на усе життя. 3 серпня 1946 р. Олексій та Надія одружилися. Клавдія теж вийшла заміж за Олексія Рябова.

Мій прадід, Куриксін Олексій Андрійович, народився 8 березня 1922 р. у Харківській області, Старо-Салтовського району, села Велика Бабка, у родині селянина-середняка. Його батько - Кураксін Андрій Йосифович, 1892 року народження, останні роки не проживав із сім'єю, а перебував на заробітках. Він помер у

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

1938 р. Мати - Катерина Степанівна, 1898 р. народження. Батьки до революції та після неї займалися сільським господарством. Мати померла у 1933 р. від голоду. Після її смерті Олексій разом з трьома молодшими сестрами та братом вирушили пішки до Харкова, де малечу забрали до дитячого будинку, а Олексія, який був дуже спритним, узяли до прийомної родини. Долі сестер та брата на жаль невідомі.

У 1936 р. Олексій Андрійович закінчив 7 класів 30-ї Харківської середньої школи та вступив до Харківського Поліграфічного технікуму на механічний факультет. Технікум довелося залишити після 2-го курсу, за відсутності коштів, та йти працювати.

З липня 1938 р. до травня 1939 р. працював диспетчером автомобільного транспорту 125 дільниці Військово-будівельних робіт, Харківського Військово-будівного управління. Потім, до травня 1940 р., - начальником експлуатації Печеніжської автоколони "Союззаготтранс".

17 червня 1940 р. Олексія Андрійовича призвали на військову службу, його направили на навчання у 18 школу молодших авіаспеціалістів, де готували повітряних стрілків-радистів, до міста Бихова. У червні 1941 р. школу передислокували у місто Козельськ. Там він зустрів початок війни. У серпні 1941 р. школу перевели у м. Енгельс, а згодом – у м. Бальцер. У березні 1942 р. Олексія Андрійовича направили у місто Вольськ у 6 мотострілецьку бригаду, яка згодом стала 27-ою Гвардійською Стрілецькою бригадою (з вересня 1943 р.) та входила до 6-го Танкового корпусу. У квітні 1942 р. корпус було направлено до діючої Армії на ділянку Центрального фронту до району Медунь-Калуга. У вересні 1942 р. під Ржев, де підтримували 20 та 31 польові Армії. У лютому 1943 р. корпус перекинули на північно-західний

фронт у район Соблако-Віли. Олексій Андрійович працював командиром відділення підвезення ГСМ (паливно-мастильних матеріалів) роти технічного обслуговування. Наприкінці березня 1943 р. частини корпусу перекинули під Курськ, де вони взяли участь у боях на Курській дузі.

22 квітня 1943 р. Олексія Андрійовича нагородили орденом “За боевые заслуги”. У серпні 1943 р. його призначили командиром автотранспортного взводу, роти технічного обслуговування 27 Гвардійської Мотострілецької бригади, яка входила до складу Донецького фронту. У грудні 1943 р. - призначений начальником постачання ГСМ 27 Гвардійської Мотострілецької бригади.

12 квітня 1944 р. Олексій Андрійович отримав поранення верхній кінцівок від вибуху міни та перебував на лікуванні у шпиталі №2029 до 13 березня 1944 р.

3 травня 1944 р. його призначили начальником відділення ГСМ 1071 польового Армійського складу ГСМ 1 Гвардійської Танкової Армії Українського фронту, де й прослужив до червня 1946 р. 12 квітня 1945 р. був нагороджений орденом “Червона зірка” за бойові відзнаки.

З червня 1946 р. до 25 травня 1950 р. проходив службу у 390 Польовому Армійському складі ГСМ на території Німеччини. Потім, до 1957 р., працював на офіцерських посадах авіаційно-технічних баз. Останнє місце роботи - Сумський аеропорт.

Помер Олексій Андрійович 01 березня 1990 р.

В нашій родині досі живе традиція святкування 9 травня - День Перемоги. Цього дня ми усією родиною покладаємо квіти до пам'ятника Невідомому Солдату та відвідуємо могилу прадіда.

Діти Другої світової війни... Спогади очевидців*

Значення спогадів для вивчення Другої світової війни важко переоцінити. Дітей часів Другої світової війни з кожним роком зальшається усе менше, тому їх свідчення набирають усе більшу вагу та цінність. Серед таких і Скоренко Ольга Федосіївна.

Народилася вона 14 березня 1928 р. в селі Михайлівка Олександрійського району Кіровоградської області. Навчалась у місцевій школі. Коли почалася війна, то дівчинка була у 6 класі. У 1941 р. школа працювала періодично, книг майже не було. Коштували вони дорого, тому в їхній сім'ї одна книга приходилася на трьох. Чорнило робили із сажі, а папір хто з чого міг, зошитів не було. Навчання проходило у формі читання, слухання та переказування. Школа була україномовною, а німецьку в їхньому класі вивчали як іноземну. У деяких інших класах вивчали французьку. До школи ходили 4 км. Після закінчення школи Ольга вступила до Олександрівського медичного училища. У подальшому цілих 50 років працювала і медичною сестрою, і фельдшером.

Батько – Федосій Сидорович, мати – Пелагія Микитівна працювали у колгоспі. Мати померла через декілька років після війни, а її чоловік – у 1968 р. Усього в родині було п'ятеро дітей, двоє хлопців та троє дівчат. Старша сестра до початку війни була заміжня, потім під час першої хвилі мобілізації її чоловіка забрали, згодом

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

вона стала вдовою. Старшого брата у 1940 р. забрали в армію й відправили на Балтійський флот, де служив моряком. Там і одружився, і залишився на все життя. Середню сестру ховали від воєнних. На сьогоднішній день усі брати й сестри померли, залишилася тільки Ольга Федосіївна.

Земля дісталася їхній родині від поміщиків, які раніше тут проживали. Завдяки матері, яка була рукодільницею, жили в достатку. Батько любляв коней, тримали в господарстві декілька. Голодомор 1932–1933 рр. залишився у спогадах жінки, як страшна та жахлива подія. Бабуся Ольги розповідала їй, що тоді проходила колективізація, корів та іншу худобу забирали до колгоспу. Бабуся чула, як Зоряка звала її, мукала з гурту корів. Нічого було їсти, люди виживали, як могли. Родина їла лободу, на ставку в очереті знаходили рогіз та варили, заварювали чай із білої акації. А ще, навіть з маленького бурячка, варили борщ. У селі ще якось виживали люди, бо хай і небагато, а малась картопелька, суха цибуля, буряк, а в місті неможливо було вижити. Городяни приїздили та обмінювали одяг на їжу селян. Коли приходили в село, то мало хто їх пускав, говорили, щоб ішли до іншої хати. А мати Ольги пускала, стелила на підлозі сіно й говорила: «Можливо, і моїх дітей хтось отак колись врятує».

У бабусі під стріхою було ластівчине гніздо, родина з`їдала пташок, варили з ластівок суп. У батька були заслужені хрести після армії, він вирішив поїхати в Росію й там обмінював їх на житню муку. Потім з неї робили затірки (з муки та води) і варили суп. Люди гинули на вулиці, під будинками.

Перед війною в селі вже був радгосп «Більшовик». Діти, зокрема й Ольга, бігали та гралися палицями у війну, чули тривожні розмови батьків, які йшли зі зборів у сільраді. На другий день телефоном із району оповістили,

що почалася війна. 23 червня відбулася перша хвиля мобілізації, а 26-го того ж місяця – друга. Забирали усіх чоловіків, у селі лишилися тільки хлопчики років 13-16 та старі люди. Звістку про війну люди сприйняли драматично, плакали та кричали, проводжаючи близьких та родичів до війська.

Ні газет, ні радіо не було, про події на фронті дізнавалися з уст городян, що приходили у село вимінювати одяг на їжу. Після 1943 р. відбулася ще одна хвиля мобілізації, чоловіків шикували у колони й вели в район. Ніхто з них не був навчений та підготовлений до боїв, тому вони гинули першими. Ольгин дідусь зник у 1944 р. Бабусі прийшла не похоронка, а папірець з повідомленням, що він пропав безвісті. А вже пізніше їй прийшов лист-трикутник від солдата, що був товаришем її чоловіка й останнім бачив його живим. Той писав, що його товариш отримав поранення в живіт, після чого його забрали й більш ніяких звісток про нього не було.

У чоловіка самої Ольги був молодший брат Андрій, кмітливий, тямущий та веселий хлопчина, його любило все село. Коли Радянська армія в 1941 р. відступала, то в селі залишився поранений солдат. У їхньому районі був партизанський загін, тож Андрій став добровольцем, який носив туди записки від солдата. Узимку поніс листа, незважаючи на сильний холод, а повернувся з пузирями на горлі й незабаром помер.

Ольга бачила відступ Червоної армії – солдати йшли обідрані, брудні, голодні, ламали на городах кукурудзу, а німці прийшли ситі, добре одягнені у сіру форму. А коли німців прогнали й повернулася Червона армія, то солдати були вже вдягнені в добру форму.

Село Михайлівка майже не зазнало окупації. Паралельно трасі, яка проходила повз село, була залізнична колія, тому німці проходили по ним. А в село

заходили тільки зрідка. Але своє правління в селі призначили. Місцевий житель був поліцаєм, німець за національністю. В Україні на той час було багато осілих німців. Діти цього чоловіка були одного віку з Ольгою, коли забирали людей на фронт або в оstarбайтери, то вони приходили та оповіщали всіх про це, щоб люди встигали сховатися.

Коли почався голод 1946-1947 рр., то в селян забирали все, що в них було. Заходили комітетчики, так їх звали, й починали, шукаючи приховану їжу, руйнувати стіни, підлогу. У матері, як згадує Ольга, був на той час мішечок із зерном, останній, тому, коли його почали забирати, вона вчепилася у нього і уперлася ногами в поріг. І четверо здорових чоловіків не змогли у неї його відібрати. Люди боролися за своє життя. У матері пухли ноги, помирало багато людей. За колоски, підібрані в полі, арештовували й кудись відвозили. Була людина і не стало. У сусідських дітей померли батьки від голоду, тому вони полізли на сусідній город, і господар заколов їх вилами.

Родина Ольги виживала за рахунок теляти, яке їм дісталось від родича, у якого корова телилася. Усі чудом уціліли, голодні діти весь час просили у мами їжі. Ольга просила водички з бурячком і мати давала їй. Бачила вона й те, як люди їли мертвих тварин. Біля деяких хат були пустирі, бо навіть траву всю поїли. Родина їхня сховала мішок з мукою у стіні, а вночі її розламували, діставали муку, а потім стіну замурували.

Пізніше родина Ольги переїхала до міста Суми.

Литвиненко М., студ. гр. ЕМ-51
наук. керівник – к.і.н., доц. *В.А. Нестеренко*

Спогади Приходько Юрія Миколайовича, учасника війни в Афганістані*

Юрій Миколайович народився 25 серпня 1961 р. у селі Бобрик Білопільського району Сумської області. Вищу освіту здобув у СумДПУ на історичному факультеті. Мати Євгенія Павлівна, брат Олександр. Ще школярем слухав розповіді старшого товариша Миколи Остапенка, який служив у десантних військах, захопився ними. Тож, закінчивши школу, як морально, так і фізично готувався служити у десантних військах. Закінчив професійно-технічне училище в Лебедині, але в армію не призвали, бо виявилася бронь. Направили працювати в місто Путивль.

Але в однієї знайомої Юрія Миколайовича дядько був військовим, який працював у вертолітній школі в Михайлівці, що під Сумами. Прийшов до нього й попросив дозволу пройти парашутну підготовку. Розповів, що дуже хоче служити в десантних військах. Той дозволив. У березні хлопець закінчив підготовку, а в квітні прийшла повістка з воєнкомату. Те, що приховував наявність у нього броні, йому простили. Зателефонували в Путивль, уладнали всі справи. Почалася армійська служба.

27 грудня 1979 р, почалася військова операція в Афганістані. Мало хто про це знав, бачили тільки, як приходили похоронки та труни. Підготовка стала ще серйознішою. Не проходило жодної ночі без тренувань.

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

Відпочивали мало, готували їх досвідчені офіцери. Ходили чутки, що скоро заберуть в Афган.

Юрій вважався одним з найкращих солдатів, йому довіряли готувати щойно призваних до лав армії, за це дали відпустку. Але за три дні до неї в роту прийшли два офіцери й запропонували поїхати в Афган для виконання інтернаціонального обов'язку. Ніхто нікого не примушував, але погодилося чимало бійців. Утім, для того, щоб туди взяли, були певні умови: повноцінна сім'я, тобто старший або молодший брат, гарна фізична та бойова підготовка. Із 100 бажаючих вибрали тільки 9, серед яких і Юрій Приходько.

Направили його у 103-тю десантну дивізію, в дивізійну розвідку – елітний, як вважалося, підрозділ. Юрій добре володів зброєю, бо з дитинства з дідом займався мисливством. Тож не випадково у 1981 р. став кращим військовослужбовцем стрілецьких військ. Їхня розвідка виконувала завдання в різних районах Афганістану. За два роки, 1980-1982, ніхто в їхньому підрозділі не загинув, хоча завдання були небезпечні.

Уже після війни афганську організацію запросили на автопробіг, який закінчився під Ростовом-на-Дону, там є кадетський корпус, у холі якого стояло 70 чоловік. До Юрія підійшов молодий чоловік, вдягнений у костюм з краваткою, і запитав, у якому підрозділі той служив. Юрій назвав номер польової пошти 48121, дивізійна розвідка. Тоді чоловік запитав, чи пам'ятає він Пакистан? Тільки Юрій знав, що їхній дивізіон і там побував, тож зрозумів – перед ним колишній товариш. Вони потисли один одному руки. Виявилося, що той служив у спецназівській розвідці, а Юрій – в дивізійній. А виконували одне завдання – знищували бази підготовки моджахедів на території Пакистану. Якось проникли на територію однієї бази,

визначилися кому та які склади знищувати, почався бій, їх оточили, але вдалося прорватися й повернутися до своїх.

Юрій згадує, що 23 серпня 1982 р. вони повернулися з бойових дій, а їм повідомляють, що під Жолобатом гине десантний батальйон, їх оточили «духи». Багато бійців загинуло через отруєну воду, пробували діставити до них воду та їжу вертольотами, але «духи» їх збили. Тож дивізійній розвідці запропонували врятувати рештки десантного батальйону. Ніхто не відмовився. Сорок кілометрів, завдяки досвіду, проїхали мінними полями без втрат. У горах після бою захопили караван ворожих машин зі зброєю. Полонені моджахеди знали, де заміновані дороги в горах, тож примусили їх стати провідниками. Так дісталися до оточених і після важкого бою прорвалися й врятували бойових побратимів.

Пригадує Юрій і Черкавську операцію 1981 р. У долині багато підземних ходів, за два дні пройшли тільки 200 м. «Духи» підірвали чимало техніки радянських військ. Капітан наказав їхньому підрозділу проникнути в тил ворога, рухалися повільніше мурах, бо ніч темна, багато кущів, дерев, різного металу, треба все прощупати й тихо обійти ворога з тилу. Група – десять бійців, із яких двоє отримали поранення й повернулися назад. Рухалися так 4 години, обійшли ворожі позиції та окопалися. Замаскувалися добряче. Настав ранок, і «духи» почали готуватися до бою, а їх не помітили. Почався бій. Вони бачили, як гинуть їх товариші, але допомогти нічим не могли. Наказ – чекати ночі. Після півночі виповзли зі схованки й почали мінувати шляхи відходу моджахедів. Тож коли вранці основні війська почали наступ на позиції «духів» і ті почали відступати, то почали підриватися на встановлених розвідниками мінах. Операція пройшла успішно.

Після повернення з армії Юрій поїхав у ліс, щоб відпочити морально, вісім місяців провів там, його почали шукати. Коли повернувся додому, то батько дістав військовий квиток, де були записані його поранення, підійшов до сина та міцно обійняв і подякував, що повернувся живим.

Нишпоренко Є., студ. гр. М-51
наук. керівник – к.і.н., доц. *В.А. Нестеренко*

Спогади про війну*

Про Велику Вітчизняну Війну можна дізнатися з будь-яких ресурсів, але особисті враження безпосередніх свідків цієї історичної події є найбільш цікавими.

Корольова Анна Федорівна народилася 1935 р. в селі Кияниця Сумського району. Навчалася в Січанській школі, закінчила 7 класів. Мати Анни Федорівни працювала на заводі кухарем. Коли був голод 1932-1933 рр. вона допомагала людям, збираючи всі недоїдки та віддаючи їм. Мала старшого брата Володимира 1930 р. народження, який також закінчив школу в Січі. Батько був електриком. З початком війни відправився на фронт. Брав безпосередню участь в боях, зокрема в битві за Ленінград. Був двічі поранений. Пройшов усю війну. Нагороджений сімома медалями.

До війни родина мала невелике господарство, тримали корову. Та війна все змінила. Звістку про неї родина почула по радіо. Згодом німці самі завітали в село.

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

Брата Анни хотіли забрати в Німеччину, та мати переодягла його в дівочий одяг, чим і врятувала. Тоді багато юнаків ховалися від німців. Старші чоловіки, яких не забрали на війну, ховалися в одному підвалі у конторі. Щоб їх не помітили люди напустили туди води. Німці ж коли зайшли, подивилися, що води багато, та й пішли. А молодші ховалися в заводському тунелі. Матері та жінки носили вночі туди теплий одяг, харчі, воду та спускали все на мотузках.

Родина часто стикалася з німцями. Одного разу німецький солдат зайшов до їхнього будинку, щоб забрати якісь мішки. Мати з братом втекли, а маленька Анна та бабуся не встигли. Він їх побив.

У селі було сховище, де зберігалося зерно. Люди набирали зерно та носили хто скільки міг. Пішли й Анна з мамою, з ними ще були сусідка та біженка. Але одна жінка побачила їх і розповіла німцеві та фіну: «Підіть їх порозстрілюйте, вони ж там зерно беруть». Ті заскочили на другий поверх (там зерно було), і всіх побили. Хто встиг – повтікав, а вони не встигли. Анну заховали за спину, бо мала. У фіна була палиця, у німця – пістолет. Фін б'є, а їм каже тихенько: «Я його (німця) в залу відведу, а ви тікайте». Всі вискочили і Аню вхопили. Німець вискочив, і почав вгору стріляти.

В Кияницю привели наших полонених солдат. Їх було багато. Тримали хлопців у конторі. Не давали їм ні їсти ні пити. Люди потайки носили туди і молоко, і все що могли. Подавали крадькома у вікно і тікали. Перебували полонені в селі недовго, згодом їх погнали до Сум.

В Кияниці були партизани. Одного разу вони на німців натрапили. Була перестрілка. Хоча вибити ворогів не вийшло, зате відігнати змогли.

Були і поліцаї. Селяни поганими словами їх не згадують. Були непоганими людьми, нікого не чіпали, не

били. Головний поліцай при радянській владі навіть став начальником охорони. І комендант був нормальною людиною.

В Січі жив один дідусь. Якось німець запитав в нього: «Ну как, дед, хорошо живется?», - «Де там добре?! Сірників нема, газу нема, нічого нема», - каже дідусь. І після цього як заходилися німці Січ палити... Мовляв, ось вам і сірники, і газ...

Після війни родина жила бідно, всі люди голодували. В них була корова, це можна сказати і врятувало. Анну відправили в дитячий табір, і тому на власні очі голод вона не бачила. Як розповідала її мама, коли маленькі бурячки були, вона варила їх в молоці, сама їла і сусідам давала. Ще збирали та їли гнилу картоплю, пекли з неї млинці.

Потім Анна Федорівна вийшла заміж, і переїхала в село Могриця, тут живе і нині, а родина так і залишилася в Кияниці.

Горбатенко Катерина Оксентіївна народилася 1926 р. в Росії в поселенні Кульоміна (теперішня Новосибірська область). Навчалася в звичайній сільській школі 3 роки. Оскільки жили бідно і в суворому кліматі, ходила в школу лише в більш-менш теплий період. Мама й тато Катерини Оксентіївни українці. Виїхали до Сибіру в так звані «великі зелі». Мати працювала в колгоспі, а батько на залізничній дорозі.

Мала двох братів Пилипа та Михайла і три сестри Ганну, Варвару та Ніну. Брат Михайло брав участь у війні з Японією, був поранений, лікувався в лікарні в Уфі. Потім знову пішов воювати, але потрапив в полон.

10 березня 1941 р. Катерина з братом Пилипом переїхали в Україну в село Могриця Сумського району. Одразу через деякий час після приїзду почалася війна. Вже в Україні Катерина Оксентіївна вийшла заміж за

Горбатенка Дмитра Ульяновича, який з початком війни відправився воювати на фронт. Провоював він не довго. Їх частина потрапила в оточення німців, які потім відправили наших солдат до Німеччини в концтабір. Має декілька нагород.

Один з періодів життя Катерина Оксентіївна чудово висвітлює у своїй пісні:

*Раніше були комуністи –
Було пить, було і їсти,
А прийшли пани -
Все забрали вони.
Раніше було в магазині
Сир, сметана й молоко,
А тепер куди не глянеш,
Саме стоїть пивко.
Дорогії трудівниці,
До чого ми дожилися?!
Даже й хліб подорожав.
Так по трішечки кусай.
Дорогий, пан Янукович,
Що нам тепер їсти?
Вранці чай, в обід чайок,
Ввечері чайце.
Як пішов же я до пана,
Попросив же їсти.
Поставили бараболю
Не чищену їсти,
А я на ту бараболю
Косо поглядаю.
На полиці паляниця,
А я добре знаю.
Потушили каганці,
Полягали спати,
А я за ті паляниці
Та тікати з хати.*

*Да, як біг через тини
Та ще й по городу,
Заплутався в гарбузи –
Наробив я шкоди.
Не так у ті гарбузи,
Як в прокляті дині.
Били, били по плечах
Ще й дістало спині.*

В роки війни родина жила погано, як й інші люди в цей час. На власні очі бачила багато жахливих речей. Одного дня збираючи груші в лісі зі своєю подругою, Катерина стала свідком, як підбитий німцями радянський літак падав на землю. В цій трагедії загинуло троє пілотів. Героям був поставлений пам'ятник в с. Могриці на місці трагедії на кладовищі.

Німці на село кидали запалюючі бомби, і потрапили на один дім. Люди ж боючись, що сплять і їх будинки, виносили речі на городи, щоб хоч щось врятувати. Ще раніше спалили цілу вулицю.

На початку війни радянські солдати змушували людей копати окопи, зокрема і Катерину. Одного разу вони намагалися заховатися, проте їх знайшли та наступного дня дали їм вдвічі більше роботи, таким чином покаравши. Ще наші солдати тренували собак затримувати озброєних людей та бігти на танки. Вони їх годували в танках, і тоді коли німці наступали, собак, до яких була прикріплена вибухівка, просто пускали на ворожі танки. Коли ті добігали, солдати підривали їх, зриваючи і собаку і німецькі танки. Одного разу одна така навчена собака натрапила на Катерину Оксентіївну, переплутавши зброю з ціпом, яка поверталася додому. Проте шкоди їй не наробила, лише тримала та не відпускала.

В Могриці були партизани, які ховалися в лісах. Одного разу вони прийшли до родини Катерини

Оксентіївни, яка жила біля лісу, просити солі: «Не бійтеся, ми свої. Нам хліба не треба, лиш трішки солі. Як боїтеся – в щілку подайте» - казали вони.

Після війни родина жила не краще. Розруха, голод... Їли все, що бачили: кропиву, яку варили, корні з різного бур'яну, макуху. Згодом життя більш-менш стабілізувалася, відновилися колгоспи. Катерина Оксентіївна працювала в колгоспі на буряках. Чоловік повернувся до дому, в них народилося троє синів. Живе й до нині в селі Могриця.

Омельченко А., студ. гр. ПР-52
наук. керівник – к.і.н., доц. *В.А. Нестеренко*

Спогади моїх близьких*

Швидкоплинною рікою тече життя несучи на своїх могутніх хвилях людські долі. Одні з них навіки кануть у небуття, а інші подолавши тяжкий шлях, прилинуть до вдячного острівця пам'яті, щоб жити вічно. Так твориться історія.

Історія моєї країни багатостраждальна та разом з тим надзвичайно цікава. В Україні точилися війни, були біди, та народ усе переміг. З давніх давен люди збирали й передавали своїм дітям розповіді про минулі часи батьківщини. Батьківщина – як кінчик ниточки, замотаної у клубок. Назвеш себе на ім'я по батькові – згадаєш батька, назвеш батька – згадаєш діда, назвеш діда – згадаєш прадіда... Без перерви тягнеться ниточка, довжина

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

її – вічність. Якими були вони – мої пращури? Що було тоді, коли починалася нитка поколінь?

Мій дідусь Нищий Павло Зосимович народився 1940 р. в селі Калинівка Роменського району. Його дитинство та юність співпали з війною та післявоєнним часом. Багато подій дідусь не пам'ятає, йому розповідали про них старші родичі. Та дещо збереглося в його пам'яті. Ось що він розповів мені.

Мої дід та бабуся - Нищий Яків Григорович та Тетяна Йосипівна були досить заможними селянами. Проживали вони в хуторі Журидка Северинівська Роменського повіту Полтавської губернії. Мали близько чотирьох десятин землі, ділянку лісу, пастівень, ставок. Вели господарство одноосібно. В родині було троє дітей – Раїса, Пелагея та Зосим.

Коли одружився мій батько Зосим, він не відійшов, а продовжував жити і господарювати разом з батьками. У молодят народився син Микола (1925 р.). Згодом народився ще один син – Іван (1927 р.).

Потім почалися гіркі часи. На початку 1929 р. до хутора почали наїжджати люди, які пропонували дідові вступити до колгоспу. Він категорично відмовлявся, бо знав, що все його майно перейде в колективне господарювання, тобто буде нічیه. Візитів було три. Потім, вже на початку 1930-го р., прийшла бригада з розкуркулювання. Прийшли вони вночі, зимової пори. Двері зняли з петель. Від гуркоту попросиналися діти та почали плакати, а їх голеньких викидали з хати й саджали сідничками прямо у сніг. Винесли все з хати та повантажили на підводи. Забрали все: землю, будівлі, скот, сільськогосподарський інвентар і все майно. Залишилось лише те, що встигли надягти на дітей та на себе батьки. І пішли вони, як говорять, в світ Божий, просити милостиню.

А далі був голодомор. Велика родина жила у маленькій напівзруйнованій хатці куди пустив їх якийсь далекий родич. Перебивались дрібними заробітками наймаючись на роботу деінде. Голодували. А коли із сіл та хуторів масово почали вивозити збіжжя стало зовсім сутужно. У бабусі зберігся великий натільний золотий хрест. Взимку, коли в родині зовсім не залишилося їжі, бабуся зняла його і віддала чоловікам щоб виміняли на продукти. За хреста дідусь виміняв цілий мішок зерна. Першим на весні 1932 р. від голоду помирає дід Яків, згодом помирає невістка, тобто перша дружина мого батька. На весні 1933 р. помирає і бабуся Тетяна. Померли старші бо віддавали все до крихти дітям, щоб вижили хоча б ті.

Батько забрав синів Миколу та Івана і поїхав до міста Ромни, де було більше можливостей влаштуватися на роботу, а значить вижити. Йому пощастило, він став працювати кочегаром паровозного депо станції Ромни. Згодом він понайомився з моєю матір'ю Катериною, вони одружилися. На той час Катерина вже мала доньку Варвару (1930 р.н.) і проживала в селі Калинівка. Працювала мама в колгоспі «Нове життя» в рільничій бригаді. У 1937 р. в родині народилася донько Лідія, а в 1940 р. народився Павло Зосимович.

Павло Зосимович пам'ятає лише Перемогу. Звістка прийшла з району, передали її до сільської ради. Зранку вдарили у дзвони, у селі завжди якщо щось траплялось, добре чи погане, били в дзвони. Тоді збиралось все село. Так сталось і того разу. Якась жінка повідомила, що Німеччина капітулювала і ми перемогли. Всі раділи: сміялись і плакали, кричали й співали. А згодом, дідусеві й бабусі принесли похоронку на сина Дмитра. Так сталось, що він загинув вже після дня Перемоги – 18 травня 1945 р.

при звільненні Чехословаччини. Тоді вся рідня зібралася у бабусі і гірко оплакувала загибель дядька.

Під час війни загинув і батько Павла Зосимовича. Хоча він був залишений резервістом працювати у депо, та в той момент коли Ромни були окуповані німцями, його розстріляли просто на робочому місці. Це було восени 1942 р. В тому ж році рідного брата Миколу відправили до Німеччини на примусові роботи звідки він повернувся вже після війни. А брат Іван у 1943 р. після звільнення Ромен від німецько-фашистських загарбників був призваний до лав Червоної Армії і служив до кінця війни льотчиком. Потім ще був учасником японської війни і повернувся додому в 1946 р.

Павло Зосимович пригадає голод 1946-1947 рр. Влітку 1946 р. хоча був не дуже добрий урожай із села вивозили велику кількість збіжжя: пшеницю, картоплю тощо. Коли прийшла зима були глибокі сніги, великі морози. В селі почався голод. Родина вижила дякуючи козі, яку переховували щоб ніхто не вкрав. Родина була велика і молока ледь вистачало, та все ж це дало можливість вижити всім.

Неподалік від нашого обійстя проживала родина Рудь – мати Ольга, дочка Галинка, два сина – Микола та Григорій. Їх батько загинув на війні. На весні 1947 р. від голоду помирає мати. Дітей забирають до дитбудинку. Павло Зосимович пам'ятає, що вони були опухлі, не могли йти. Їх погрузили на підводу і більше їх не бачили. Матір же загорнули у ліжник та так і поховали.

Після війни Павло Зосимович навчався в школі. Потім з 1956 до 1958 р. працював у колгоспі на молочнотоварній фермі, возив молоко на сепараторний пункт. Потім був завербований на Донбас, де працював прохідником на шахті. Згодом трудився на будівництві прокатного стану 3600, та морського порту в місті

Маріуполь (тоді Жданов). У 1966 р. повернувся до Ромен. У 1971 р. вступив у Харківський фінансово-економічний технікум, а по закінченні його працював у фінвідділі Роменського міськвиконкому.

А ось що розповідала про період колективізації та голодомору моя бабуся по татовій лінії Омельченко Раїса Анатоліївна.

Її дід - Нелін Самійло Миколайович народився приблизно в 1880 р. Був учасником Першої світової війни, кавалерист. Під час війни в окопах відморозив пальці на обох ногах. Після війни одружився, мав семеро дітей. Господарював добре і тому був досить заможним селянином. Мав 23 десятини землі, 3 десятини лісу. В його господарстві було п'ять робочих коней, 2 корови, вівці. З реманенту господар мав кінну молотарку та косарку.

У 1930 р. відмовився вступати до колгоспу, був засуджений і відправлений до Кременчуцької в'язниці. З розповідей односельців, які були засуджені разом з дідом, родина дізналася про його подальшу долю.

Тримали засуджених декілька тижнів у камерах заповнених на висоту одного метра водою. Звичайно, лягти там було неможливо, всі стояли тісно один до одного, як оселедці в бочці. Не витримавши таких тортур дід помер. Перед смертю передав наглядачеві золотого червінця, який був зашитий в одязі і попросив хліба. Та помер не дочекавшись бодай крихітки.

Не менш трагічною була доля всієї родини. Родину розкуркулили. Земля, скот і реманент перейшли колгоспу. Господарські будівлі передали під лікарню. (До речі, там і досі розташований сільський медпункт). Родині залишився лише невеликий жилий будинок. Бабуся померла від тифу. Захворіла, бо коли розкуркулювали вигнали босу на мороз і змушували ходити по мерзлій землі. Діти залишились сиротами.

Після розкуркулювання у 1932 р. до садиби неодноразово приходили так звані буксирні бригади і шомполами проштрихували землю, шукаючи зерно та інші пожитки. Навіть глечики, що висіли на тиніві попрощтрихували й побили. Забрали навіть полотняні сорочки та спідниці, які дівчата дбали собі на придане. Старші дівчата з родини пішли по наймах і до зими 1932 р. у будинку залишились мама бабусі, якій на той момент було 13 років, її сестри Тетяна – 10 років і Настя – 1 рік.

Прабабуся вже тоді працювала в колгоспі. Діти дуже голодували. Іноді вона крадькома приносила додому качани кукурудзи, щоб хоч якось нагодувати малечу. Прийшовши одного разу додому з роботи, застала маленьку Настю мертвою з качаном кукурудзи в руках.

З настанням весни стало трішки легше. З'явилась перша зелень яку можна було їсти. Особливо смакували дітям бруньки липи і перші зелені листочки. Так і виживали.

Відходить у інший світ покоління, яке пережило голодомор 1932-1933 років. Вже поважний вік мають ті, хто пам'ятає війну та голод 1947 р. За якийсь час записувати свідчення вже буде просто ні від кого. Але ми мусимо пам'ятати про кожного, хто загинув чи помер страшною смертю.

Спогади ветерана війни в Афганістані*

Кашенко Михайло Юрійович народився в охтирському районі, в селі Буро-Рубанівка 19 березня 1961 р. Батьки були селянами, працювали в колгоспі, батько - тракторист, мати - різноробоча. До служби в армії закінчив Харківський автотранспортний технікум ім. Саргороджи Нікідзи. Після армії також закінчив Харківський інститут механізації електрифікації сільського господарства за фахом інженер-механік. Призваний до лав збройних сил СРСР 6 травня 1981 р. Проходив навчання в учбовому підрозділі в Бердичеві за спеціальністю «командир танка». Служив з 15 жовтня 1981 р. до 5 травня 1983 р. в передмісті Кабула, мав звання старшого сержанта. На сьогодні має звання підполковника. Був представлений до військової нагороди, та її не отримав, а уже в незалежній Україні отримав орден «За мужність» третього ступеня. Також є нагорода вдячності від афганського народу.

Перше враження від незнайомої країни було значним, так як він до цього в житті ще не був у подібних місцях. Вразила бідність краю. Босі люди, босі діти і т.д. Звичайно там мешкали і багатії, та солдати не мали змоги їх бачити. Загалом населення позитивно ставилось до радянських солдат. Часом також можна було бачити і негативне відношення, але в більшості випадків не від самого народу.

Зброя радянських військ на порядок перевершувала зброю угруповань моджахедів. Радянські солдати мали і

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

тяжке озброєння, танки, літаки, вертольоти. Бандформування були озброєні як правило тільки стрілецькою зброєю. Але їх несумнівною перевагою було знання місцевості.

Коли Михайло Юрійович тільки приступив до служби батальйон уже був розгорнутий, жили солдати в палатках. Трохи згодом вже почали обладнувати казарми, але він на той час вже закінчив службу. Посуду не було, користувались казанчиками. І взагалі щодо харчування по п'ятибальній системі можна поставити слабеньку трієчку. Були частини де годували краще, були часи коли і в їх частині краще годували. Купувати місцеву їжу заборонялося, але солдати все-одно порушували дану установу. Взагалі купувати потрібно було ще за якісь кошти, тоді як самі виплати були досить малі: 18.50 танковому взводу чеками.

Щодо обладнання і зброї, вистачало абсолютно всього, обмежень не було. Батальйони і полки були озброєні по штатному розкладу.

Використовуючи таку перевагу як знання місцевості, ворог часто застосовував такі тактичні маневри як засідки, в основному на автомобільні колони, що забезпечували радянських солдат харчами, обладнанням, зброєю, паливом і проходили через перевал Салан. В основному батальйон виконував функції охорони певних територій. В більшості випадків функції стосувались супроводу автомобільних колон Кабул-Хайлатон.

У вільний час солдати в основному займались стройовою підготовкою, налаштуванням військової зброї та техніки. За рішенням керівництва, так як у осінньо-зимовий період дуже рано темніє, навіть раніше ніж у нас, солдатам надавалась можливість переглядати фільми. Звичайно військові могли один і той самий фільм дивитись по декілька разів, але таким чином командування

намагалось контролювати солдат від різноманітних спокус займатися іншими пагубними справами. Попри заборони була можливість споживати спиртні напої місцевого виробництва, наркотики і т.д. Також діяла дворічна афганська академія, відзначали такі свята як дев'яте травня, перше травня. В літній період організовувались спортивні змагання: волейбол, футбол і так би мовити різного роду «біготня».

На перший новий рік була можливість купити мандаринів, солодких напоїв (як правило фанта або кока-кола). Але другий новий рік проходив уже не в такій святковій обстановці, так як в частині вони виконували завдання супроводу колони.

Дуже запам'ятався Михайлу Юрійовичу останній і перший день. Також відклалось в пам'яті дуже багато неприємних деталей пов'язаних з пораненнями. Командуванням було доведено наказ щодо демобілізації першої черги солдат 15 червня 1983 р., але згодом прийшло повідомлення про дозвіл звільнення п'ятого травня. І так вийшло, що Михайло Юрійович попав у першу чергу з шести солдат. Восьмого травня він був уже вдома, саме на свято пасхи.

На той час солдати не мали можливості пройти курси реабілітації. Надавалася фінансова допомога, зокрема 1000 радянських рублів на встановлення надгробного пам'ятника для сімей загиблих. Загалом допомоги з боку держави майже не було, солдати отримували певний статус, мали право на пільгове навчання у вищих учбових закладах, одержували житло по пільговій черзі. Але уже в незалежній Україні поступово кількість пільг зросла. У 1993 р. був прийнятий закон про статус ветеранів і гарантії їх соціального захисту. Загальне дослідження законодавства України щодо ветеранів афганської війни та спілкування з ветеранами із сусідніх держав дало

зрозуміти що в Україні діють одні із найсприятливіших умов для їх життя.

Як наслідок служби з'явилися певні проблеми зі здоров'ям як психічним так і фізичним. З часом, з віком, ці проблеми стають вже відчутнішими. Та Михайло Юрійович ніколи не жалів і не жалітиме що проходив службу на території республіки Афганістан.

На останок Михайло Юрійович додає, що хотілося б звичайно щоб конфлікт на сході України припинився. Адже нікому знову не хочеться переживати війну, нікому не хочеться щоб діти були свідками таких жакливих подій.

Харченко В., студ. гр. Ф-51
наук. керівник – к.і.н., доц. *В.А. Нестеренко*

Спогади дитини війни*

Велика Вітчизняна війна Радянського Союзу 1941-1945 рр. проти фашистської Німеччини та її союзників – найважливіший, вирішальний етап Другої світової війни.

Олійник Євген Валентинович - дитина війни. Він народився 17 грудня 1936 р. Має вищу освіту, закінчив Харківський зооветеринарний інститут. Батько - Колінський Валентин Денисович (1912 р. н.) робочий, закінчив військові курси, лейтенант, приймав участь у бойових діях 1939- 1941 рр. Загинув восени 1941 р. Мати - Колінська Олена Павлівна (1915 р. н.), працювала все життя санітаркою у міській лікарні, померла у 1990 р.

Батько нічого не знав про Голодомор 1932-33 рр. Мати розповідала, що голодомор важко пережили. Родину

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

врятували лише залишки від овочів, які пролежали в землі і не були знайдені. 1 картоплину розтягували на 2 дні: варили кожуру і їли сиру картоплю.

Під час Другої світової війни родина проживала у бабусі, матері Олени Павлівни у с. Кам'янка Сумської області з 1941 по 1945 рр. У віці 5 років зустрічав ворогів, німців (серпень 1941). Жилося в окупації погано: холодно і не було продуктів харчування. Окупанти не звертали жодної уваги на місцеве населення. Люди в с. Кам'янка допомагали один одному. Мати продовжувала працювати санітаркою у центральній лікарні, таємно лікувала партизанів. Голова міста співпрацював з німцями і розповів про матір Євгена Володимировича, її арештували, але не вбили. Всього з німцями працювало 7 чоловік: 2 чоловік вбили, а 5 пропали безвісті.

У 1943 р. німці почали відступати. Окупанти були налякані, «обшарпані». Про наступ Червоної армії знали всі, приїжджали машини і роздавали листівки з усіма подробицями пересування червоноармійців.

Другий голод після війни було легше пережити. Наприкінці 1946 р. Олена Павлівна вивезла сина в Естонію до брата. В Естонії будинки знаходилися далеко один від одного (2 км між ними). Проживали у селі, де всього було 3 будинки. Дядько познайомив з господаркою сусіднього будинку. Вона мала 2 корови і вирощувала «ростучий камінь». Місцеве населення поважало переселенців з України, а росіян – ні (не знає чому). Естонці ділилися продуктами з родиною Колінських – м'ясом, сиром, молоком. Завжди морально підтримували.

Євген Володимирович прожив в Естонії один рік і перед ним постало питання: «Потрібно повертатися на Україну чи ні?» Сам Євген вивчив мову, але потрібно продовжувати навчання на Батьківщині. Тому з матір'ю повернулися у Кам'янку, де в 1951 р. закінчив школу,

потім вступив у мореходну школу в Одесі. І почалося самостійне життя.

Після закінчення школи, працював матросом на танкерах. Перевозили бензин, керосин, воду та інші рідкі вантажі. У плаваннях провів 3 роки. Здебільшого у плаванні були 4,5 місяця, Євгену це не подобалося, тому що довго не бачили землю та людей. Потім поступив у харківський зооветеринарний інститут. Успішно його закінчив. Цілий рік працював у Путивлі, але повинен був переїхати до Тростянця Сумської області, де проживає і зараз. Почав працювати у сільському господарстві.

Зараз Євген Володимирович на пенсії, пережив 2 інсульти. Має 2 дочок, внуків і правнуків. «Я прожив життя щасливо і не марно» - сказав Олійник Євген Володимирович.

Хоменко А., студ. гр. КМ-51
наук. керівник – к.і.н., доц. *В.А. Нестеренко*

Війна в Афганістані (спогади учасників)*

Невультко Іван Васильович народився 22 лютого 1969 р. в селі Городище Бахмацького району Чернігівської області. Батьки були селянами. До призиву в армію закінчив десять класів і мав середню освіту. Після служби в Афганістані отримав вищу освіту в Сумському сільськогосподарському інституті.

До армії був призваний в 1987 р. Перед тим як його відправляли в республіку Афганістан він пів року

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

проходив підготовку в Узбекистані. Його зарахували до 103-ої Пітерської повітряно-десантної дивізії. Він мав звання «старшина». Служив у Кабулі. Із 103-ої Пітерської дивізії була сформована колона, яка прикривала вихід радянських військ з Афганістану.

Для Івана Васильовича були дещо незвичайні умови в незнайомій країні. Він відчував дискомфорт, адже клімат, територія, ландшафт на Батьківщині й Афганістані були різними. Наприклад, відсутність зелені, гірська місцевість, висока температура. Місцеве населення ставилось до радянських військових по різному.

Раціон у солдат був різним. Коли вони виходили на бойові завдання їм давали «пайок»: тушонка, хліб, крупи, чай, цукор, навіть невеличка баночка згущеного молока. Проживали в казармах в місті Кабул, а під час виконання завдань - ночували в техніці. Якість військового обладнання на думку Івана Васильовича була на вищому рівні.

Іван Васильович має велику кількість відзнак: «Медаль від вдячного Афганського народу», «Медаль воїна-інтернаціоналіста», «Медаль за відвагу» , яку він отримав за вивід військ. Зараз Іван Васильович є головою районної організації воїнів-інтернаціоналістів Липоводолинського району.

Курило Анатолій Григорович народився 18 жовтня 1962 р. у Великій Писарівці, село Стрілецьке, або Пушкарка. Батьки все життя працювали в сільському господарстві. У 1981 р. закінчив автошколу від військкомату. Був призваний до лав Радянської армії, в підрозділ мотострілкової піхоти. У Білій Церкві сформували батальйон охорони, для охорони важливих об'єктів і супроводження колон. В листопаді був відправлений до Афганістану, в місто Шендант. Там постійно велися бої. Він пробув там півтора року.

На Анатолія Григоровича незнайома країна справила незвичайні враження, адже там була гірська місцевість. Також там була дивна рослинність більш схожа на пустельну. Місцеве населення мало іншу релігію і звичаї, тому було дещо складно знаходити спільну мову. Країна була дещо відсталою, більше схоже на Середньовіччя. Будинки були із глини, топили дровами.

Пайки видавали під час виконання бойових завдань. Також була своя польова кухня, у 1981 р. їдалень не було. Також привозили їжу на місце служби в бочках. Але була проблема: літом часто їжа пропадала від високої температури. Давали також невеликі гроші, з якими ходили у кіоски, де можна було купити печиво, цукерки й згущене молоко. Умови проживання були поганими. На той час коли Анатолій Григорович служив ще казарм не було, тому спали в землянках, палатках й БТР-ах. Вільного часу майже не було, іноді вдавалось книгу почитати, слухали музику. Також читали листи від родичів.

Якість обладнання було не надто гарною. Наприклад БТР-60 був дуже слабким: вага 11 тон, але мала сила двигуна. На БТР-ах стояли великокаліберні кулемети КТ. У взводі були кулеметники, гранатометники й снайпери. Анатолій Григорович отримав дрібні поранення, часто від своєї ж техніки, адже вона не була пристосована до швидких дій.

Вороги вели партизанську війну. Банди були роздроблені на дрібні групи, щоб їх було складніше винищити. Найтяжчими моментами були обстріли.

У травні 1983 р. повернувся на Батьківщину. Дуже був радий повернутися на рідну землю.

Анатолій Григорович має «Медаль за відвагу». Зараз держава допомагає пільгами на проїзд, комунальні потреби, також на вступ дітей до вищих навчальних закладів. Також йому надали безкоштовний будинок.

Пам'ять про війну*

З роками імена героїв, які воювали на війні, залишаються у підручниках з історії. Утім, серед нас ще є очевидці тих страшних подій, які розповідають молодому поколінню про ті страшні і величні події. Не мало лиха довелось «скуштувати» і ветерану Другої Світової війни Мусаєву Георгію Андрійовичу.

Георгій Андрійович народився 6 травня 1924 року, в с. Покровка Аксубаєвського району, Татарстан. Батьки Георгія Андрійовича були колгоспниками. «Отец погиб на фронте, а мать умерла перед войной. Так мы, шестеро детей остались сиротами. Нас было пять братьев, сестра была, но нечаянно мать взяла ее кормить и задушила. С нами жила бабушка» - пригадує він. Освіту здобув перед війною: «У меня среднее общее и среднее военное образование. 10 классов перед войной. В 1940-м году я попал в школу ФЗО, в г. Макеевка, на Донбасе, там я был 6 месяцев курсантом школы ФЗО, а потом остался работать. Школа ФЗО была на полном государственном обеспечении, как сейчас помню, дали нам форму: такая темно-синяя гимнастерка, брюки, куртка...»

Про голодомор Георгій Андрійович знав, але вони не голодували, тому що в Татарстані голоду не було. На півдні, у Самарській та Саратовській областях голод був, було багато біженців у 1933 р., які їхали у Татарстан

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

Про початок війни Георгій Андрійович дізнався, коли виходив з нічної зміни на шахті (м. Макіївка). На той момент йому було 17 років. «Мы поднялись в 9 часов утра, и уже в наряде идет митинг, что сегодня в 4 часа утра немецко-фашистские войска перешли границу нашей родины...вот так». За словами Георгія Андрійовича в Україні, а саме в м. Макіївка, було дуже багато добровольців йти на війну. «Все стремились, все – добровольцы в армию! Был такой настрой как можно быстрее попасть в армию, и быть на фронте». Сам ветеран, почувши звістку про початок війни, повернувся, разом зі своїм земляком, в рідний Татарстан. «Когда немцы уже перешли Днепр, что б не попасть в оккупацию, мы эвакуировались. Мы собирались около двух недель, поезда не шли...на запад шли эшелоны военной техники, боеприпасов, а на восток ... стояли мы сутками, ну вот так около двух недель мы добирались домой, застал дома отца, его провожал на фронт».

Близько року Георгій Андрійович був дома, працював в колгоспі, на різних роботах. На відміну від інших однолітків його довго не призивали на військову службу. Натомість його відбирали в школу НКВС: «Шла длительная проверка на благонадежность для таких войск. Председатель колхоза встречал и говорил мне: «Георгий, уже три личных запроса на тебя приходило», кто бабушки, кто дедушки, кто отец, кто мать, чем занимались, такие запросы...». Проте Георгія Андрійовича не прийняли до школи: «Почему не взяли? Потому что, три брата моей мамы в колхоз отказались идти, один брат попал в лагерь по политической статье, решили, что я в такие войска тоже не подхожу...»

22 вересня Георгія Андрійовича викликали до військкомату та направили до третього Ленінградського артилерійського училища. На час війни воно було

переведене з Ленінграду до Костроми. «Дали направление – и в ЛАУ, там я был в карантине, сдал экзамены, и меня приняли в курсанты в это училище, я 10 месяцев учился в училище, раньше программа была 3 года, а мы должны были усвоить за 10 месяцев. 28 июля 1943 года у нас состоялся выпуск, я выпустился от туда младшим лейтенантом, и назначен был на Воронежский фронт. Приехал я на Воронежский фронт (нині м. Тростянець, Сумської області), в 100-ю стрелковую дивизию...»

За роки війни Георгій Андрійович був двічі поранений. Пройшов всю Україну починаючи з міста Тростянець, і закінчуючи містом Прага, столиця Чехословаччини (нині столиця Чехії). Про свій бойовий шлях він пригадує: «От города Тростянца мы дошли до Днепра, Переяслав-Хмельницкий, от туда переправили нас на Букринский плацдарм для усиления войск, с Букринского плацдарма мы стремились освободить город Киев. От Киева мы пошли на Винницу, затем на Львов, мы освобождали Львов. Нашей дивизии, за свои заслуги по освобождению Львова, приказом Верховного главнокомандующего, было присвоено название Львовская 100-я стрелковая дивизия. Со Львова пошли на Перемышль (нині – Польща), мы освобождали Краков, потом мы шли по югу Польши, по границе. Наша дивизия освободила концлагерь Освенцим – самый страшный концлагерь, там немцы уничтожили 4 миллиона людей. Мы там потеряли 56 человек – убитыми, 362 человека – ранены. У нас там командир соседнего полка погиб. Я уже был командиром батареи, у меня 4 человека погибли, немцы с тыла расстреляли, хорошо, что я им задачу ставил боевую, только отошел на 50 м. и вдруг с тыла, с леса рота немцев, человек 100 напали и расстреляли. Там была опушка леса, а за опушкой село, немцы занимали, и они устремились туда. У меня остались снаряды с картечью, и я

начал по ним стрелять. Ни один не ушел, всех с этого орудия побили. Вся опушка леса, вся площадь была услана убитыми немцами. После боя зам. командира полка приказал всех солдат батареи, и мертвых и живых, представить к награде, я там, наверное, неделю писал наградные листы... 8 мая мы штурмом взяли г. Оломоуц, Чехословакия, этот город сопротивлялся до последнего, до последнего патрона, пока мы не взяли его штурмом. И уже без боев дошли до Праги 9 мая 1945 г.»

На протязі війни Георгій Андрійович відправляв всі свої гроші, заробітну плату, молодшим братам, які жили в Татарстані разом з бабусею: «У меня был полуторный оклад, и я все деньги отправлял домой. Вот я их и спас от голода, и от всего. Уже война кончилась, я себе начал откладывать на книжку...»

На моє питання: «Що відчуває солдат, стоячи на переможній землі в День Перемоги?», Георгій Андрійович відповів так: «Было, конечно, радостное настроение, но вот каких-то эмоциональных всплесков не было. У нас как-то прошло все спокойно. Потому что когда мы узнали про победу, мы были в походе. Единственное что я запомнил: немцы воевали, и вдруг немцы сдались, и вот мы едим, а немцы уже сидят у дороги, сдались, они уже как бы пленные, ждут когда их отправят куда-то...»

Після війни Георгій Андрійович захворів відкритою формою туберкульозу. 10 місяців він пролікувався в різних госпіталях України, а потім два місяці провів вдома, в Татарстані: «Единственное, что меня дома спасало, там тоже был голод, хлеба почти не давали в колхозе, у нас была очень хорошая корова, бабушка меня отпаивала молоком, делала сметану, сыр...»

Після хвороби Георгія Андрійовича направили на службу до Дніпропетровська, де він зустрів майбутню

дружину Коваленко Зою Семенівну. У них народилася дочка, яка захворіла ревматизмом і сім'ї довелося поїхати з міста. Вони переїхали до м. Ахтирка, Сумської області, а згодом в м. Суми. Георгій Андрійович працював на посаді старшого офіцера Сумського облвійськкомата, а після виступу працював воєнруком Сумського культурно-просвітнього училища. У 1973 р. в сім'ї Мусаєвих сталося нещастя – загинула в автокатастрофі дочка, згодом, в 2003 році пішла з життя дружина Георгія Андрійовича. Зараз Георгій Андрійович проживає разом з дочкою Тетяною Левченко та онуком Андрієм Левченко. Після звільнення з роботи, Георгій Андрійович перебуває на пенсії. Займається суспільною та журналістською роботою, відвідує навчальні заклади. Також проводив лекції в Сумському Державному університеті.

За відзнаку в бойових діях на фронтах Другої Світової війни і за бездоганну службу в Збройних Силах, Георгій Андрійович нагороджений: Орденом Вітчизняної війни I ст., двома Орденами Вітчизняної війни II ст., Орденом Червоної зірки, медаллю «За бойові заслуги» і ще 28-ма ювілейними медалями.

ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА

Брюховецька І., студ. гр. ЕТ-41
наук. керівник – канд.політ.наук *С.М. Король*

Розвиток молодіжних громадських організацій в Україні

Питання розвитку та становлення сучасних молодіжних організацій в Україні, проблеми та механізми їх участі у політичних процесах країни є досить актуальними в наш час. Розвиток українського суспільства багато в чому залежить від того, наскільки ефективно молодь реалізує свої права для захисту власних інтересів. Законодавство, направлене на регулювання діяльності молодіжних організацій, на сьогодні не є бездоганним, але важливим є те що, воно закріплює практично всі демократичні принципи та механізми для їхньої статутної діяльності.

Громадські організації - це об'єднання громадян, що виникають за їх ініціативою для реалізації довгострокових цілей, мають свій статут і характеризуються чіткою структурою [1].

У демократичному суспільстві молодіжна політика реалізується через молодіжний рух, який пронизує політичну систему на всіх рівнях: всеукраїнському, регіональному, місцевому.

Дослідження свідчать про те, що молодіжне середовище - це не просто соціальне явище, воно, як мінімум, складається з організованої об'єднаної та неформально самоорганізованої молоді, «молодіжної субкультури», які взаємно доповнюються [2, с. 363].

Молодіжні громадські організації є формою вияву соціально-політичної активності молодого покоління,

одним з найефективніших шляхів взаємодії із суспільством, державою, міжнародним середовищем.

Молодіжна громадська організація виконує наступні функції:

- організаційна, пов'язана як із процесом об'єднання молоді на основі спільних інтересів в організацію так із навчанням молодих людей жити в колективі, зв'язуючи свої інтереси з інтересами інших людей даного колективу;

- виховна, тобто організація виховує, вчить, відбувається великий вплив людини на людину;

- комунікативна пов'язана із безпосереднім спілкуванням людей цієї організації між собою - це збагачує особистість навиками спілкування в колективі, окремій групі, мікрогрупі;

- господарська полягає в участі молоді у вирішенні як власних так і загальнодержавних задач [3, с. 106-107].

Український вчений В. Кулік, узагальнюючи, визначив наступні види молодіжних організацій:

- молодіжні фахові об'єднання (Союз Аграрної молоді, Всеукраїнська молодіжна громадська організація «Асоціація молодих медиків України»);

- організації за інтересами (Рада молодих підприємців України, Асоціація КВН України);

- національно-культурні молодіжні організації (Всеукраїнська Асоціація Молодих Дослідників Фольклору, Молодіжний Націоналістичний Конгрес);

- студентські організації (Всеукраїнська асоціація студентів-політологів, Українська Студентська Спілка)

- субкультури сучасної молоді («хіппі», «емо», «готи», «панки» [4].

Конкретні результати діяльності молодіжних громадських організацій залежать від того якими механізмами вони користуються для реалізації їхньої мети.

До найбільш типових механізмів участі молодіжних організацій у політичних процесах є:

- налагодження взаємовигідних стосунків з органами влади (місцевої та державної);
- створення та ефективне функціонування молодіжної форми місцевого самоврядування (маються на увазі молодіжні муніципалітети, тощо);
- залучення представників молодіжних організацій, у ролі радників-консультантів, до діяльності органів влади та спеціальних комітетів;
- загострення уваги органів влади до існуючих проблем на всеукраїнському або місцевому рівнях, формування власних пропозицій та втілення їх у життя задля вирішення суспільно важливих питань;
- внесення змін до законодавства у вигляді запропонованих варіантів відповідних документів;
- виконання організаціями їх статутної діяльності, якісний контроль та звітність щодо впроваджених державних або місцевих соціальних програм;
- співпраця молодіжних організацій між собою, а також з іноземними організаціями, товариствами та молодіжними структурами задля обміну позитивним досвідом та налагодження діалогу [5].

Можна зробити висновок, що молодь є найважливішим ресурсом, що забезпечує процеси сталого розвитку. Ситуація, яка нині склалася в країні, показує, що держава, політичні партії, громадськість у цілому мають докласти максимум зусиль для спрямування суспільної свідомості в русло необхідності розбудови громадянського суспільства. Роботу необхідно проводити, звичайно ж, з усіма верствами населення. Проте найбільшій увазі заслуговує молоде покоління, від якого значною мірою залежить як сучасне, так і майбутнє країни.

1. «Про молодіжні та дитячі громадські організації» Закон України від 1 грудня 1998 року № 281-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [//www.finsettings.com/zakonodavstvo/zakoni/202-zakon-ukrayini.html](http://www.finsettings.com/zakonodavstvo/zakoni/202-zakon-ukrayini.html)

2. Молодіжна політика Європейського Союзу: перспективи та шляхи запровадження в Україні / упоряд. В. Дьомкіна, А. Донець, Т. Гладченко. - Донецьк: Донецький молодіж. дебатний центр, 2006. - 106 с.

3. Молодіжна політика: проблеми і перспективи: зб. наук. пр. - Дрогобич: Ред.-вид. від. Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка, 2011. - 498 с.

4. «Молодіжна альтернатива» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ya.org.ua/index.php?option=com_weblinks&view=category&id=48&Itemid=100

5. Доктрина молодіжної політики України як основа формування, розвитку й ефективної реалізації сучасної конкурентоспроможної особистості [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=35666

Порівняльна характеристика функцій короля та парламенту Англії в XIII–XV ст. і сучасних парламентів та глав держав (на прикладі України)

З моменту утворення станово-представницької монархії в Англії і до сьогодні пройшло досить багато часу, але минуле і до сьогодні має значний вплив на формування сучасного державного апарату будь-якої країни. Яскравим прикладом є Англія у XIII - XV ст., оскільки саме в цей період влада короля була обмежена Вестмінстерським парламентом, який був скликаний Едуардом I в 1272 р. Функції даного парламенту є дещо схожими із сучасними функціями держави:

- 1) брав участь у керівництві державою;
- 2) брав участь у законодавчій діяльності;
- 3) санкціонував або відхиляв введення податків;
- 4) контролював державні фінанси;
- 5) податки можна було стягувати лише за погодження парламенту;
- 6) король мав звітувати про фінансові витрати перед палатою общин;
- 7) мав право імпичменту;
- 8) без згоди парламенту неможливо стало внесення змін і доповнень в статuti.

Парламент поділявся на дві палати: палата лордів і палата общин.

Функції та повноваження короля впливали з функцій та повноважень парламенту, оскільки ці два інститути перебували у тісному взаємозв'язку.

Функції короля Англії:

- 1) забезпечував безпеку держави та підданих;

- 2) звітував перед палатою обшин;
- 3) керував фінансами країни;
- 4) мав права накладати вето на закони;
- 5) міг відстрочити прийняття закону на певний термін;
- 6) організовував місцеве самоврядування;
- 7) королівські ордонанси мали таку ж юридичну силу, що і парламентські закони.

В ХХІ ст., через 700-650 років від моменту утворення станово-представницької монархії в Англії функції та повноваження парламенту і глави держави дещо змінилися. Але змінилося не все, це можна побачити, проаналізувавши та порівнявши функції та повноваження даних інститутів у ці два періоди. Україна не є винятком. В конституції України можна побачити, що деякі функції та повноваження парламенту та глави держави, що були притаманні Англії в ХІІІ–ХV ст. збереглися до сьогодні. Проаналізувавши статuti Англії в ХІІІ – ХV ст. та Конституцію України потрібно виділити такі схожості:

Стаття 85 КУ – повноваження ВРУ:

- 1) внесення змін до КУ;
- 2) прийняття законів;
- 3) затвердження Державного бюджету та внесення змін до нього;
- 4) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики;
- 5) заслуховування послань Президента України (глави держави) про становище України;
- 6) усунення Президента України шляхом імпичменту.

Таким чином більшість повноважень та функцій (6 з 8) цих двох парламентів збігаються. Можна виділити ще одну схожість, яка притаманна багатьом державам переважно федеративного типу – це двохпалатний

парламент, але дана ознака не характерна для Верховної Ради України (однопалатний парламент).

Інститут глави держави хоч і зазнав більших змін, ніж інститут парламенту, але певні схожості у функціях та повноваженнях залишилися:

Стаття 106 КУ – повноваження Президента України:

- 1) забезпечує державну незалежність та безпеку;
- 2) має право вето щодо прийнятих ВРУ законів;
- 3) видає укази та розпорядження, що мають юридичну силу;
- 4) щорічно звітує перед ВРУ про становище України.

Отже більше половини повноважень та функцій короля Англії XIII–XV ст. та Президента України (4 з 7) є подібними.

Недосєков К., студ. гр. ЕС-41
наук. керівник – канд. політ. наук *С.М. Король*

Формування української молодіжної політики

Державна політика стосовно окремих соціальних груп суспільства існує багато років, однак як цілісна система політико-правових основ, організаційно-кадрова система соціальної роботи із забезпечення практичної реалізації прав і свобод, запитів і потреб молоді в багатьох країнах починає формуватися лише у другій половині XX століття. Проблемами, що наприкінці XX – на початку XXI століття зумовили потребу розробки й реалізації принципово нової державної молодіжної політики, зокрема й в Україні, були: ускладнення життя, вплив інтеграційних, глобалізаційних процесів на розвиток і взаємини між державами, загострення багатьох соціально-економічних,

політичних і духовних процесів, криза духовних ідеалів і орієнтацій громадян у країнах перехідного періоду тощо [13, с. 10].

Суть, особливості, практичне здійснення державної молодіжної політики в конкретній державі зумовлюються багатьма складовими, однак провідними є: характер держави, особливості її політичної системи, специфіка формування й реалізації соціальної політики тощо. [4; 5; 12]. Звідси визначають декілька основних моделей державної молодіжної політики, з-поміж яких вирізняють дві домінуючі за кількістю країн, де вони присутні: неоконсервативну (наприклад США), коли держава найперше надає соціальну допомогу тим категоріям і групам молоді, що її потребують, і соціал-демократичну (в більшості європейських країн), де держава практично бере на себе відповідальність за розв'язання майже всіх проблем молоді. Характерною особливістю молодіжної політики в європейських країнах є те, що вона здебільшого реалізується у трьох напрямках. Тобто держава, її органи розв'язують актуальні проблеми молоді в соціально-економічній, культурно-духовній сфері та у сфері молодіжного руху. При цьому більшість розвинених країн (Німеччина, Австрія, Фінляндія, Франція) продовжують розробляти й удосконалювати специфічне ювенальне законодавство. У багатьох країнах молодіжна політика реалізується завдяки відповідним державним і регіональним програмам, ґрунтується на створенні певних гарантій, умов для розвитку й самореалізації молоді.

У більшості країн світу державна молодіжна політика найчастіше має трирівневу структуру та проводиться на державному (загальнонаціональному), регіональному й місцевому (муніципальному, районному) рівнях. Сама молодь при цьому повинна брати участь у розробці молодіжної політики, яка є основою її існування [4; 5].

До цього додаємо й ту принципову обставину, що відмінність у моделях і практиці здійснення державної молодіжної політики значною мірою зумовлюється характером соціальної політики в конкретній країні. Серед різноманіття моделей соціальної політики виокремимо дві: соціально-демократичну та ліберальну.

Соціально-демократична модель досить мало вимог ставить до людини (особистості) в реалізації життєвих планів і програм, ґрунтується на так званих патерналістських засадах турботи про всіх, переважно апелює до держави, від якої очікують підтримки й турботи. Така модель, власне, й існувала в колишньому СРСР.

Ліберальна модель є протилежною соціально-демократичній, бо створює максимальні можливості для самореалізації людини. Ідеться про так звані рівні шанси й можливості та соціальну підтримку тих, хто без сторонньої допомоги, зокрема й з боку держави, неспроможний вирішити власні питання й проблеми [12].

Молодіжна державна політика незалежної України фактично почала формуватися ще в останнє десятиліття існування колишнього СРСР. Так, до розробки першого молодіжного Закону СРСР «Про загальні засади державної молодіжної політики в СРСР», який було прийнято у квітні 1991 року, мали стосунок українські юристи, науковці С. Головатий, М. Головатий, А. Матвієнко та ін. [3, с. 12].

До прийняття цього документа в колишніх союзних республіках, зокрема в УРСР, уже велася велика підготовча робота з розробки молодіжного законодавства, бо навіть у згаданому законі була спеціальна стаття 2 «Компетенція Союзу РСР і республік у галузі державної молодіжної політики», згідно з якою союзні республіки мали подбати про створення молодіжного законодавства на місцях.

Головними державними структурами, котрі опікувалися розробкою перших нормативно-правових актів, що мали започаткувати в Україні принципово нову державну молодіжну політику, стали Комісія у справах молоді Верховної Ради УРСР дванадцятого скликання (голова – А. Матвієнко, заступник – Ю. Збітнев, секретар – А. Толстоухов) і Міністерство у справах сім'ї та спорту УРСР (міністр – В. Борзов).

На першому етапі розробки концептуальних засад і перших проектів законів, що мали відстоювати державну молодіжну політику, було сформовано Тимчасовий молодіжний творчий колектив наукового центру з проблем молоді ЦК ЛКСМУ (пізніше – Науково-дослідний інститут проблем молоді).

Перший концептуально-правовий документ нової державної молодіжної політики в новітній Україні прийнято 15 грудня 1992 року шостою сесією Верховної Ради України дванадцятого скликання. Це була Декларація про загальні засади державної молодіжної політики в Україні [7]. Принципово важливо, що в цьому документі молодіжна політика визначалася як «пріоритетний та специфічний» напрям у державній політиці взагалі.

У декларації дано визначення поняття «державної молодіжної політики» як «системної діяльності держави у відносинах з особистістю, молоддю, молодіжним рухом, що здійснюється в законодавчій, виконавчій, судовій сферах і ставить за мету створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України», визначено суб'єкти такої політики. Зазначемо, що проголошення державної незалежності України відбулося саме тоді, коли створення інститутів державної

молодіжної політики було фактично розпочато. З літа 1991 року вже існували Міністерство України у справах молоді та спорту і його відомчий Український науково-дослідний інститут проблем молоді, який надалі й став основним теоретико-методологічним центром з подальшої розробки законодавчої бази та організаційно-методичних засад практичної реалізації державної молодіжної політики.

На відміну від України в більшості країн світу державна молодіжна політика розрахована передовсім на так звані вразливі категорії, а інша молодь лише стимулюється державою.

Таким чином, як і в інших країнах, так і в Україні розробляється спеціальне ювенальне законодавство, стимулюється розвиток молодіжного руху, підтримується рух волонтерський, діяльність спеціалізованих соціальних служб для молоді. Тож дедалі більшою є потреба формування й практичної реалізації такої молодіжної політики, суб'єктом якої разом із державою була б сама молодь. А реалізовуватися вона має за активної участі всього молодого покоління.

1. Атаманчук Г. В. Государственное управление. – М., 2000. – 392 с.

2. Бородін Є. І. Держава і молодь: історія ювенального законодавства в Україні (середина 80-х – початок 90-х років ХХ ст.). – К.: Український центр політичного менеджменту, 2004. – 243 с.

3. Бородін Є. І. Історія формування державної молодіжної політики в Україні (1991–2004 рр.): Моногр. – Д.: Герда, 2006. – 387 с.

4. Головатий М. Ф. Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення. – К.: Наук. думка, 1993. – 325 с.

5. Головатий М. Ф. Формування державної молодіжної політики в сучасній Україні (політологічний аналіз): Автореф. дис. ... докт. політ. наук. – 1999. – 15 с.

6. Лазос К. Д. Молодежная политика в Европейском Сообществе: структуры и подготовка молодежных работников/ Пер. с англ.; Под ред. А. А. Яременко, Н. Ф. Головатого. – К.: Укр. НИИ проблем молодежи, 1994. – 295 с.

7. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні: Декларація від 15 грудня 1992 р. № 2859 / Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 16. – С. 9.

8. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 5 лютого 1993 р. № 2998 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 16. – С. 409–417.

9. Семигіна Т. Соціальна політика у глобальному вимірі. – К.: Універ. вид-во «Пулосари», 2003. – 252 с.

10. Система социологического знания: Учеб. пособ. – 3-е изд. / Сост. Г. В. Щекин. – К., 1998. – 347 с.

11. Соціальна робота в Україні: теорія і практика: Посібник для підвищення кваліфікації працівників центрів соціальних служб для молоді: У 2-х ч. – К., 2001. – (1 ч. – 322 с., 2 ч. – 295 с.).

12. Управлінські аспекти соціальної роботи: Курс лекцій / М. Ф. Головатий (кер. авт. кол.), М. П. Лукашевич, Г. А. Дмитренко та ін. – К.: МАУП, 2004. – 368 с.

13. Юрій Н. М. Політична соціалізація молоді в умовах трансформації суспільства: порівняльний аналіз міжнародного і українського досвіду: Автореф. дис. ... канд. політ. наук. – Одеса, 2002. – 16 с.

14. Конституція України. – К., 1997. – 39 с.

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ І КРАЄЗНАВСТВО

Васюхно К. Садиба Хрущових – історична пам'ятка Сумщини	3
Даценко Д. Сумська область у 1941-1943 рр.	6
Клімова А. Гордість землі Сенчанської	11
Ковнер А. IX мікрорайон: з чого усе починалось	15
Лабуз О. Глухів – культурний і науковий центр України XVII-XVIII століття	19
Лагутін Б. Історія села Лозно-Олександрівки від найдавніших часів до 1917 року	31
Середа А., Супруненко М. До історії сумської альтанки	40
Середенко Р. Історія одного остарбайтера	44
Супруненко Н., Середа А. Духовное училище на Сумщині	51
Черкас В. Рід Линтварьових та їх вплив на Сумщину	57
Щербань Т., Михайленко Ю. Невідомий десант	61

КУЛЬТУРА І ОСОБИСТІСТЬ

Бабій Є. Перший у світі пам'ятник Тарасу Григоровичу Шевченку	68
Байдак С. Постать Никанора Онацького	72
Горопаху Б. Почаївська лавра очима Т.Г. Шевченка	77
Ємельянов Д. До питання про перекладознавчу спадщину Миколи Лукаша	83
Загребельна А. До історії родини Алчевських	89

Коротун А. Круглий Двір як одна із значних архітектурних споруд Сумщини	93
Маяка А. Життя та творчість Алли Горської	98
Міщенко Я. До біографії Василя Івановича Туманського	104
Панченко А. Традиції родини Харитоненків як приклад приватної добродійності в освітянській галузі	108
Портяной М. Розвиток рок-музики на Сумщині	113
Ясінська Т. О.О.Паліцин та його «академія»	117

УСНА ІСТОРІЯ

Буцик І. Пам'ять про війну в Афганістані	125
Вітер А., Тарасов О. Випробування голодних років за спогадами очевидця	128
Гулак В. Спогади про «Афган»	131
Дячкова Є. Дитячі спогади про війну	137
Козловський В. Війна в Афганістані очима солдата	139
Курило О. Доля прадіда	141
Литвиненко М. Діти Другої світової війни... Спогади очевидців	144
Литвиненко М. Спогади Приходька Юрія Миколайовича, учасника війни в Афганістані	148
Нишпоренко Є. Спогади про війну	151
Омельченко А. Спогади моїх близьких	156
Тесленко О. Спогади ветерана війни в Афганістані	162
Харченко В. Спогади дитини війни	165
Хоменко А. Війна в Афганістані (спогади учасників)	167
Чмут А. Пам'ять про війну	170

ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА

Брюховецька І. Розвиток молодіжних громадських організацій в Україні	175
Москаленко В. Порівняльна характеристика функцій короля та парламенту Англії в XIII-XV ст. і сучасних парламентів та глав держав (на прикладі України)	179
Недосєков К. Формування української молодіжної політики	181

Наукове видання

**ОСОБИСТІСТЬ, СУСПІЛЬСТВО, ДЕРЖАВА:
ПРОБЛЕМИ МИНУЛОГО І СЬОГОДЕННЯ**

Матеріали

II Міжнародної науково-практичної конференції

У двох частинах

Частина 2

(Суми, 18 квітня 2016 року)

Редактори: В. М. Власенко, С. І. Дегтярьов, В. А. Нестеренко

Оригінал-макет підготував В. М. Король
(кафедра теорії та історії держави і права
Сумського державного університету)

Редколегія не несе відповідальності за точність наведених фактів, цитат,
економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей.
Точка зору редколегії не завжди збігається з точкою зору автора.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 9,77. Обл.-вид. арк. 9,90. Тираж 120 пр. Зам.№
Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.